

VOJENSKÉ ROZHLEDY

10/93

VYDÁVÁ MINISTERSTVO OBRANY ČESKÉ REPUBLIKY

VOJENSKÝ TEORETICKÝ ČASOPIS ARMÁDY ČESKÉ REPUBLIKY

VOJENSKÉ ROZHLEDY

10

DRUHÝ (TŘICÁTÝ ČTVRTÝ) ROČNÍK

Veškeré články uveřejněné v časopisu Vojenské rozhledy vyjadřují výhradně názor autora k dané otázce. Nejsou oficiálním názorem velení Armády České republiky.

Redakce časopisu Vojenské rozhledy

PARLAMENTNÍ KONTROLA OZBROJENÝCH SIL V ČSFR A ČR

Předkládaná úvaha se zabývá dosud poměrně opomíjenou oblastí parlamentní činnosti, představující v českém sněmu nový kompetenční prvek. Neklade si ambice na vyčerpávající analýzu problematiky, popisuje pouze kontury jejího vývoje a perspektiv. Reminiscence některých aspektů činnosti branných a bezpečnostních výborů Federálního shromáždění v „polistopadových“ letech je uváděna k lepšímu pochopení pozadí současného stavu projednávání politicko-militárních otázek v Poslanecké sněmovně českého parlamentu a nerealizování funkce generálního inspektora ozbrojených sil. Téma parlament - schvalování a kontrola rozpočtu na obranu vzhledem k obšírné informaci o této otázce, uveřejněné v mimořádném čísle VR z října 1992 („Parlamenty vyspělých demokratických států a vojenská ekonomika“), zmiňuji pouze okrajově. Stranou ponechávám otázku parlamentní kontroly Vojenského obranného zpravodajství.

Věřím, že tento chronologicky uspořádaný příspěvek bude podnětem k zamyšlení i těch, kterých se zmíněná problematika týká nejvíce - poslanců branného a bezpečnostního výboru Poslanecké sněmovny, do jejichž příslušnosti náleží záležitosti armády a obrany státu.

♦ Armáda v zákulisí

Již nedlouho po zřízení branných a bezpečnostních výborů Federálního shromáždění zvoleného v parlamentních volbách v roce 1990 byly záležitosti týkající se obrany státu a Československé armády v prioritách jejich jednání, a tím i jednání sněmoven Federálního shromáždění, odsunuty do zákulisí. Vysvětlení je poměrně jednoduché. Obavy z pokusu struktur, spojených s bývalou StB o zvrát politického vývoje, byly silnější než nejistoty implikující zneužití ozbrojených sil bývalou nomenklaturou KSČ, její autonomní angažovanost na politické scéně, případně napadení vnějším nepřítelem. Vyhledávání a zveřejňování dosud utajovaných dokumentů, týkajících se činnosti ministerstva vnitra, bylo navíc tématem s nejvyšší mírou poptávky informačních médií. Navíc více než stav a činnost Čs. armády vzbuzovala zájem veřejnosti přítomnost sovětské armády na našem území a průběh jejího odsunu.

Branné a bezpečnostní výbory tak věnovaly pozornost převážně resortu vnitra. Téměř bez povšimnutí nechávaly i jednání Rady obrany státu, orgánu přijímajícího zásadní koncepční rozhodnutí o obraně ČSFR. Neuspokojivý stav v organizační činnosti výborů se odrazil i v chaotickém projednávání rozpočtů na obranu a bez-

pečnost na sklonku roků 1990 a 1991, navíc vždy umocněným deficiencí perspektivního plánování federální vlády (plánování přesahujícího časový horizont jednoho roku), špatnou kooperací s výbory pro plán a rozpočet a nedostatkem informací analytického charakteru. Bylo zřejmé, že výborům vedle nevyjasněné působnosti a organizace chybí k provádění kontroly ozbrojených sil také adekvátní instrumenty.

♦ Generální inspektor

Jedním z nástrojů parlamentní kontroly armády se měl stát generální inspektor ozbrojených sil. Charakter navrhované funkce (podřízené moci zákonodárné) byl odlišný od koncepce instituce, kterou pod tímto názvem známe z československé předválečné historie. Tehdy byl generální inspektor(át) pomocným a poradním orgánem ministra národní obrany, na jeho návrh jmenovaný prezidentem republiky. Požíval nejen investigacních a informačních oprávnění, ale měl i velitelské pravomoci, které mu umožňovaly nařizovat odstraňování aktů neodpovídajících předpisům ministra národní obrany. Generální inspektor se rovněž účastnil zasedání Nejvyšší rady obrany státu s poradním hlasem a byl i místopředsedou Armádního poradního sboru.

Návrh zákona o generálním inspektorovi, který byl projednáván již v branně bezpečnostních výborech kooptovaného Federálního shromáždění počátkem roku 1990, se zrodil ve vojenském sdružení Obroda a ve vojenské komisi koordinačního centra Občanského fóra. Parlamentu byl předložen formou poslanecké iniciativy. Nově zvolené výbory se poté celý podzim roku 1990 dohadovaly na podobě, v níž měl být předložen společné schůzi sněmoven.

Enormní rozsah kontrolních oprávnění (rozšiřujících se během parlamentního projednávání návrhu) způsobil značnou politickou atraktivitu úřadu. Zejména poslanci slovenských stran vnímali generálního inspektora jako protiváhu ministra obrany. V jejich pojetí byl (ač bez exekutivních pravomocí) považován spíše za státního sekretáře ministerstva obrany než za parlamentního funkcionáře. Motivování snahou o legislativní zakotvení této reflexe, podali poslanci KDH a VPN dokonce návrh na změnu ústavního zákona o čs. federaci, která by při volbě generálního inspektora umožnila aplikovat institut zákazu majorizace (oddělení hlasování české a slovenské části Sněmovny národů).

Zákon o generálním inspektorovi¹⁾, akceptující většinu připomínek federální vlády a výborů národních rad, které jej projednávaly, byl nakonec schválen (bez zmíněné „demajorizační“ inovace) v prosinci roku 1990. Stanovil, že generální inspektor a jím jmenovaní a zplnomocňovaní inspektoři jsou oprávněni vykonávat inspekce ve všech útvech, štábech a zařízeních ozbrojených sil. Ministrům odpovědným za ozbrojené síly kladl za povinnost umožnění provádění inspekční činnosti, včetně předpokládání vyžádaných předmětů a písemností a poskytování dalších informací. Zprávy z inspekci a jiné analytické materiály vyhotovené kanceláří generálního inspektora pak měly sloužit orgánům Federálního shromáždění a národních rad.

Následující rok 1991 byl poznamenán blížící se krizí v jednáních o státoprávním uspořádání společného státu. Statut generálního inspektora specifikující vztahy

mezi ním a parlamentem, respektive parlamentními orgány (přijetí statutu podmiňovalo jeho volbu) byl předsednictvem Federálního shromáždění schválen až v červnu. Vlastní volba generálního inspektora, probíhající v poslední čtvrtině funkčního období parlamentu, byla již ovlivněna nejen zmíněnými československými spory, ale rovněž blížeji se volbami a z toho plynoucí stranickou diferenciací a polarizací. Po zamítnutí návrhu na zákaz majorizace trvaly slovenské strany na požadavku, aby generální inspektor byl občanem Slovenské republiky, potažmo slovenské národnosti, neboť jak prezident ČSFR (vrchní velitel ozbrojených sil), tak ministr obrany byli národnosti české. Nedohody se však na společném kandidátovi, který by měl reálné vyhlídky na získání potřebného množství hlasů ve slovenské části Sněmovny národů.

Federální shromáždění zvolené v červnu loňského roku ze známých příčin k diskusím o této funkci vůbec nedospělo. Zákon tak zůstal nerealizován a úřad generálního inspektora až do zániku federace neobsazen.

Převod příslušností z Federálního shromáždění na Parlament České republiky, popřípadě jeho Poslaneckou sněmovnu, postavil poslance zvolené do České národní rady před úkol pokrýt kompetence samostatného státu, tedy i kompetence v obranné politice. Vládní koalice při této příležitosti vzkřísila debatu o generálním inspektorovi. Zvolená legislativní procedura transformace federálních zákonů na zákony České republiky jí však znemožnila přistoupit k jeho volbě.

S převzetím kompetencí federálních orgánů institucemi českého státu schválila totiž Česká národní rada v prosinci 1992 zákon o opatřeních souvisejících se zánikem České a Slovenské Federativní Republiky (tzv. recepční zákon)²⁾, který umožnil převzít toliko federální právní normy, případně jejich části, jejichž ustanovení nejsou podmíněna existencí ČSFR a příslušností ČR. Mezi právní předpisy, které taková ustanovení neobsahují, však nepatří zákon o generálním inspektorovi ozbrojených sil ČSFR. Jeho činnost je podmíněna existencí federálních institucí.

◆ Parlamentní zmocněnec

Pro současnou politickou realitu je do značné míry příznačné, že plány na instalaci generálního inspektora byly koncipovány bez předcházející meritorní diskuse v Poslanecké sněmovně o koncepci parlamentní kontroly ozbrojených sil. Mám za to, že vedle uvedené legislativní „komplikace“ přispěje k její dodatečné expozici i návrh zákona o Parlamentním zmocněnci pro ozbrojené síly³⁾, nabízející alternativu k úřadu generálního inspektora.

Předložený návrh je revizí zákona o generálním inspektorovi ozbrojených sil. Odráží příčiny jeho nezvolení, které lze nalézt nejen ve zmíněné ryze politické rovině (štěpící a národnostně se polarizující politické spektrum), nýbrž i v rovině legislativní. Zákon o generálním inspektorovi absorboval nadměrné množství kompromisů a mnohdy protichůdných konceptů, které mu ubraly na jednoznačnosti a exaktnosti. Mnozí poslanci branných a bezpečnostních výborů na generálního inspektora nahlíželi jako na „stínový“ generální štáb a jeho úlohu spatřovali zejména v preventivní kontrole a v poručňikování orgánům armády a Ministerstva obrany. Federální norma poskytla generálnímu inspektorovi možnosti neohraničené inspekční činnosti v ozbrojených silách, což zákonitě vyústilo do situace, kdy je

velmi obtížné definovat odborná kritéria na jeho funkci. Již za skomírající federace proto převládla měřítka výlučně politická. (Institut generálního inspektora byl mnohdy chápán také jako exkluzivní podvýbor s mimořádnými oprávněními k inspekci a s promptním přístupem k informacím z Ministerstva obrany).

Parlamentní zmocněnec představuje, stejně jako generální inspektor, nástroj parlamentní kontroly. Na rozdíl od federálního orgánu je však určen toliko ke zprostředkování dohledu nad dodržováním základních práv vojáků (v činné službě) a respektováním jejich lidské důstojnosti. Že jde o oblast zvláště důležitou v armádách, které jsou konstituovány na základě pravidelných odvodů, není nutné zdůrazňovat.

Úzké vymezení zmocněncovy působnosti má i různé subsidiární klady. Mezi ně lze zahrnout snazší - pro legislativní činnosti zatížený branný výbor realizovatelnou - komunikaci se zmocněncem a z toho odvozený nižší stupeň faktické autonomie úřadu. Tato skutečnost zase implikuje snížení zmíněné politické atraktivity instituce. Nezanedbatelnost tohoto aspektu potvrzuje rozhovor M. Königové s Václavem Běndou⁴⁾. V něm předseda Křesťanské demokratické strany a koaliční kandidát na funkci generálního inspektora uvádí, že v případě inklinace parlamentu k alternativě parlamentního zmocněnce, bude pro tento úřad žádat exekutivní pravomoci. Nepovažují za potřebné podrobněji vysvětlovat, že v takovém případě by parlamentní zmocněnec nemohl příslušet k moci zákonodárné. (Možnost pozastavovat platnost rozkazů a nařízení může náležet pouze orgánu moci výkonné - ať již autonomnímu nebo přímo podřízenému ministři obrany, případně prezidentovi republiky.)

Vedle exaktního vymezení kontrolní oblasti obsahuje zákon o parlamentním zmocněnci tyto charakteristiky:

- volba parlamentního zmocněnce: Poslaneckou sněmovnou po předchozím projednání návrhu v branném výboru;

- podmínky volitelnosti a ustavení do funkce: volitelnost za poslance Poslanecké sněmovny, složení slibu do rukou předsedy této sněmovny;

- inkompatibilita funkce: s jinými veřejnými funkcemi, s účastí ve vedení nebo správě obchodních nebo jiných výdělečných podniků a s výkonem jiných zaměstnání nebo živností s výjimkou vědecké, pedagogické, literární a umělecké činnosti;

- iniciace činnosti: pokynem Poslanecké sněmovny nebo branného výboru, na základě vlastního rozhodnutí a předem vyjasněného kontrolního záměru v souladu s úkoly, které pro parlamentního zmocněnce vyplývají ze zákona (parlamentní zmocněnec může rovněž požádat Poslaneckou sněmovnu nebo zmíněný výbor o pokyn k zahájení činnosti);

- zákonná oprávnění k inspekci: ve všech útvech, štábech a zařízeních a ostatních služebních místech ozbrojených sil (parlamentní zmocněnec není oprávněn vydávat pokyny příslušníkům ozbrojených sil ani měnit a rušit rozkazy a nařízení jim vydávané);

● povinnosti ministra odpovědného za ozbrojené síly, náčelníků a velitelů ozbrojených sil: umožnit parlamentnímu zmocněnci provádět inspekce, předložit vyžádané předměty, materiály, písemnosti a poskytnout další potřebné informace (tyto povinnosti lze odepřít pouze ve výjimečných případech, existují-li z hlediska obrany státu zvláště naléhavé důvody k zachování státního tajemství, důvody odepření je však ministr povinen neprodleně vysvětlit brannému výboru);

● možnost příslušníků ozbrojených sil obracet se na parlamentního zmocněnce: v případech, kdy se domnívají, že byla porušena jejich základní práva a svobody v souvislosti s výkonem služebních povinností (mohou tak učinit mimo služební postup a nejsou přitom vázáni státním nebo služebním tajemstvím; žádnému příslušníkovi ozbrojených sil, který se obrátí na parlamentního zmocněnce, nesmí být z tohoto důvodu způsobena újma);

● předkládání zpráv o výsledcích šetření a zabezpečování zákonem definovaného dohledu Poslanecké sněmovně a brannému výboru: na jejich požádání, podle vlastního uvážení; každoročně do 31. března kalendářního roku předkládá parlamentní zmocněnec souhrnnou zprávu o dodržování základních práv a svobod v ozbrojených silách za uplynulý rok;

● účast na schůzích Poslanecké sněmovny a branného výboru: na požádání předsedy sněmovny, respektive výboru (parlamentní zmocněnec je oprávněn účastnit se schůze branného výboru; požádá-li o to, udělí se mu slovo);

● kancelář parlamentního zmocněnce: slouží k zabezpečení jeho úkolů; organizační řád navrhuje parlamentní zmocněnec, schvaluje ho branný výbor, kancelář řídí a za její činnost odpovídá parlamentní zmocněnec.

Mimo vymezení kontroly se návrh zákona o parlamentním zmocněnci liší od federální normy zejména v ustanoveních definujících pravidla komunikace mezi zmocněncem a Poslaneckou sněmovnou (branným výborem), a inkompatibilitu funkce s jinými veřejnými funkcemi, s účastí ve vedení a správě výdělečných podniků. (Zvážit lze i neslučitelnost titulu parlamentního zmocněnce s funkcemi v politických stranách a hnutích.) K úzce vymezené působnosti nepotřebuje, na rozdíl od zamýšleného federálního orgánu, štáb zplnomocňovaných inspektorů a rozsáhlý administrativní aparát, čímž se stává zhruba o řád rozpočtově méně náročnějším.

Zvolený název pro zprostředkovatele parlamentní kontroly respektuje názvosloví užívané v západoevropských zemích, kde je termín generální inspektor rezervován pro osoby „vojenské“. (Název parlamentní pověřenec - zmocněnec - je použit u obdobného úřadu ve Spolkové republice Německo.)

Spor parlamentní zmocněnec versus generální inspektor se zdá být po zářijovém jednání Rady obrany státu, která nedoporučila legislativní revitalizaci federálního zákona, rozhodnut v neprospěch generálního inspektora. Parlamentní polemiky o možnosti zřízení instituce zprostředkující dohled nad armádou budou však pravděpodobně vzhledem k předloženému návrhu zákona o parlamentním zmocněnci pokračovat v příštím roce.

◆ Priorita strategického plánování

Jednou ze základních úloh parlamentu vůči armádě je udělování politické legitimity koncepci rozvoje ozbrojených sil. Tato koncepce, odvozená z obranné doktríny státu, je většinou plánována na delší než čtyřleté období. Protože jde o termín zpravidla přesahující volební období zákonodárního sboru, hraje při rozhodování o něm důležitou roli nejen rozhodnutí příslušného orgánu exekutivy (vlády), ale i jeho schválení parlamentem. Dostane-li se koncepci vedle vládní (koaliční) podpory rovněž souhlasu významné části opozice, má armáda garantován stabilní rozvoj, její příslušníci jasně definované perspektivy a výrobci zbrojního materiálu možnost minimálně střednědobého plánování. Efektivní dohled nad dodržováním koncepce pak lze provádět zejména kontrolou příslušné rozpočtové kapitoly. Roční rozpočtové rozpětí však musí být podřízeno jejímu časovému horizontu. Rozsah jednoho roku pro plánování rozpočtu na armádu totiž umožňuje realizovat rozpočtová rozhodnutí toliko operativní, nikoli strategické povahy. Roční rozpočet bez příslušného strategického rozhodnutí má charakter pouhého rozpočtového provizoria.

◆ Kontrola rozpočtu

Projednávání rozpočtu je klasickou parlamentní disciplínou. Jednání zákonodárných sborů vyspělých demokracií o tomto tématu obnáší každoročně několik měsíců. V polistopadovém Československu (ale i v České republice) mu bylo vzhledem k hypertrofii legislativních prací udělováno většinou pouze několik posledních týdnů respektive dnů kalendářního roku. Lze však předpokládat, že i v této oblasti se situace rychle přizpůsobí evropským zvyklostem. (Podle současných legislativních pravidel probíhá projednávání a schvalování rozpočtu podle stejných regulí jako přijímání běžných zákonů. To znamená, že parlament může ovlivnit nejen výši jednotlivých rozpočtových kapitol, ale v případě detailněji strukturovaného rozpočtového zákona i jejich vnitřní skladbu.)

Významnou roli při kontrole plnění státního rozpočtu má Nejvyšší kontrolní úřad. Zákon⁵⁾ mu ukládá povinnost zpracovávat a předkládat Poslanecké sněmovně stanoviska ke zprávám o průběžném plnění státního rozpočtu, včetně kontrolních závěrů. Při zpracování návrhu plánu kontrolní činnosti vychází úřad rovněž z podnětů Poslanecké sněmovny. Představuje tedy pro příslušný parlamentní výbor užitečný informační zdroj o hospodaření s prostředky vyčleněnými z rozpočtu na obranu a ozbrojené síly, zejména z hlediska zákonnosti a hospodárnosti, méně již, pokud jde o účelnost.

◆ Struktura parlamentních orgánů

Vedle zmíněných institucí by poslanci měli využívat i svých zákonných oprávnění k provádění vlastní (nezprostředkované) kontrolní činnosti. Mezi nimi náleží nezastupitelné místo institutu interpelací.

Zásadní význam pro účinnost parlamentní kontroly má struktura parlamentních orgánů - výborů, komisí. Pro oblast branné politiky byl v Poslanecké sněmovně určen výbor pro právní ochranu a bezpečnost, nyní výbor branný a bezpečnostní.

A to i přes skutečnost, že resort Ministerstva obrany je v současné politice více spjatý s oblastí zahraniční politiky než s resortem Ministerstva vnitra.⁶⁾ Racionálnější řešení by nepochybně představoval příklon k některému ze standardních parlamentních modelů - speciální parlamentní výbor pro obranu, nebo výbor zahraniční, do jehož kompetence náleží i záležitosti obrany a ozbrojených sil. Pro současnou etapu konstituování nové struktury ozbrojených sil a legislativy, týkající se obrany státu, lze považovat za výhodnější model první. (V případě realizace funkce generálního inspektora bez existence separátního výboru pro obranu by se tento orgán stal pro Poslaneckou sněmovnu neovladatelným kolosem.)

* * *

Překonání negativních pohledů obyvatel na armádu nebude krátkodobou a jednoduchou záležitostí. K rehabilitaci společenského postavení vojáků může přispět i etablování parlamentní kontroly ozbrojených sil jako součásti dohledu civilních institucí nad armádou. Jinými slovy: reputace armády je nejen věcí vojáků, nýbrž i politických reprezentací. Právě ty mohou přispět k vytvoření mostu mezi „nemilitární“ veřejností a vojáky - profesionály. Je na politikách, a to nejen vládních, nýbrž i těch, kteří zasedají v Poslanecké sněmovně, aby armádě definovali úkoly a zabezpečili věrohodný dohled nad jejich realizací.

Poznámky:

- 1) Zákon Federálního shromáždění č. 540/1990 Sb.
- 2) Ústavní zákon České národní rady č. 4/1993 Sb.
- 3) Tisk Poslanecké sněmovny č. 311/1993.
- 4) „Nikdo nezrušil mou kandidaturu na inspektora armády“ (Rudé právo 3. září 1993).
- 5) Zákon Parlamentu České republiky č. 166/1993 Sb.
- 6) Tuto skutečnost akceptovaly již branné a bezpečnostní výbory Federálního shromáždění působící v VI. volebním období a dodatečně zřídily v roce 1991 zvláštní podvýbor pro obranu.

KRIZOVÝ MANAGEMENT

Není nutné zdůrazňovat, k jakým převratným změnám v bezpečnostní oblasti v Evropě a ve světě došlo po skončení studené války a po zániku situace, kdy proti sobě v Evropě stály dva vojenské bloky. Nicméně naše myšlení projevuje mnohem větší setrvačnost jak průběh vojenskopolitických změn ve světě. Nové skutečnosti jsou do našeho vědomí zpravidla transformovány přes názorovou strukturu formovanou dlouhými léty existence bipolárního světa. Jedním z pojmů, který je nutno vnímat v nových souvislostech, je **krizový management**. V oblasti bezpečnostní politiky jde o velmi frekventovaný termín, jehož obsah a význam často chápeme pouze intuitivně, nikoli věcně. Cílem článku je vysvětlit základní okolnosti krizového managementu a pokusit se ukázat vztah našeho státu a Armády ČR k této důležité oblasti.

Pojem krizový management není nový, v teorii je znám již dlouho a v praxi byl poprvé použit v době Kubánské krize v r. 1962. Zde snad byl onen okamžik, kdy si politici a vědci plně uvědomili nebezpečí, že konflikt mezi Západem a Východem by mohl nekontrolovaně přerůst ve všeobecně destruktivní jadernou válku. Oboustranně bylo dosaženo poznání, že je v zájmu jak Západu, tak Východu předcházet konfliktům mezi sebou, které by vedly k nepřátelství. Ať se jedná o konflikty otevřené nebo skryté, odpovědnost obou bloků za předcházení jaderné válce byla nadřazena jejich zájmům. V podstatě jediným účelem krizového managementu v tomto období bylo omezovat rizika vedoucí k vzájemné konfrontaci. Pokud šlo o konflikty a rozpory mezi třetími zeměmi, tedy mezi státy mimo blokovou strukturu, byla zde vlastně vyloučena „symetrická intervence“ - přímá současná pomoc oběma stranám v konfliktu, právě pro obavy z otevřené konfrontace mezi supervelmocemi.

Na přelomu 80. a 90. let, v důsledku rozpadu východního bloku, ztratila hrozba všeobecné jaderné války hodně na své aktuálnosti. Objevila se ovšem nová rizika, jako důsledek nestabilní situace v řadě regionů světa, včetně Evropy. Mezi státy i uvnitř některých států vznikají rozpory, které mohou postupně přerůstat v konflikt a ve válku. Pro krizový management tak v současnosti vyvstávají nové úkoly.

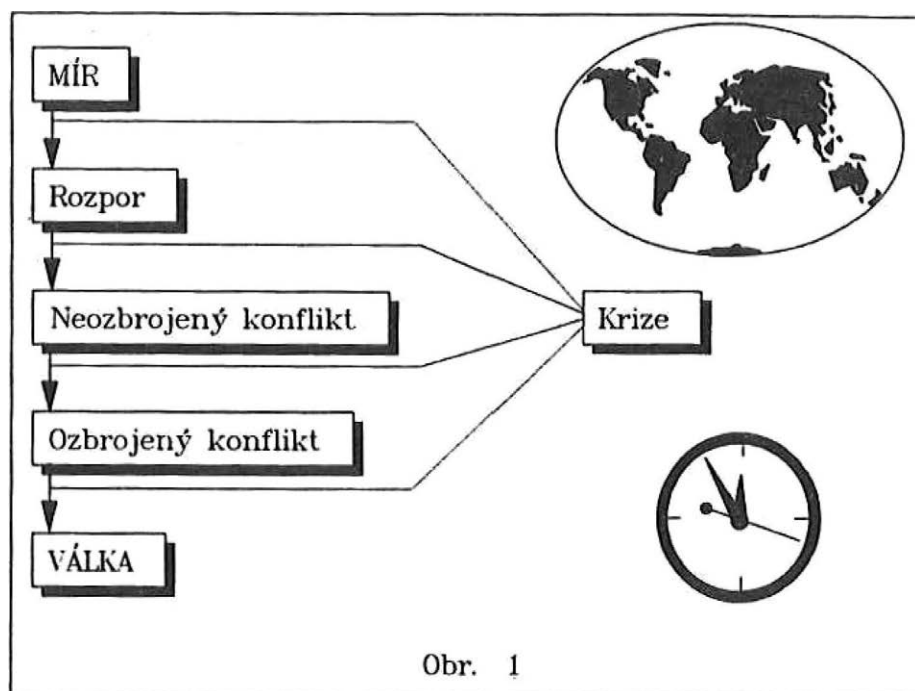
Abychom mohli diskutovat o otázkách krizového managementu, vysvětlíme si nejdříve současné chápání některých pojmů z oblasti konfliktních vztahů mezi národy.

Rozpor je zpravidla chápán jako společenský stav, ve kterém mají jednotlivé strany opačné zájmy. Přijatelného řešení pro všechny zainteresované strany lze dosáhnout vhodnými vyjednávacími mechanismy.

Konfliktem je obvykle nazýván společenský stav, kdy jednotlivé strany sledují vzájemně neslučitelné cíle. Konflikt může mít neozbrojený nebo ozbrojený

charakter. V minulosti byla nejrozhodnějším způsobem řešení konfliktu „porážka“ jedné ze stran. V současné době je těžiště řešení konfliktu ve snaze dosáhnout určitého kompromisu i za pomoci třetí strany - státu nebo mezinárodního společenství reprezentovaného zpravidla Organizací spojených národů (OSN). Ukončení konfliktu může být též, v zájmu mezinárodního společenství, vynuceno násilím.

Vidíme, že prostor mezi mírem a válkou je velmi široký a představuje určitou oblast krizí (viz obr. 1), na které je nutné ostatními státy adekvátně reagovat s cílem zabránit jejich případné eskalaci v rozsáhlejší bezpečnostní problém.

Obr. 1

Krize je charakterizována čtyřmi základními faktory:

1. V sázce jsou důležité zájmy jednotlivých stran.
2. Potřebná rozhodnutí je nutné přijímat pod tlakem času.
3. Informace, potřebné k přijetí rozhodnutí, jsou do značné míry neúplné.
4. Cokoli určitá strana (stát, mezinárodní organizace) udělá, anebo naopak neudělá, může mít vážné následky.

V celém tomto smyslu je krize chápána jako určitá fáze ve vztazích mezi stranami, kdy existuje hrozba změny situace přerůstáním rozporu v neozbrojený konflikt, nebo neozbrojeného konfliktu v konflikt ozbrojený, případně ve válku.

Válka ve striktně legislativním smyslu vzniká, jestliže jeden stát vyhlásí válku jinému státu. Jde však o pojetí přece jenom poněkud úzké. Naprostá většina vojensko-politických teoretiků souhlasí s tím, že válka je charakterizována čtyřmi hlavními faktory:

- ① Přítomnost zájmů, které jsou natolik životně důležité, že určují existenci státu nebo populace.
- ② Absence skutečné „svobody volby“ pro daný stát, vzhledem k jeho participaci v konfliktu.
- ③ Použití rozsáhlé a organizované vojenské síly po relativně dlouhé období.
- ④ Mobilizace všech personálních a materiálních prostředků, které má stát k dispozici, a jejich rozmístění pro potřeby válečného úsilí.

Vždy ovšem závisí na úhlu pohledu jednotlivých stran. Například operace „Pouštní bouře“ byla krizí (konfliktem) z hlediska bývalé ČSFR, která se jí též určitým způsobem účastnila, kdežto pro Irák byla jednoznačně válkou.

Krizový management můžeme definovat jako ovlivňování (řízení, kontrolu) určitého rozporu nebo ozbrojeného či neozbrojeného konfliktu uvnitř států, mezi dvěma státy nebo mezi skupinou států, mezinárodním společenstvím na čele s některou významnou mezinárodně politickou institucí, dnes nejčastěji s Organizací spojených národů.

Cílem opatření krizového managementu je podpora nebo obnovení stability v určité krizové oblasti, která představuje hrozbu pro mezinárodní bezpečnost.

Management (řízení) obecně je proces, **krizový management je potom proces směřující k podpoře řešení rozporů a konfliktů mezi státy i uvnitř jednotlivých států.**

Vzrůst spolupráce mezi západními zeměmi a zeměmi bývalého východního bloku umožnil OSN sehrávat rostoucí a jedinečnou roli v likvidaci krizí. Tato skutečnost je obsažena i ve zprávě generálního tajemníka OSN z 31. 1. 1992:

„Od vytvoření OSN v r. 1945 zemřelo ve více než 100 větších konfliktech ve světě okolo 20 miliónů lidí. OSN prokázala slabost v řešení mnoha těchto konfliktů. Veta udělená v Radě bezpečnosti (bylo jich 279) zřetelně vyjadřovala možnosti této organizace v dané době. S koncem studené války nebylo veto uplatněno od 31. 5. 1990 a požadavky na OSN vzrostly.

V současném období roste přesvědčení mezi velkými i malými národy, že byla znovu získána příležitost k dosažení velkých cílů Charty OSN ... Tato příležitost

nesmí být promrhána. OSN nesmí být již nikdy ochromena, jako tomu bylo v minulé éře."

Nová bezpečnostní situace tak poskytuje OSN více příležitostí k rozvoji aktivit v rámci krizového managementu. V červnu 1992 publikovala OSN zprávu generálního tajemníka, nazvanou „Agenda pro mír ...“, která uvádí čtyři typy činností krizového managementu. Pro většinu z nich ještě nemáme vhodné české označení, budeme tedy v dalším používat anglického termínu. Uvedený český překlad je pouze pro přiblížení významu pojmu.

Preventivní diplomacie je činnost zaměřená na prevenci rozporů a jejich eskalace v konflikty. Tyto činnosti jsou rozvíjeny generálním tajemníkem OSN, jeho štábem, Radou bezpečnosti, ale též některými regionálními organizacemi. Například Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE) rozvinula v tomto smyslu již některé mechanismy krizového managementu. Mechanismy spočívají v přijetí včasných spolehlivých opatření, především jednání k řešení hrozících rozporů. Z vojenského hlediska je zde důležité shromažďování potřebných strategických informací. Pro takovéto činnosti se příznačně používá označení „držení prstu na pulzu událostí“.

Peace making (vytváření míru) je činnost zaměřená na ukončení konfliktu pomocí mírových nebo i vojenských prostředků. Opatřeními jsou zde např. dosažení nebo vynucení zastavení palby a následné mírové urovnání konfliktu. Peace making je zakotven v Chartě OSN a mandát k činnostem tohoto typu má Rada bezpečnosti.

Peacekeeping (udržování míru) je pojem, který vznikl v rámci OSN, lze říci evolučně, postupem času, tak jak si to vyžadovaly okolnosti. Není definován v Chartě OSN a jeho obsah prošel určitým vývojem. Používán byl i v období studené války, kdy situace neumožňovala Radě bezpečnosti podnikat kroky k používání násilných prostředků k ukončení konfliktů. V současnosti je situace jiná a peacekeeping má dnes v praxi, v důsledku svého vývoje, tři různé významy:

1. Termín je používán jako celkový (souhrnný) název pro všechny vojenské aktivity na podporu míru.

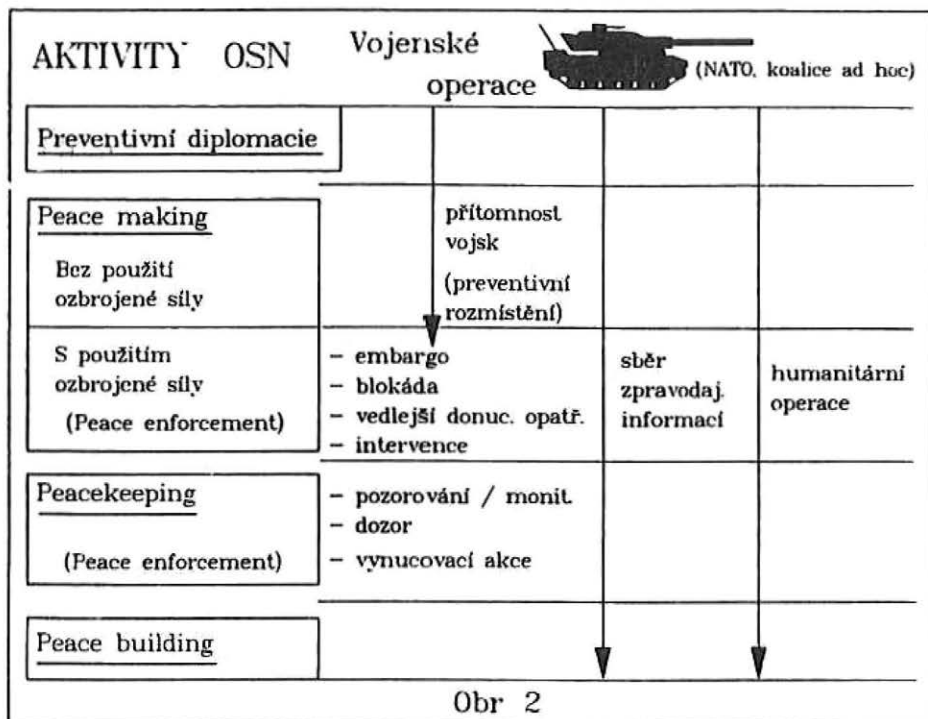
2. Obsah termínu má pouze omezené použití, kdy jsou vyloučeny bojové operace. Použití síly je přípustné pouze pro vlastní obranu mírových sil. Vojenské aktivity jsou omezeny na vykonávání dozoru v krizové oblasti, na pozorování a monitorování situace.

3. Termín je chápán jako v předchozím případě (2.), ale bojové operace na podporu dosažení cílů k udržení míru nejsou vyloučeny. Jde o vynucovací akce v případech, kdy se například některé vojenské skupiny neřídí dosaženou smlouvou obou stran v konfliktu.

V běžné praxi se peacekeeping chápe právě v tomto posledním smyslu. Peacekeeping je obvykle kladen až za peace making. Teoreticky je to logické, neboť mír musí být nejdříve nastolen, aby mohl být udržován. V praxi mohou ovšem nastávat i opačné případy.

Peace building (budování míru) má za cíl posilovat mír, zabránit návratu konfliktní situace. Operace, které se v tomto směru provádějí, mají zpravidla humanitární charakter.

Celou strukturu činností krizového managementu vidíme na obr. 2. Objevuje se v ní další pojem, se kterým je možné se často setkat - **Peace enforcement** (vynucování míru). Termín slouží pro označení všech vojenských i nevojenských opatření násilného charakteru, sloužících pro vynucení určitých požadavků na ukončení konfliktu.

OSN nemá v současné době mnoho možností ve výběru, koho pověřit vojenskou operací v rámci krizového managementu. Vedle sil UNPROFOR (United Nations Protection Forces) je to především organizace NATO. V prosinci r. 1992 rozšířila Severoatlantická rada pro spolupráci smlouvu na podporování OSN a KBSE v rámci krizového managementu. Bylo zde též poukázáno na skutečnost, že v některých případech je užitečné přistoupit i k vynucovacím akcím (Peace enforcement).

Vedle použití sil NATO může OSN iniciovat, pro určitou vojenskou operaci, vytvoření koalice ad hoc (pro daný účel), jak tomu bylo v případě války v Perském zálivu.

K účasti v operaci krizového managementu se může rozhodnout a nabídnout OSN své služby každá jednotlivá země. Rozhodnutí je závislé na mnoha faktorech, například na stupni porušení mezinárodních smluv nebo lidských práv jednotlivými stranami v konfliktu, pravděpodobnosti dalšího rozšíření konfliktu, možné hrozbě pro národní a životní zájmy daného státu. Svůj význam má i určité historické spojení s populací v krizové oblasti. Rozhodnutí je též závislé na vnitřních faktorech státu, např. na očekávané podpoře rozhodnutí vlastním obyvatelstvem. Konečně může být rozhodnutí ovlivněno mírou, s jakou stát doufá získat mezinárodní postavení a uznání svým příspěvkem k ochraně mezinárodního práva a hodnot mezinárodního společenství.

Uvedeným způsobem je definován krizový management v mezinárodním měřítku, zpravidla pod patronací OSN. Vedle svého nesporného významu pro mezinárodní bezpečnost má ovšem nynější mechanismus krizového managementu i svoje nedostatky. Na prvním místě je to zřejmě jeho pomalá reakce na určitý vzniklý konflikt. Proces přijímání rozhodnutí ke spuštění mechanismů krizového managementu není navíc prost chyb a omylů, jak o tom svědčí dosavadní historie řešení krizí. Například v Kambodži, kde působí 20 000 vojáků OSN, „je mír ještě daleko a Rudí Khmerové jsou i nadále bezprostřední hrozbou“, jak byli nuceni přiznat činitelé OSN. Přítomnost „modrých přileb“ nezabránila Saddámu Husajnovi aby bombardoval vesnice Kurdů. Mohli bychom takto pokračovat dále, třeba situací v Somálsku, kde se postupně prohloubila nenávist mezi Somálci a mírovými silami OSN. V poslední době se přidružuje další problém, vyplývající ze značných požadavků na OSN v oblasti krizového managementu. V r. 1993 probíhalo třináct misí, do nichž bylo zapojeno 60 000 vojáků. Rozpočet dosáhl 4 miliard dolarů a přitom příspěvky jednotlivých států do pokladny OSN vážnou.

Ze všech těchto důvodů má spoléhání na opatření krizového managementu mezinárodního společenství svá omezení. Pomalá, v horším případě žádná reakce tohoto bezpečnostního systému může vést ke vzniku velkých a zpravidla nenahraditelných škod - ztráta části území státu, ztráty lidských životů a materiálních hodnot. Příkladem je konflikt na území bývalé Jugoslávie. Státy, které nejsou zrovna členy NATO, by právě z těchto důvodů měly rozvíjet svůj určitý vlastní krizový management tak, aby byly schopny do jisté míry svými vlastními silami předcházet hrozcím rozporům, zabráňovat možným konfliktům a případně již vzniklým konfliktům po určitou dobu čelit. Z ryze vojenského hlediska to znamená připravovat ozbrojené síly nejen tradičně na přímá ozbrojená střetnutí, ale též i na činnosti, které by eliminovaly novodobé hrozby, jako jsou migrační vlny, například obyvatel krizových oblastí, teroristické akce na zemi i ve vzduchu, jaderné a průmyslové havárie apod. V případě přímého vojenského ohrožení jde potom o akce, jež by mohly včas odradit případného protivníka - například demonstrace odhodlání použít ozbrojených sil, důležitá může být i schopnost rychlého preventivního rozmístění dostatečné vojenské síly v ohroženém prostoru. Také řízení a velení vojskům by mělo být orientováno na činnosti uvedených typů.

Pro adekvátní a dostatečně správnou reakci na určitý hrozcí konflikt má obrovský význam dostatek spolehlivých informací o všech okolnostech daného

ohrožení, celkové bezpečnostní situaci v regionu, prognóze jejího dalšího vývoje, možnostech ozbrojených sil atd. Tyto informace lze získat pouze nepřetržitou analýzou velkého množství údajů již dlouho před tím, než k určitému rozporu nebo konfliktu vůbec dojde. Proto téměř všechny státy, včetně malých, mají svá vlastní výzkumná bezpečnostní střediska, která se trvale zabývají takovými problémy, jako je mezinárodní bezpečnost, strategie obrany, analýza rizik, alternativní obrana a obranné struktury, chemické zbraně apod. Podle dostupných údajů [3] má každá země NATO většinou několik institucí pro výzkum bezpečnosti a obrany. Například Belgie jich má 11, Norsko 7, svoji instituci tohoto typu má dokonce i Island. Instituce pro výzkum bezpečnostních otázek má též řada dalších větších i menších států světa, včetně některých středoevropských zemí, jako je Rakousko, Polsko a Maďarsko.

* * *

Krizové momenty dnes i do budoucna nejsou vyloučeny v žádném regionu. Ani v Evropě nemůžeme očekávat pouze idylický vývoj. Důsledné propracování a osvojení krizového managementu na mezinárodní i národní úrovni lze považovat za jeden z nutných předpokladů zajištění bezpečnosti státu. Je třeba připomenout, že na žádné relevantní úrovni není bezpečnost státu levnou záležitostí. Ovšem v podstatě všechny státy současného světa považují instituce, které bezpečnost zajišťují nebo podporují, za existenčně nezbytné.

Použitá literatura:

- [1] **Crisis Management after the Cold War.** Ministerstvo obrany Holandska, 1993.
- [2] **Genpor. J. C. Gervais:** Planning for Peacekeeping Operations. In: *Nato's sixteen nations*, 1993, č. 1, s. 14-16.
- [3] **Svítek, V.:** Instituce pro výzkum bezpečnosti a obrany. Informační zpráva. Ústav vědeckých informací, Praha 1993.

DEMOKRATIZACE, HUMANIZACE, ARMÁDA: ZKUŠENOSTI ČTYŘ LET

„V našem století lidé snadno dokázali zrazovat přátele ve jménu toho, čemu se říká přesvědčení. Dokonce s hrdostí mravní nesmlouvavosti. Je totiž zapotřebí značné moudrosti, abychom pochopili, že názor, který zastáváme, je jen hypotézou, které dáváme přednost, hypotézou, která je nutně nedokonalá, pravděpodobně přechodná a kterou jen velmi omezení mohou vydávat za jistou pravdu. Na rozdíl od ješitné věrnosti přesvědčení je věrnost příteli ctností, možná jedinou, tou poslední.“

Milan Kundera: „Krásný jako mnohonásobné setkání“

* * *

Čtyři uplynulá léta jsou historií, ale zároveň současností. Tím spíše je nutné již nyní se k nim vracet a analyzovat je. Dokud slouží paměť. Subjektivní názory samozřejmě nemůže nahradit objektivnější bádání historiků. Ti jsou však velmi často odkázáni především na písemnou dokumentaci. A ta je mnohokrát daleko od toho, co se skutečně odehrávalo.

1. Základní charakteristika polistopadových přeměn a jejich vliv na Československou armádu

Všeobecně se konstatuje, že pád totalitního komunistického systému proběhl u nás, podobně jako ve většině bývalých socialistických států, daleko mírněji, než se předpokládalo. Pokud se vůbec počítalo s tím, že tento systém padne v průběhu života v současnosti žijících generací. Věřilo se, že existence tohoto způsobu vládnutí je nemyslitelná, nikdo si však nedovolil predikovat ani řádově délku jeho životnosti. I na Západě, protože i zde jak politici, tak politologové byli překotným vývojem na Východě až zaskočení. Přesto se dalo predikovat, že Gorbačovova „perestrojka“ je posledním pokusem reformovat a rehabilitovat socialismus. V jeho druhém plánu nejspíš bylo tento systém v případě neúspěchu raději nechat zmizet ze světové politické scény. I s rizikem, které taková systémová transformace přináší. Není sporu o tom, že historie Gorbačovovu činnost ocení a jeho osobnost bude patřit k předním osobnostem toho tak neklidného a tragického dvacátého století.

V podstatě bezproblémovost základní systémové změny vedla logicky a objektivně k iluzi, že podobně proběhne i demokratická transformace společnosti a do určité míry i nastolení mechanismu tržní ekonomiky, i když v tomto případě byl

pohled reálnější. Změna řízení ekonomiky prostřednictvím plánu v ekonomiku řídicí se tržními principy neměla totiž nikdy ve světě historický precedens. To ve srovnání s transformací totalitního systému v demokratický např. ve Spolkové republice Německo, ve Španělsku ap., kde tržní ekonomika nepřestala i přes deformace existovat.

Spontánní odpor k totalitnímu systému a nízká míra ochoty jej bránit ovlivnila i postoje příslušníků armády k probíhajícím změnám. I když je třeba v zájmu historické pravdy říci, že ve velení armády byli generálové, ochotnější bránit dosavadní systém výrazněji než nejvyšší představitelé stranictví. Ti věděli, že bez vnější pomoci nemají šanci. Neplatí to ovšem pro všechny tehdejší příslušníky armády, řada z nich viděla celou situaci reálněji. Konečně zkoumání této role armády v listopadových událostech není ještě zdaleka jen věcí zájmu vojenských historiků. Podrobnosti již zkoumala, i když s ne příliš průkaznými výsledky, prezidentská komise, a i nyní je šetřena parlamentní komisí. Nelze se však bohužel ubránit dojmu, že existence této komise je determinována politickými zájmy a sleduje spíše chování příslušníků armády, kteří jsou již mimo činnou službu, než těch, kteří dosud slouží.

I přes vnitřní diferencovanost postojů příslušníků armády lze konstatovat, že se armáda vcelku v listopadových událostech a zvláště po nich chovala loajálně, což trvá dosud. Na této loajalitě armády měl bezesporu podíl prezident Havel, který o vojenské záležitosti projevoval nebývalý zájem. To umožnilo **překlenout nejkritičtější období několika polistopadových měsíců, kdy nebylo ještě dostatečně zřejmé, jak se armáda v případě politické krize zachová.**

Může samozřejmě padnout otázka, jak dalece byla tato loajalita, zvláště u nejvyšších vojenských představitelů, upřímná. Není samozřejmě lehké na ni odpovědět, stejně tak jako je možno lidem těžko sahat do svědomí. Přesto odhlédneme-li od ideových a emocionálních momentů a zůstaneme-li u racionálních, muselo převážně většině vojáků z povolání, většinou s vysokoškolským vzděláním, dojít, co se ve světě stalo, a že komunistický systém odchází ze světové scény.

Loajalita armády byla i předpokladem její důvěryhodnosti. Tato nová kvalita však předpokládá s poloprácní nově přichozí civilní složky s vojenským velením. Konečně z teorie i praxe organizace a řízení je zřejmé, že efektivita řízení, jeho prosperita a důvěryhodnost je závislá na spolupráci všech řídicích stupňů, řídicích a řízených. To se ovšem stalo jen sporadicky. Proto trvají i diskuse o důvěryhodnosti armády, se kterými přicházejí zvláště někteří poslanci vládní koalice. Lze předpokládat, že k podstatné změně nedojde, dokud si obě strany tohoto jednotného procesu neuvědomí, že důvěryhodnost je oboustranný vztah.

V této souvislosti se ovšem není možno nezmínit o jednom paradoxu transformace demokratické společnosti a kritériích důvěryhodnosti. Jistě by tu arbitrem měla být občanská společnost zastupovaná svými volenými zástupci v parlamentu. Ale tady právě někteří vojáci upozorňují na zvláštní paradox: poslanci jim vytýkají nedůvěryhodnost, přičemž **občané dvojnásobně častěji důvěřují armádě (46 procent) než parlamentu (24 procent).** Je to ovšem problém daleko složitější a zdaleka jej nelze vysvětlovat a traktovat takto zjednodušeně.

Absence spolupráce může mít ještě jeden velmi nepříjemný rys: armáda by se mohla znovu stát neprůhlednou, uzavřít se civilním složkám, a tím snížit možnost predikce jejího chování. Oslabování sociálních jistot vojáků z povolání, trvajících až

přilíši dlouho, zároveň zastavilo proces jejich politické diferenciace. Z hlediska současné politické terminologie vojáci z povolání patřili k levici. Před volbami v roce 1992 se však struktura jejich politických preferencí začala blížit struktuře obdobné v celé společnosti. Protože však loajalita a diferencovanost vojáků z povolání nebyly oceněny, naopak jejich postavení bylo např. mimořádným hodnocením dále znejistěno, nastal do určité míry zpětný proces jejich politických postojů, minimálně jejich stagnace. (Před volbami v roce 1990 preferovalo KSČM 41 % vojáků z povolání, v roce 1991 již jen 13 %, tj. třikrát méně, a pětina vojáků nechtěla volit žádnou politickou stranu, což začalo signalizovat, že se **vojáci orientují k nestranické státnosti.**)

Proto se také objevují názory, že odpovědnost za situaci v armádě mají i politici. Vše nasvědčuje tomu, že i přes malou vstřícnost příslušníků armády, je v tomto tvrzení mnoho objektivního. Zvláště se to týká víc činnosti parlamentů než vlády, i když je tu třeba v rámci objektivnosti opět nutno uvést, že poslanci se o osud armády zajímali daleko výrazněji než vlády či přímo politické strany. Pokud si tu mohu dovolit jistotu hypotézu, situace by byla jiná, kdyby se neoslabil prezidentův zájem o armádu.

Ukazují se jako minimálně nevhodné sliby, se kterými nastupují do resortu obrany noví politici, které pak objektivně není možné splnit. Zvláště je-li to spojováno s tvrzeními, že předcházející vedení resortu nic neudělalo. Poté se dostává stejného hodnocení od militantnější pravice i novému vedení. Nemluvě již o tom, že se na jedné straně chceme rychle přiblížit NATO, a stejní protagonisté této tendence kritizují velení armády jako nedůvěryhodné. Těžko tím někdy o důvěryhodnosti armády někoho přesvědčíme.

Je patrné, že při transformaci armády se objevily a do určité míry střetly dvě tendence. První vychází ze zjištění, že armáda je loajální, není proto již třeba do ní výrazněji personálně zasahovat, a když, tak především na základě principu výkonnosti, adekvátního výkonu funkce. Důvěryhodnost armády je třeba zvyšovat především výraznější participací příslušníků armády na záměrech politického vedení a armádního velení. To je cesta k demokratizaci a humanizaci armády, aby se stala stabilizujícím činitelem ve společnosti a garantem suverenity a nezávislosti státu.

Druhá koncepce vychází z evidentního záměru, aby armáda byla především poslušná, plnila uložené úkoly. Nepředpokládá užší vazby mezi politickým vedením a armádním velením. Nezamýšlí také hlubší stupeň participace na tvorbě komplexní bezpečnostní politiky, vojenské politiky a vojenské doktríny. Tak ovšem dochází k určité nežádoucí situaci, že vojáci se těmito problémy přestávají zabývat a civilní složka na jejich profesionální řešení není zdaleka připravena.

V současné době zjevně převládá tendence druhá, se všemi důsledky, které to pro budoucnost armády i společnosti může mít. Nelze si totiž dost dobře představit armádu demokratického státu, v níž je jen velmi nízká míra participace. Je evidentní, že tato koncepce je možná. Konečně objektivně vychází z konstelace politické moci, jaká se vytvořila po posledních volbách. Druhou věcí je, jak dalece je perspektivně efektivní.

V této souvislosti není možné se nezmínit o analogických zkušenostech jiných zemí. Z diskusí, které měli naši poslanci i představitelé armády se západními poli-

tickými i vojenskými představiteli např. v NATO, zjevně vyplynula převaha nekonfrontační politiky. Hovořili o tom nejčastěji Němci a Španělé. Němečtí důstojníci se netajili tím, že jejich úspěchy v demokratickém rozvoji jsou především zásluhou toho, že denacifikace v západním Německu proběhla pod kontrolou Američanů, a to do značné míry liberálně, tolerantně a tudíž nekonfrontačně. Podobně mluvili Španělé. Všichni zdůrazňovali rozhodující roli krále při transformaci totalitního státu v demokratický. Pomohla také skutečnost, že generál Franco neměl žádného nástupce, protože generál Blanco byl rok před diktátorovou smrtí zabit atentátníky. V první fázi transformace to také zkusili konfrontačně. Výsledek byl žalostný. Došlo jim, že nelze brát k odpovědnosti devadesát procent národa, který ve větší či menší míře kolaboroval s režimem. Proto zvolili **politiku nekonfrontační změny**. Týkala se nejen obecně národa, ale i státní správy a armády. Španělský zástupce v NATO řekl: *„Nelze brát k odpovědnosti všechny lidi, protože kolaborovala téměř celá země. Někdy je lepší volit nekonfrontační přístup. S lidmi musíte nějak koexistovat. Zvláště když si uvědomíte, že vybudování základů demokracie po pádu totalitního režimu trvá nejméně deset let. Ani výměna generálů v armádě není řešením. Několik výměn generálů ve španělské armádě bylo jen řešením okrajovým.“*

Sociální transformace Československé armády byla a v Armádě České republiky nadále je součástí její celkové přeměny z armády normalizačního období, z armády totalitního režimu a součásti Varšavské smlouvy v armádu demokratického státu. Tedy z armády v mnoha směrech odcizené obyvatelstvu na armádu důvěryhodnou, podporovanou občany. Tuto přeměnu však nelze uskutečnit automaticky. Je nutné přetvořit sociální subsystém armády tak, aby se postupně uplatnila koncepce statusu vojáků jako demokratických občanů.

Lze říci, že plnění těchto požadavků začalo současně s procesem zrodu nových postojů ihned po listopadu 1989. Vytvoření legislativních podmínek pro stranické odpolitizování armády před prvními svobodnými volbami v roce 1990, zřízení zájmových nezávislých organizací, řada významných opatření k humanizaci vojenského života, ustavení společenské - zvláště parlamentní kontroly armády, přijetí nové vojenské obranné doktríny spolu s postupným dramatickým dialogem armády s veřejností, informačním otevíráním armády a navazováním spolupráce s veřejností, to vše bych mohl charakterizovat jako tvoření základů sociální transformace armády.

Utvářela se představa, že tak, jak se budou vyjasňovat vojenskodoktrinální otázky vývoje a postavení armády, formulovat a postupně konkretizovat cíle rozvoje armády i jednotlivých etap komplexního programu profesionalizace armády, bude potřeba, aby sociální transformace pronikala dále než dosud, do samotného nitra vojenského života, do sociálních vztahů, do participace na rozhodovacích procesech a do široké kultivace vojáků jako občanů demokratického státu. Armáda stála před obdobím, kdy bylo nutno překonat dosavadní převážně administrativní a případně osvětové vedení sociálního života jako doplňku vojenskoodborných procesů a učinit jej zdrojem demokratické participace příslušníků armády na veškerém jejím životě. Tento proces však byl přerušen novým státoprávním uspořádáním a na tuto linii se v novém českém státě a v Armádě České republiky již nenavázalo.

2. Změny v postavení vojáků základní služby

Vojáci základní služby byli do jisté míry pozitivními protagonisty listopadových událostí, jak jim to specifické podmínky armády umožnily. Sociálně politicky totiž představovali určitý výřez mužské struktury společnosti. Chovali se shodně jako ostatní mladí lidé, kteří byli akcelérátory listopadových dní. Navíc v jejich čele stáli v drtivé většině absolventi kateder vysokých škol. Tedy sociální skupiny, které byly vlastně iniciátorem veškerého dění. Kromě toho vojáci základní služby se ve svých aktivitách spojovali s mladými důstojníky a praporčíky. Jistě by v případě zneužití armády ve prospěch existující moci nemohli být rozhodující silou, ale minimálně by toto použití ozbrojené síly zkomplikovali. Je zajímavé, že byla šetřena řada aktivit z tohoto období, tato pozitivní aktivita však nikoli. Faktem však je, že do určité míry byla aktivita vojáků základní služby obecně společensky kladně oceněna, mj. také v hromadných sdělovacích prostředcích, především bezprostředně po listopadových událostech roku 1989 a na začátku roku 1990.

Je pochopitelné, že tyto aktivity vojáků základní služby měly jen dočasný charakter, protože ti postupně odcházeli do civilního života, zvláště pak jejich inspirující složka - katedristé, kteří měli jen roční vojenskou základní službu. Podobně však odešla z politické scény ostatní revoltující mládež včetně vysokoškoláků. Sice se často hovořilo z jejich hlediska o „ukradené revoluci“, ale postupným zařazováním absolvujících vysokoškoláků do života se přestalo mluvit i o tomto fenoménu.

Výraznějším pozitivním úspěchem aktivit vojáků základní služby bylo především **přijetí zákona o civilní službě**, umožňující z důvodů svědomí nevykonávat vojenskou základní službu, dále pak zlepšení podmínek výkonu vojenské služby, možnost nosit mimo kasárna civilní oděv, prodloužení dovolené apod.

Zákon o civilní službě však pro svou liberálnost umožňoval vyhnout se vojenské službě komukoli, takže byl zneužíván.

Vojenskou základní službu nenastoupilo, ale především z ní v průběhu výkonu služby odešlo, téměř padesát tisíc mladých lidí. Většina z nich si sama zkomplikovala život, protože vlastní výkon civilní služby byl zvláště zpočátku špatně zajišťován, nástupy se protahovaly, podmínky byly mnohdy nevyhovující ap., takže musel být zákon nakonec novelizován. Dá se říci, že velmi úspěšně, nyní s jeho praxí nejsou již takové problémy. Je zajímavé, že nedokonalý zákon o civilní službě byl zneužíván zvláště branci a vojáky základní služby české národnosti (v tu dobu jich žádalo o civilní službu 31 %) než slovenské národnosti (jen 13 %). Objektivně to jistě souvisí se skutečností, že ve Slovenské republice byl vztah k armádě vždy výrazně pozitivnější. Mladí lidé ze Slovenska také v armádě viděli větší možnost sociálního uplatnění a vzestupu než Češi. Ve Slovenské republice také pracovníci okresních vojenských správ vyvíjeli větší aktivitu, aby mladým lidem civilní službu rozmluvili.

Iniciativa vojáků základní služby v listopadových událostech, při níž se jim zároveň podařilo určitým vcelku objektivním způsobem dostávat vojáky z povolání do defenzívy, měla bohužel i řadu negativních důsledků: snížení kázně a intenzity výcviku, zvýšení kriminality ap., což vedlo ke zproblematizování vztahu občanů k armádě. Kritická situace došla tak daleko, že ji muselo řešit Ministerstvo obrany.

Bohužel však starými známými administrativními kroky, jako je např. zákaz nošení civilního oděvu na vycházkách. Přitom příčiny jsou zjevné v postavení vojáků z povolání, jejich sociálních jistotách a v motivaci k náročnému výkonu vojenské služby. Armáda vůbec neustále pocituje nižší společenskou podporu ve své činnosti k zajištění bezpečnosti a suverenity státu. Tak dochází k paradoxní situaci: Občané by chtěli, aby armáda se alespoň částečně přiblížila standardu ostatních armád demokratických států, nevytvářejí však pro to bohužel potřebné společenské klima.

Ambivalentním opatřením bylo i postupné zkracování vojenské základní služby na polovinu - ze dvou let na dvanáct měsíců. Přitom ovšem příslušné funkce v armádě nebyly profesionalizovány, takže zcela objektivně může dojít ke snížení bojeschopnosti a připravenosti armády včetně nebezpečí zvýšení mimořádných událostí pro nedostatečné zvládnutí zbraní a vojenské techniky. Není totiž sporu o tom, že výkon každé funkce v armádě má své předpoklady, nároky a kritéria, vyžadující určitý čas, jinak se zcela jistě projeví negativně. I tady je patrná závažná systémová chyba: **nedostatečná synchronizace dvou vzájemně podmíněných jevů a procesů: profesionalizace armády a zkracování povinné základní vojenské služby.**

Zkušenosti čtyř let prokázaly, že humanizace výkonu vojenské služby především znamená zlepšit pracovní a životní podmínky a vzájemné vztahy, zvláště mezi vojáky základní služby a vojáky z povolání. To se bohužel podařilo jen málo. Ačkoliv velení armády i ostatní nižší stupně velení se neustále zabývaly např. šikanováním, tento jev se podařilo paralyzovat jen částečně. Jistě si mladí lidé přinášejí návyky k podobnému chování již z civilu. Velitelé však nedokáží tomuto jevu čelit, a to jak dosud stále ještě nedostatečnou přípravou v oblasti sociálních věd, tak i nižší mírou motivace k výkonu profesionálních rolí, podmíněnou především přetrvávajícími sociálními nejistotami.

Pozornost vojákům základní služby je neustále nutná z mnoha důvodů. Předně je nutno v podmínkách zkrácené vojenské základní služby intenzifikovat výcvik tak, aby vojáci byli dobře připraveni na obranu země. Zvláště pak v situaci, kdy nejsou některé vojenské funkce profesionalizovány (v roce 1991 mělo být profesionalizováno 1200 funkcí, v roce 1993 již 11 000 funkcí, bohužel se ve dvou nábořových střediscích podařilo získat jen 34 osob, tj. 2,8 % plánovaného počtu 1200 mladých lidí). **Vojáci základní služby jsou zároveň základním potenciálním rekručním zdrojem pro profesionalizaci.** Musí se proto během základní služby přesvědčit, že jejich další setrvání v armádě má smysl a že tu jsou vytvořeny odpovídající podmínky pro jejich profesionalizaci. Konečně pak vojáci základní služby vytvářejí především obraz armády ve veřejnosti, a to jak svým chováním, tak i sdělováním poznatků o životě armády, zvláště pak jednáním a chováním vojáků z povolání. Je tedy naprosto zřejmé, že řešit problémy vojáků základní služby není možno bez spojitosti s vojáky z povolání.

Určitou pozitivní roli při humanizaci vojenské základní služby sehrála dobrovolná společenská organizace, Svaz vojenské mládeže, který vznikl bezprostředně po listopadových událostech a navazoval určitým způsobem na činnost organizace stejného názvu v roce 1968. Jistým handicapem pro Svaz vojenské mládeže bylo,

že jej část vojáků ztotožňovala s bývalým Svazem socialistické mládeže, jehož činnost byla převážně formální a mnohdy i povinná.

Objektivně je však možno zhodnotit, že Svaz vojenské mládeže (SVM) sehrál velmi pozitivní roli ve prospěch vojáků základní služby, zvláště při přípravě rozkazu ministra obrany k postavení vojáků základní služby v roce 1990 a dalších legislativních aktů. Později se pak SVM soustředil na pomoc vojákům základní služby při zvyšování kvalifikace a jejich návratu do občanského života. Velmi aktivní byla a je činnost SVM v mezinárodní oblasti, při navazování kontaktů s podobnými mládežnickými organizacemi vojáků základní služby v armádách demokratických zemí, stejně tak v armádách posttotalitních států.

V prvních fázích činnosti SVM se diskutovalo o tom, zda jeho členy mají být i vojáci z povolání. Zvláště vojáci - absolventi vysokých škol byli proti jejich členství. Hlavním důvodem bylo, že mohou působit retardačně. Nakonec se však ukázalo, že pro kontinuitu činnosti je členství mladých důstojníků a praporčíků v SVM naprosto nezbytné. Zvláště je to patrné nyní při zkrácení vojenské základní služby na dvanáct měsíců.

Objektivně je nutno přiznat, že SVM měl velmi malou podporu velení armády. Byla významnější zejména v polistopadovém období, poté zeslábla. Někteří představitelé resortu se netajili tím, že podobné organizace do armády nepatří.

3. Postavení vojáků z povolání

Postavení vojáků z povolání především determinoval fakt, že byli speciálně vybranou, specificky indoktrinovanou a do určité míry i privilegovanou sociálně profesní skupinou. Stačí uvést jen skutečnost, že všichni generálové, 84 procent důstojníků a 51 procent praporčíků bylo členy komunistické strany. Ale na druhé straně to byla jistá Achillova pata ozbrojených sil, vyplývající zvláště z toho, že vlastnictví důstojnického průkazu předpokládalo zároveň i mít stranickou legitimaci. Čest těm, kdo se tomuto předpokladu vojenské kariéry cílevědomě vyhnuli a tím si také postup zkomplikovali. Na druhé straně však není jen tak lehké se vyhnout argumentaci, že to byli převážně vojáci z povolání, o které neměla zájem ani komunistická strana. Nemluvě již o tom, že těm bezpartijním, kteří z toho v současné době chtějí do určité míry těžit, se těžko odpovídá na otázku, proč sloužili v armádě, která byla zcela zjevně ozbrojenou záštitou totalitního režimu. Obecně se však ukazuje, že se lidé s tímto statusem prosadili jen málo.

O tom, že členství v komunistické straně bylo pro značnou část vojáků z povolání převážně formální záležitostí svědčí nakonec skutečnost, že v době přijetí branného zákona v březnu 1990, který zakazoval vojákům v činné službě členství v politických stranách, odevzdala již značná část vojáků z povolání své členské průkazy (u některých leteckých útvarů až 70 procent) nebo se s nimi rozloučilo bez problémů. Nebyl znám případ, že by někdo kvůli zákazu členství v komunistické straně odešel na protest z armády, i když se sporadicky vyskytly případy, že někteří s tímto zákonem nesouhlasili, jedinci dokonce hodlali pokračovat v politické činnosti dále.

Není ovšem nakonec neznámou věcí, že vojáci z povolání se v moderní době rekrutují převážně z nižších sociálních vrstev, což do určité míry i podmiňuje jejich

levicovější postoje. Také u nás je nutné počítat s tím, že s postupnou výměnou velitelského sboru se převážná část budoucích vojáků z povolání bude rekrutovat z podobných sociálních vrstev jako tomu bylo doposud. Je to jev patrný i v armádách západních demokratických států, navíc se stále zvyšujícím se zájmem o profesionální službu u „barevného“ obyvatelstva. (Např. při návštěvě SRN jsme se dověděli, že 85 % vyšších důstojníků Bundeswehru volí sociální demokracii.) To však nemá podstatnější vliv na jejich loajalitu k demokratickému státu a výkon profesionálních povinností.

Odchody z armády po listopadových událostech měly spíše než politické převážně profesionální a sociální pozadí. Do současné doby odešlo z armády více než 22 tisíc vojáků z povolání. Téměř polovina z nich tak učinila bezprostředně po změně politického systému, využili tak daných možností, protože prostě z mnoha důvodů sloužit nechtěli a armáda totalitního státu je propustit nechtěla. Druhá polovina vojáků z povolání odešla zčásti pod tlakem výsledků atestací, mimořádných hodnocení ap., nebo cítila v situaci sociálního ohrožení větší šanci v civilním povolání. Aniž bych se chtěl pouštět do hlubších rozborů, jen z uvedených faktů je patrné, že personální pohyb vojáků z povolání v tomto období byl neřízeným personálním procesem, při kterém armáda ztratila mnoho kvalifikovaného potenciálu. Často se to charakterizuje slovy (i některých poslanců): **Odešli mnozí ti, kteří měli zůstat, a zůstali mnozí ti, kdo měli odejít.** Tento stav přiznávají i ti, kdo za něj byli ve větší či menší míře odpovědní. Jen těžko obстоjí protiargumentace, že kvalifikace vojáků se neztratí, uplatní se v občanských povoláních. Ta vojenská se totiž ztratí. Bylo by jít třeba využít v záloze. Zároveň s profesionalizací armády bychom měli využít např. zkušenosti americké armády se záložními jednotkami. Několik set praporů je profesionálních, tzn. jejich služba je placena a setkává se mj. i proto s velkým zájmem, překvapivě především u žen.

Na podporu teze o neřízeném personálním procesu snad stačí ještě uvést, že československá armáda se chtěla zbavit neradostného poměru třech důstojníků na jednoho praporčíka s cílem dosáhnout poměru opačného, jak je to ve všech armádách vyspělých demokratických států. Ve skutečnosti však v současné době není jeden důstojník na tři praporčíky, jak bylo plánováno, ale deset důstojníků na jednoho praporčíka. O profesionalizaci armády, především pak o vytvoření profesionálního poddůstojnického sboru pak ani nemluvě. Profesionalizace skončila u teoretického vyjasnění problematiky. (Když už uvádíme americké zkušenosti, tak není možné se nezmínit, že v americké armádě je podíl důstojníků na celkových počtech jen 15 %.)

Tato situace bohužel objektivně nejen udržuje, ale i zvyšuje sociální nejistotu vojáků z povolání. Dobře si uvědomují, jak velká má být armáda a jaká by měla být i struktura jejího velitelského sboru. Tomu ovšem existující struktura výrazně nevyhovuje, a proto musí být zcela objektivně změněna. Stačí jen uvést prostý fakt, že nejdůležitější místa velitelů čet a rot jsou obsazena jen zhruba z poloviny. Stále výrazněji začínají chybět i vojáci z povolání pro oblast logistiky, týlu, protože tyto funkce jsou v civilu velmi žádané. Tady jen tak lehce nepomůže nahradit je civilními zaměstnanci nebo si příslušné služby objednat, protože armáda je vytvářena pro případ válečného konfliktu a převážnou část funkcí potřebuje zcela nezbytně i za

války. Situaci navíc komplikuje předimenzovanost vrcholového řízení oblasti logistiky, což odčerpává chybějící kvalifikované síly z nižších stupňů velení.

Jinak řečeno, i **vojenští odborníci se ocitli na trhu práce**. Jsou sice i v současné době slušně odměňováni, **mnozí však cítí či dokonce vědí, že v civilních organizacích by dostali víc.**

Jako všude na světě se proto odměňování v armádě bude muset řídit situací na trhu práce. Zatím si ještě značná část důstojníků nedovede představit, že by mohla odejít do civilu. Jak ovšem dostávají informace od těch, kdo již odešli, tato psychologická bariéra padá. Typickým se pak stává výrok jednoho z bývalých příslušníků armády, který v ní byl od jedenácti let: Kdybych byl věděl, jaké mám možnosti a jak to vypadá v civilu, odešel bych z armády dávno. Je to zároveň i určité memento pro personální práci v armádě.

Trh práce v průmětu do odměňování musí valorizovat, že vojáci z povolání jsou omezováni v některých důležitých základních občanských právech. Nemohou být členy politických stran a odborových organizací, nevztahuje se na ně zákoník práce, jsou omezení v možnosti pohybu podle svého uvážení a potřeb, jsou vystaveni vyšším psychickým tensím a fyzickému vypětí, jejich pracovní den je delší než u ostatních pracujících, mají vysokou odpovědnost za lidi i svěřený drahý materiál, zbraně a techniku, zúčastňují se cvičení, mají nejruznější služby a absolvují mnoho služebních cest apod. To všechno má vliv nejen na ně, ale často ještě tíživěji na jejich rodinu. Průměrně se např. pětkrát za dobu své kariéry stěhují a čtvrtina vojáků z povolání je permanentně odloučena od rodiny. Všechny tyto specifické rysy vojenského povolání se na trhu práce objektivně nutně odrazí, podobně jako tomu bylo ve všech zemích s tržní ekonomikou, zvláště v těch, které své armády profesionalizovaly.

Stejně tak jako u vojáků základní služby sehrála určitou pozitivní roli jejich společenská organizace - Svaz vojenské mládeže, pro zlepšení postavení vojáků z povolání sehrál ještě významnější úlohu jejich Svaz vojáků z povolání (SPV). Představoval navíc výraznější sílu, než tomu bylo v SVM, takže nemohl být velením armády tak přehlížen. Při větší podpoře však mohl mít podstatnější vliv na život armády a posílit participativní způsoby řízení.

SVP by se pravděpodobně výrazněji prosadil při užší spolupráci s Odborovým svazem občanských zaměstnanců armády. Jistě tu kontakty existovaly, ale všechny tři organizace, tedy včetně SVM, zastupující tři nejzákladnější sociální skupiny v armádě - vojáky z povolání a v základní službě a občanské zaměstnance, mohly lépe koordinovat svou činnost. Prospělo by to jak těmto organizacím a sociálním skupinám, které reprezentovaly a reprezentují, tak i samotné armádě.

4. Vliv společenských změn na organizační strukturu, styl řízení a velení v armádě

Zásadním úkolem demokratické transformace armády bylo vytvořit civilně správní úsek Ministerstva obrany. To se podařilo již v roce 1990, a to zřízením úseků strategického řízení, ekonomického řízení a sociálních a humanitárních věcí. Velení armády podřízené náčelníkovi Generálního štábu pak tvořilo samostatný úsek. Tak se vlastní velení armády dostalo pod určitou civilní kontrolu, zvláště pak

od doby, kdy se ministrem obrany stal civilista. (Tato organizační struktura je v Armádě České republiky zachována jen zčásti. Výraznou systémovou chybou však bylo zrušení úseku strategického řízení, který měl především zajistit vyšší míru občanské kontroly armády a zvláště pak metodologicky zabezpečovat řízení pomocí cílů a zpracovávat podklady pro strategické rozhodovací procesy. Podobnou systémovou chybou bylo potlačení systému sociálního řízení, který se z armády postupně a v podstatě vytrácí. Ovšem se všemi sociálními důsledky. Na druhé straně se enormně rozrostl aparát personálního řízení, který však zredukoval svoji činnost v podstatě na výkonnou. Podobně se rozšířil úsek ekonomiky a logistiky vůbec, což je paradoxní zvláště v situaci omezených rozpočtových prostředků.)

Součástí transformace československé armády v souladu s novou vojenskou doktrínou byla i její reorganizace a redislokace, spočívající v adekvátním snížení počtů osob a zbraňových systémů a v rovnoměrném rozmístění vojsk po celém území státu, protože jsme nikoho nepovažovali za konkrétního nepřítele. (Faktické dovršení koncepce vojenskotechnické transformace armády bylo možné až po vytvoření Armády České republiky. Spočívá především ve vytvoření dvou sborů pozemních sil, sboru taktického letectva, sboru protivzdušné obrany, brigády rychlého nasazení a sboru logistiky. Součástí armády jsou i teritoriální vojska. Je třeba říci, že až na detaily jde z organizačního hlediska o velmi zdařilou koncepci, odrážející naše objektivní možnosti. Lze si jen přát, aby tato koncepce byla zdárně uvedena do života.)

Součástí transformačních snah byly i podstatné změny ve stylu řízení resortu a velení vojskům. Základní myšlenkou byla koncepce syntézy řízení pomocí cílů a demokratické participace na tvorbě a realizaci těchto cílů, tedy vyšší účast příslušníků armády na řízení a velení, zvláště pokud jde o aktivní podíl na tvorbě strategie a koncepcí. To se podařilo jen zčásti, i když je patrné, že se ve srovnání s minulostí míra participace zvýšila, zvláště pokud jde o týmovou práci. Zdaleka však nebyl využit veškerý disponibilní intelektuální potenciál armády. Základní objektivní příčinou nejspíš je zvýšení laického prvku v řízení armády, důraz opět spíše na političnost než na odbornost. Tím může být a mnohdy už také je ohrožen zbývající intelektuální potenciál armády.

To konečně souvisí i se zmíněným střetnutím dvou koncepcí při demokratické transformaci armády. První je výrazněji spojena s participativním řízením, druhá s autokratickým - navíc s evidentními laickými prvky. **Nejvýznamnějším nebezpečím každé armády je eliminace participace a poznání.** Za takové situace je možno řídit v podstatě jen empiricko-intuitivním způsobem, reagovat na vzniklé problémy bez ujasnění a široce akceptované strategie. Lidé zůstávají objekty, ne subjekty dění.

5. Vztahy relevantního okolí k armádě

O jedinečné úloze prezidenta Havla v počátcích demokratické transformace armády jsem se již zmínil. Z hlediska příslušníků armády se jako nejvýraznější instituce projevil především parlament, a to zvláště svou zákonodárnou iniciativou a schvalováním vojenského rozpočtu. Bylo koneckonců objektivní, že parlament se v mnoha věcech mýlil a musel některé své kroky modifikovat a některé zákony

novelizovat. Bylo tomu tak proto, že armáda byla v totalitním systému uzavřenou organizací, a proto se poslanci ve své činnosti řídili svými empiricko-intuitivními poznatky či informacemi z druhé ruky. Jen velmi malá část poslanců se intenzivně snažila problematiku armády seriózně poznat a její problémy pochopit. (Určitým handicapem pro Parlament České republiky bylo, že se Česká národní rada vojenskými problémy v podstatě nezabývala.)

Vláda se armádou zabývala především v souvislosti s přípravou zákonů a některými krizovými akcemi. Z hlediska armády bylo patrné, že vláda se k armádě nikdy nestavěla tak kriticky jako parlament nebo některé sdělovací prostředky či konkrétní poslanci a novináři.

Zájem politických stran a hnutí o armádu byl pouze sporadický, i když řada jejich představitelů pracovala v Radě ministerstva obrany pro styk s veřejností. (Teprve nyní se projevuje určitý zájem politických stran o armádu.) **Je patrné, že vojáci to se svou nestranickostí myslí vážně, chtějí realizovat své pracovní profesní role na principech státní politiky.** Ta jim však ve vztahu k jejich instituci chybí, podobně jako je absence státní politiky negativně pocíťována i jinde.

Samostatnou kapitolu tvoří zájem sdělovacích prostředků o armádu, který určitě bude v brzké době analyzován. Také **publicistiku o vojenských otázkách poznamenala empiricko-intuitivní úroveň poznání novinářů.** Mnozí v armádní problematice spatřovali **pouze příležitost pro senzace.** Jen část novinářů začala vojenské otázky skutečně hlouběji poznávat. Pozitivní výjimku dále tvoří novináři, kteří přešli do civilních sdělovacích prostředků z armády. Na druhé straně i je život v armádě do určité míry poznamenal.

Občanská veřejnost projevovala armádě ambivalentní pozornost. Obvykle ji důvěřovalo kolem poloviny občanů. Daleko kritičtěji však občané posuzovali vojáky z povolání, kterým bude trvat určitě dlouho, než dosáhnou v očích veřejnosti vyšší míry prestiže.

Demokratizace a humanizace bývalé československé armády a posléze Armády České republiky jistě bude poutat zájem i v budoucnosti, a to zvláště v závislosti na charakteru vznikajících bezpečnostních rizik a ohrožení. Jisté je, že **naše česká armáda má pochopitelné problémy. Evidentní však je, že loajální demokratické společnosti. Konečně to i československá armáda prokázala svým pozitivně bezprecedentním rozdělením.** Nikdo tuto skutečnost u nás neoceníl. Jen Západ. Je to smutné konstatování pro armádu, ještě větší pro společnost.

BEZPEČNOSTNÍ ASPEKTY ČESKÝCH NÁRODNÍCH ZÁJMŮ

Uvážíme-li historický dosah důsledků rozdělení ČSFR a vytvoření dvou nových samostatných států ve střední Evropě, musíme přiznat, že k tomu došlo v neuvěřitelně krátkém časovém období a s mimořádně vysokou dynamikou. Mnozí politici to hodnotí velmi pozitivně. Razantnost procesu oddělení zdůvodňovali obavou, aby zdoluhavý postup nezpůsobil ekonomické ztráty a nestabilizoval společnost. V podstatě toho dosáhli. Každá mince má však dvě strany. Cenou za přednosti radikální metody jsou problémy způsobené koncepční nepřipraveností orgánů samostatného státu na působení v nových podmínkách a na řešení otázek, jež zákonitě před námi vyvstávají.

Nedostatek komplexního zhodnocení očekávaných důsledků změněné situace se nejvýrazněji projevil nejasností východisek při hledání odpovědi na otázku otázek - **jaké jsou národní zájmy nového českého státu**. Na širokou a zevrubnou diskusi odborníků různých profesí s odpovědnými politiky v tomto klíčovém tématu nebyl čas. Do procesu koncepčních příprav vzniku nového státu z časových důvodů nestačily adekvátně vstoupit ani vědecké instituce. Několik novinových článků a filozofických úvah nemohlo nahradit všestranné analýzy, odborné a veřejné diskuse.

Důsledky koncepční nepřipravenosti nedaly na sebe dlouho čekat. Exekutivní centrální orgány ČR vstupovaly do prvních dnů existence nového samostatného státu pouze s provizorními resortními představami svého působení ve změněných podmínkách. Absence obecné základní strategické linie, podle níž by byl postup státních orgánů při prosazování národních zájmů země v mezinárodním prostředí harmonizován, způsobila již řadu chyb. To dobrému jménu nového státu neprospívá.

Pracovníci Ústavu mezinárodních vztahů (ÚMV) si uvědomovali negativní stránky tohoto stavu. Svou studií České národní zájmy¹⁾ se proto pokusili podnítit širokou výměnu názorů na uvedené téma. O míře pochopení naléhavé potřeby odborné diskuse o této problematice svědčí, že vlastní příspěvek do ní připravili během dvou měsíců. Publikací koncentrovaných pohledů na problematiku národních zájmů však svůj podíl na výzkumu této problematiky nepokládají za vyčerpaný. Život vyžaduje, aby získané poznatky byly permanentně rozvíjeny, kriticky přehodnocovány a dále zpřesňovány.

Týká se to všech oblastí, ale snad nejvíce bezpečnostní dimenze národních zájmů. Potvrzuje to pozornost, která je této sféře mezinárodních vztahů v posledních měsících všude v Evropě, ale i ve světě, věnována. Stačí se poohlédnout k našim západním sousedům. Po negativních zkušenostech, které vláda SRN získala nerespektováním analytických expertiz různých odborníků při rozhodování o tempech a způsobech sjednocení Německa, vytváří dnes při formování německé bezpečnostní politiky pro uplatnění názoru výzkumných pracovišť mnohem větší prostor a možnosti. Příkladem je zájem o výsledky výzkumů renovovaného Ústavu pro vědu a politiku v Ebenhausenu. Jeho pracovníci připravili projekt, s cílem přispět k hledání odpovědi na otázku, jaká by měla být bezpečnostní politika státu ve změněných geopolitických a geostrategických podmínkách. Podílelo se na něm přes třicet významných odborníků z oblastí mezinárodních vztahů a bezpečnostní politiky. Výsledky svých analýz publikovali ve sborníku *Bezpečnostní politika Německa: nové konstelace, rizika, nástroje*²⁾, pochopitelně kromě doporučení pro vládní instituce. O rozsahu práce svědčí rozměry publikace. Má více než 800 stran knižního textu a téměř padesát statí začleněných do pěti kapitol. I když jsou kvalitativní ukazatele u vědeckého díla pouze pomocným parametrem, v kontextu s vysokou odbornou úrovní jednotlivých příspěvků předsvědčivě ilustrují míru pozornosti, jakou v zemi našeho západního souseda věnují otázkám výzkumu bezpečnostních problémů mezinárodních vztahů.

Za příspěvek k rozvoji myšlenek obsažených v publikaci České národní zájmy lze pokládat i *diskusi u kulatého stolu*, která se v červnu 1993 konala v pražském ÚMV na téma **Bezpečnostní zájmy ČR: evropský kontext**. Kromě pracovníků a spolupracovníků ústavu a redakce Mezinárodní politiky se jí zúčastnili odborníci MO ČR, MZV ČR, profesori UK a VŠE (Střediska mezinárodních studií J. Masařky) a předseda branného a bezpečnostního výboru Parlamentu ČR.

Diskuse byla rozdělena do čtyř tematických okruhů: 1. Vojenskopolitická situace a charakter bezpečnostních rizik a výzev v Evropě v období systémové transformace postkomunistických zemí; 2. Bezpečnostní potenciál multilaterálních institucí a perspektivy jeho rozvoje; 3. Jakým bezpečnostním rizikům a výzvám bude ČR v nejbližší budoucnosti čelit? 4. S jakými nástroji a mechanismy může při řešení svých bezpečnostních problémů počítat? Hlavní pozornost diskutujících byla soustředěna na mezinárodní a vojenskopolitické aspekty jednotlivých problémů.

Zajímavá debata se rozvinula o otázkách spojených s překonáním bipolarity ve vztazích mezi účastnickými státy evropského procesu. Radikální politické změny se promítly do bezpečnostní situace v Evropě dvojznačnými důsledky. Bylo odstraněno globální nebezpečí, ale současně se objevila řada lokálních problémů. Bylo by však scesné pokládat bipolární vztahy na základě této skutečnosti za bezpečnější než stav, v němž se Evropa nachází nyní. Hrozby, kterým byla vystavena bezpečnost většiny občanů velké části světa, do níž patřila i střední a východní Evropa, v souhrnu mnohonásobně převyšovaly nebezpečí, jímž musíme čelit dnes.

Bezpečnost bipolárního světa byla postavena na jaderném deterentu, jenž ve svých důsledcích znamenal sovětsko-americké kondominium. Překonáním bipolarity se z mezinárodních vztahů odstranila historická abnormalita a jejich dnešní stav je proto třeba pokládat za normální.

Z jiného pohledu **byla bipolarita z období studené války strukturovaným nepřátelstvím, modelovaným tak, aby fungovala jako stabilní systém.** Alespoň v Evropě se teoretické předpoklady splnily. Po odstranění bipolarity se nepodařilo aplikovat nový model, který by měl stabilizační funkce. Některé instituce z dob studené války přežily, jiné po rozpadu bipolarity zanikly. Odstranění struktur, které byly produktem totalitních režimů a současně sloužily k jejich ochraně, bylo součástí demokratických procesů. V jejich průběhu se však začaly rozpadat i více-národní státní útvary a uvolněný nacionalismus se stal hlavním zdrojem nestability bezpečnostní situace v Evropě.

Postkomunistická Evropa prochází složitým a náročným obdobím systémové transformace, kterou lze pokládat za hlavní obsahovou náplň současné vývojové etapy. V důsledku toho **lze dobu, v níž žijeme, označit za přechodnou.** Vliv procesů, probíhajících uvnitř postkomunistických států, se promítá i do mezinárodních či mezistátních vztahů a působí rovněž na vývoj zemí i jejich integračních seskupení v prosperující části Evropy. Stejně tak i multilaterální instituce, které prokázaly v nových podmínkách svou životaschopnost, procházejí rozsáhlým adaptačním obdobím. Přechodný charakter současné fáze evropského vývoje je zřejmý i z toho, že se dosud nepodařilo nalézt optimální koncepci, podle níž by státy Evropy a Severní Ameriky modelovaly kontinentální bezpečnostní systém a v souladu s ní prováděly i svou zahraniční politiku.

Diskuse ukázala, že velmi důležitým faktorem budoucího vývoje evropské bezpečnostní situace je percepce (vnímání) současného stavu překonávání bipolárních vztahů představiteli různých politických proudů a hnutí. Některé kroky a prohlášení politických činitelů části postkomunistických zemí, ale i západní Evropy, svědčí o tom, **že schémata myšlení, která determinoval stav bipolarity, ve značné míře přežívají.** Ačkoli se převážná většina bývalých komunistických zemí přihlásila k základním hodnotám západní civilizace - demokracii, politickému pluralismu, právnímu státu a tržnímu hospodářství, ekonomicky a politicky stabilnější státy střední Evropy velmi zřetelně demonstrují snahu vyvázat se z dřívějších kooperačních kontaktů a co nejrychleji se včlenit do západoevropských integračních seskupení. Takové vnímání konce bipolarity je v rozporu s představou, jež převládala zejména bezprostředně po pádu totalitních režimů. Podle ní bylo její překonání pokládáno za historicky ojedinělou příležitost k rozvinutí celoevropské komunikace a partnerských vztahů. Nebude-li důsledně prosazována, může se stát, že dojde k vytvoření nových dělicích linií uvnitř kontinentu a tím i k vzniku příčin nových konfrontací. Z četných vystoupení vedoucích představitelů hlavních států ES a NATO je zřejmé, že se snaží takovému vývoji všemožně zabránit.

Rostoucí obavy z rizik, spojených s krizovým vývojem v Rusku, jsou silným impulzem k **vytváření různých scénářů katastrofického vývoje v Evropě.** Jeden z nich počítá s masovou migrací na západ. Autoři jiných se domnívají, že

katastrofické důsledky pro evropskou bezpečnost by mělo především rozpoutání občanské války v Rusku, podobně jako v Jugoslávii. V několika vystoupeních byly následnické státy SSSR označeny za základnu nejnebezpečnějších mafií, které mohou proniknout do správních a ekonomických struktur různých postkomunistických států a z nich destabilizovat jejich vnitropolitickou situaci. Za málo pravděpodobný byl označen scénář, podle něhož bezpečnost střední Evropy by mohla být ohrožena „tažením nějakého nacionalistického režimu z východu“. O tom, že vývoj v Ruské federaci je hlavním rizikovým faktorem současného evropského vývoje však nikdo nepochyboval. Současně bylo ale zdůrazňováno, že je nutné vliv a evoluci tohoto faktoru hodnotit uvážlivě, objektivně, bez přehnaného nihilismu, ale i bez nerealistických iluzí, především však ve variantách.

Polovičaté a nedůsledné vnímání konce bipolarity a studené války se promítá i do vztahu značné části politických představitelů nových demokracií k některým multilaterálním institucím, zejména k NATO. Mnozí z nich jej nadále pokládají za organizaci s původními funkcemi z období vyhrčené konfrontace, kdy chránila západní Evropu před sovětskou hrozbou, zajišťovala americkou přítomnost na starém kontinentě a umožňovala kontrolu nad Německem.

V průběhu diskuse o zdrojích bezpečnostních rizik bylo zdůrazněno, že je nezbytné je analyzovat s důsledným přihlédnutím k vzájemnému působení vnitřních a vnějších příčin. Prostý občan ohrožení své bezpečnosti dnes vnímá především v souvislosti s jevy vnitropolitického charakteru, jakými jsou kriminalita, nezaměstnanost či důsledky možného hospodářského kolapsu. Alternativu vnějšího ohrožení si vzhledem k celkové mezinárodní situaci nepřipouští, nebo jen velmi málo.

Bezpečnostní rizika mají v současnosti téměř výhradně nevojenský charakter. Jejich zdrojem v politické oblasti mohou být nesprávně stanovené priority v zahraniční politice, ale i neadekvátní politika vlády vůbec. K poškozování bezpečnostních zájmů země dochází také tehdy, ignorují-li její politici základní požadavky a potřeby upevňování stability v regionu, do něhož geopoliticky patří.

Za ohrožení ekonomické bezpečnosti státu lze pokládat takové dramatické zhoršení hospodářských poměrů v zemi, které může vést k dalším otřesům v sociální a politické oblasti. Cílevědomé použití ekonomických nástrojů k politickému nebo jinému nátlaku v Evropě je v současnosti málo pravděpodobné (kromě případů multilaterálně dohodnutých sankcí proti státu, jenž porušuje zásady Charty OSN, ZA KBSE nebo jiné obecně uznávané normy mezinárodních vztahů). Ekonomické ztráty, násobené negativním politickým ohlasem takových kroků by měly odradit od podobného jednání každého racionálně uvažujícího politika. Většina ekologických rizik má nadstátní charakter a lze jim efektivně předcházet široce rozvinutou mezinárodní spoluprací. Stejně jako ostatní bezpečnostní rizika mají však i tato své vnitrostátní zdroje.

K bezprostřednímu vojenskému ohrožení může dojít pouze v důsledku lokálních konfliktů vyvolaných zpravidla nacionálně či nábožensky motivovanými spory. **Mezistátní válku podle scénářů známých z konfrontačního období nelze dnes, ani v dohledné budoucnosti z politických, ale ani z materiálně technických důvo-**

dů rozpoutat. Takovému druhu konfliktů umí mezinárodní společenství předcházet a bylo by schopno jim zabránit. Za zvláště nepříznivých okolností by mohlo další stupňování brutality v jugoslávských konfliktech podnítit zostření problému národnostních menšin v sousedních státech. Rozpoutání regulérní války na mezistátní úrovni z těchto důvodů je však i při krajně nihilistické prognóze téměř nepravděpodobné. Mohlo by k němu dojít pouze za předpokladu zřetězení dalších mimořádně negativních okolností.

Mezi obecně politická bezpečnostní rizika postkonfrontačního období evropského vývoje lze zařadit i důsledky, které by mohly vyplynout z prohlubující se renacionalizace bezpečnostní politiky vyspělých států a z případné dezintegrace západní Evropy. I když tato alternativa budoucího vývoje kontinentu patří k nejpessimističtějším a k nejméně pravděpodobným, nelze ji zcela vyloučit. Přínejmenším by měla sloužit jako podnět k hledání cest, které by jejímu prosazení zabránily.

Největší prostor byl věnován problematice strukturování evropského bezpečnostního systému v současném přechodném období. Odstraněním bipolarity přestal současně fungovat model založený na principu rovnováhy sil. **Situace v Evropě se nyní vyvíjí směrem k multipolárnímu systému.** V důsledku zhroucení sovětského impéria se však vytvořila unipolarita, která by se mohla stát základem evropské bezpečnosti. **Klíčovým prvkem tohoto hierarchického pojetí by byly Spojené státy.**

Vzhledem k charakteru bezpečnostních rizik a působení globálních faktorů se jeví jako nezbytné a efektivní řešit problémy evropské bezpečnosti na základě transnacionálního přístupu. Zřejmě největší šanci na prosazení by mohl mít model, který by byl vektorem bezpečnostních koncepcí jednotlivých evropských mocností. Bezpečnostní politika států by měla přitom reagovat na požadavky, které vyplývají z globálního vývoje a mají determinující charakter. Jím by se měly přizpůsobit regionální přístupy.

Ačkoli se bipolarita v Evropě rozpadla, ve světě **nabývá na nové dimenzi v podobě zostřujícího se vztahu Sever - Jih.** Při hledání optimální varianty zajištění národní a evropské bezpečnosti by měl být brán náležitý zřetel i na tuto skutečnost.

Značnou pozornost věnovali diskutující i otázkám bezpečnostního potenciálu *multilaterálních institucí (MLI)*. Určujícím kritériem vztahu jednotlivých států k nim je stupeň prospěšnosti, která pro ně vyplývá z členství v těchto institucích. Každý stát poměřuje užitečnost MLI jejich možnostmi přispět k naplňování jeho národních zájmů. **S pomocí demokratismu mezinárodních institucí se podařilo omezit dominující úlohu velmocí při řešení důležitých otázek světové politiky.** Změněná realita však vyžaduje přehodnotit četná dogmata, z nichž vycházely principy, na kterých jsou jednotlivé MLI dosud postaveny. Jejich ortodoxní uplatňování často znemožňuje účinné působení MLI při předcházení konfliktům a při řešení sporů. Patří sem např. zásada nevměšování do vnitřních záležitostí států. Rovněž dogmatická interpretace sebeurčovacího práva národů, národnostních a etnických skupin se velkým dílem zasloužila o současné problémy, které komplikují evropskou bezpečnost.

Úlohu a možnosti MLI při zajištění bezpečnosti jednotlivých států je třeba hodnotit s náležitou dávkou realismu. Vyvine-li se situace krajně nebezpečným směrem, prosazení tragických důsledků nezabrání žádná mezinárodní instituce. Potvrdila to historie. To však neznamená, že MLI mají v procesu zajištění evropské bezpečnosti zanedbatelný význam. Členství zejména v osvědčených integračních seskupeních západní Evropy umožňuje ovlivňovat chování jednotlivých účastníků a tím předcházet konstelacím, nepříznivým z hlediska podmínek zajištění bezpečnosti malých a středně velkých států. Je proto v zájmu celé Evropy podporovat jejich rozvoj a podílet se na jejich profilování.

Překonání bipolarity a nahrazení nesmiřitelného nepřátelství partnerskými vztahy mezi stálými členy RB přispělo k **posílení úlohy OSN při řešení otázek mezinárodní bezpečnosti** a zajištění míru. Další zvýšení její autority a výkonnosti se očekává po ukončení nedávno zahájené reformy.

Účastníci kulatého stolu se shodovali v názoru, že Severoatlantická aliance disponuje velkým bezpečnostním potenciálem, jenž je využitelný i v podmínkách postkonfrontačního období. **NATO je významným stabilizujícím faktorem evropské vojenskopolitické situace.** Nelze však ztrácet ze zřetele, že i ona byla vytvořena jako nástroj koaliční obrany proti konkrétnímu nepříteli, který již neexistuje. Je důležitým organizačním poutem transatlantického spojení a základním rámcem americké vojenské přítomnosti v Evropě. Ta má klíčový význam při vyvažování vztahů mezi evropskými mocnostmi. Je rovněž významným faktorem vymezování prostoru, v němž by mělo svou evropskou roli definovat sjednocené Německo.

Způsob naplnění nového poslání NATO byl konkretizován v oficiálních dokumentech aliance z poslední doby. Tím, že její orgány vyslovily ochotu poskytnout OSN a KBSE své zkušenosti a materiální zdroje při urovnávání krizí a nastolování míru, vytvořil se první, ale velmi významný předpoklad, aby se postupně stala vojenským nástrojem celoevropské bezpečnosti. **Severoatlantický pakt de facto již dnes plní funkci bezpečnostního deštníku i pro nečlenské malé a středně velké evropské státy,** které se z mezinárodněprávního hlediska ocitly v bezpečnostním vakuu. Z těchto důvodů má Severoatlantická aliance ve svém dnešním pojetí pro evropskou stabilitu větší význam a důležitost, než kdyby se jejími členy stalo pouze několik prominentních států střední Evropy.

Vedení NATO a vedoucí představitelé převážné většiny členských států pokládají za klíčovou otázku současné bezpečnostní situace v Evropě **nezbytnost zachování kooperačních vztahů s největší evropskou jadernou,** ale stále ještě i konvenční, **vojenskou mocností - Ruskou federací.** Tomu je podřízena i taktika vztahu k ostatním evropským státům usilujícím o vstup do aliance. Její podstatou je snaha o odvrácení kategorizace bývalých členských států Varšavské smlouvy podle toho, zda si zaslouží poskytnutí bezpečnostních záruk, nebo zda mají být označeny za zdroj bezpečnostních rizik. V dokumentech z římského summitu NATO (1991), ale i z dalších zasedání se jednoznačně zdůrazňuje potřeba zabránit renacionalizaci bezpečnostní politiky evropských států.

Vytvořením severoatlantické rady pro spolupráci (NACC) získaly bývalé členské země Varšavské smlouvy platformu, na níž mohou se státy aliance rozvíjet intenzivní dialog, konzultovat problémy spojené se zajištěním své bezpečnosti a spolupracovat v oblastech vyžadujících kompatibilitu jejich ozbrojených sil s armádami NATO. I když členství v NACC není formou bezpečnostních záruk, umožňuje v souladu se zájmem jednotlivých států a vůlí jejich politických představitelů diferencovaně prohlubovat vztahy s NATO.

Role KBSE v procesu zajištění evropské bezpečnosti nebyla v diskusi podrobněji analyzována. Tím, že se v Helsinkách ústy nejvyšších představitelů svých účastnických států deklarovala podle kapitoly VIII Charty OSN jako regionální úmluva, mohla by se stát kontinentálním vykonavatelem mandátu OSN v oblasti své působnosti. Při tom by mohla, v souladu s rozhodnutími NATO a ZEU z minulého roku, využívat jejich potenciálu a zkušeností. Současná orientace na strategii předcházení konfliktům vytváří značný prostor pro uplatnění jejich předností, zejména v oblasti likvidace bezpečnostních rizik nevojenského charakteru.

Mnoho zajímavých názorů bylo vysloveno rovněž v diskusi o bezpečnostních rizicích a výzvách, kterým dnes čelí a pravděpodobně ve střednědobé perspektivě bude čelit ČR. Téměř úplná shoda se projevila v tom, že **naše země v současné době není vojensky ohrožena.**

V čistě hypotetické rovině byla analyzována bezpečnostní rizika ČR v důsledku případné snahy o vytvoření „Velkomad'arského státu“. Jisté by to vedlo k antagonizaci vztahů MR se sousedy, což by významně destabilizovalo situaci ve střední a jihovýchodní Evropě. Tato varianta je myslitelná jen za předpokladu radikálního zhoršení celoevropské bezpečnostní situace. Mohly by k ní přispět arogantní požadavky na změnu stávajících hranic, vznášené nebo podporované státy prosperující části Evropy. Vzhledem k současnému charakteru a stadiu rozvinutosti integračních procesů je však zcela nepravděpodobné, že by se taková situace mohla na kontinentě vytvořit. I kdyby však v důsledku zřetězení řady negativních okolností k tomu došlo, bezpečnost ČR by byla dotčena pouze nepřímými důsledky případného vojenského konfliktu. Ozbrojená agrese by bezprostředně proti ní vedena nebyla.

V důsledku kvalitativních změn evropské bezpečnostní situace a trendů, které na ni dnes působí, se obsah kategorií národní identita, státní suverenity a územní celistvost ve srovnání s minulostí podstatným způsobem modifikoval. Možnost ztráty nebo ohrožení těchto hodnot lze v současnosti zahrnout mezi bezpečnostní rizika ČR pouze za určitých, konkrétně definovaných podmínek a specifických okolností. Dnes a zřejmě ani v dohledné budoucnosti nehrozí ČR ztráta státní suverenity způsobem, jak ji pozbylo Československo v minulých desetiletích.

Zájem ČR jsou aktuálně vystaveny především bezpečnostním rizikům nevojenského charakteru. Za nejvýznamnější byl označen mezinárodní organizovaný zločin. Nejde pouze o kriminalitu, resp. terorismus, což jsou jeho nejzřetelnější viditelné části, ale i o obchod s drogami, zbraněmi a různými nebezpečnými materiály, pronikání zločineckých gangů do systému hospodářství, financnictví a státní správy. I když problematika boje s tímto nebezpečím patří do kompetencí vnitřní

bezpečnosti, měla by být jako důležitý politický problém pojímána v komplexu a řešena i za přispění zahraniční politiky.

K rizikům, jimž by měla umět ČR v současné době čelit, patří především hospodářská migrace. Je produktem hluboké ekonomické asymetrie mezi evropskými státy. Po odstranění železné opony a v důsledku prohlubující se politické nestability a ozbrojených konfliktů v bývalé Jugoslávii a na teritoriu rozpadlého SSSR nabývá stále větších rozměrů. Její masová podoba se však teprve očekává.

K ohrožení hospodářské bezpečnosti ČR by mohlo dojít pouze v případě přerušení dodávek energetických surovin, na nichž je jednostranně závislá, tzn. konkrétně ropy. Účinnou prevencí je především diverzifikace zdrojů a dopravních cest a vytvoření adekvátních strategických zásob těchto surovin.

Z hlediska zajištění vnější bezpečnosti má ČR v nynější politické situaci mimořádně příznivé předpoklady pro rozvoj bezkonfliktních vztahů se všemi sousedy. Rozdělením federace a **uspokojením historicky oprávněných ambicí slovenského národa byl odstraněn zdroj potenciálního napětí**, které by mohlo destabilizačním způsobem ovlivňovat vývoj ve střední Evropě. Na druhé straně bezpečnostní potenciál ČR se po jejím osamostatnění podstatně zmenšil. Příčiny nejsou pouze v tom, že se v důsledku dezintegrace zhoršily geostrategické podmínky vojenské obrany země a omezily se ekonomické a technologické možnosti jejího zabezpečení. **Rozpadem ČSFR zanikl středoevropský stát, do něhož západní demokracie vkládaly značné naděje jako do garanta stability** v tomto prostoru. Oslabené postavení ČR ztížilo i pozici SR ve vztahu k sousedům a naopak.

Nejvýznamnějším sousedem ČR podle všech kritérií, která podmiňují úroveň zajištění bezpečnosti, je Německo. Existují všechny předpoklady, aby tato realita působila v tomto směru pouze pozitivně. To však závisí zejména na vnitropolitickém vývoji obou zemí. Rozhodující význam však bude mít další průběh integračních procesů v rámci ES. **Zůstane-li Německo nadále pevně zakotveno v evropských strukturách, bude to z hlediska bezpečnostních zájmů ČR velmi výhodné.** I z tohoto důvodu by měla mít hluboký a soustavný zájem o rozvoj MLI, na jejichž činnosti se spolu se SRN podílí.

Obavy z německého vlivu a strach, že ČR nebude schopna v sousedství ekonomicky a zřejmě i vojensky nejsilnějšího evropského státu uchránit svou národní identitu a státní svrchovanost, jsou především psychologického charakteru a mají historické kořeny. Dnes jsou však neoprávněné. Nejvýznamnějším prvkem, který vztahy se západním sousedem demonizuje, je problém sudetských Němců. V současnosti však nejsou důvody, aby byl vnímán jako faktor oslabující vnější bezpečnost českého státu.

V diskusi byl vysloven požadavek, aby se vojenskopolitičtí experti pokusili zodpovědět otázku, v jakém strategickém prostoru se ČR vlastně nachází a zda o něj projevují zájem světové či evropské mocnosti. V případě, že ano, pak z jakých důvodů. Správná odpověď má mimořádný význam pro definování

rámce, v němž má být formulována vojenskopolitická orientace ČR. **Bez toho nelze stanovit základní principy vojenské doktriny nového státu.**

Je v zájmu ČR, aby postupně získávala mezinárodní autoritu úspěšnými aktivitami, zaměřenými na upevnění sousedských vztahů a stability ve středoevropském prostoru. Přispělo by to k posílení nejen jejího politického postavení, ale i k upevnění její vnější bezpečnosti.

Nejúčinnější metodou zajištění vnější bezpečnosti v současnosti je preventivní diplomacie. Aktivní podíl na jejím uplatňování má pro ČR dvojnásobně pozitivní efekt: jednak zvyšuje její prestiž a mezinárodní autoritu jako důležitých atributů konsolidovaného a důvěryhodného státu, jednak napomáhá rozvíjet procesy, jež příznivě působí na utváření podmínek, v nichž své bezpečnostní zájmy prosazuje.

I když význam vojenské síly v mezinárodních vztazích neustále klesá, nadále zůstává nepostradatelným nástrojem zajištění národní a mezinárodní bezpečnosti. Budování ozbrojených sil v rozsahu a kvalitě odpovídající demografickým, ekonomickým a technologickým možnostem státu, je nejen výrazem odhodlání vojensky bránit vlastní státní suverenitu a územní celistvost, ale i důkazem pochopení nutnosti adekvátně se podílet na společných akcích mezinárodního společenství v zájmu ochrany míru a upevňování evropské bezpečnosti.

Jedním z předpokladů úspěšnosti úsilí o zajištění optimálních podmínek pro prosazování bezpečnostních zájmů ČR je mnohosměrnost vztahů k jednotlivým mezinárodněprávním subjektům a multilaterálním institucím s bezpečnostním potenciálem. **V povědomí společnosti, ale zejména odpovědných politických činitelů, by měla přitom dominovat zásada, že nejdůležitější přínos a největší podíl na zajištění bezpečnosti tohoto státu musí mít jeho občané.** Ve vlastním zájmu by měli být současně připraveni k určitým obětím při řešení evropských či světových bezpečnostních problémů ve prospěch mezinárodního společenství.

Problematika zajištění bezpečnosti ČR patří do těch oblastí, v nichž by se mělo rozhodovat na základě celospolečenského konsenzu. **Opatření, která jsou v této oblasti přijímána, mají zpravidla dlouhodobé důsledky, jejichž působnost přesahuje délku jednoho volebního období.** Přitom **kontinuita politické strategie** v oblasti národní bezpečnosti je jedním z výrazů, ale i důležitou podmínkou konsolidace státu.

V zájmu zajištění vnější bezpečnosti ČR je nezbytné zachovat v Evropě americkou vojenskou přítomnost. Česká zahraniční politika by přitom měla usilovat o rozvoj plnohodnotných vztahů se všemi evropskými mocnostmi, zejména však s těmi, které mají rozhodující nebo významné postavení v multilaterálních institucích s bezpečnostními kompetencemi.

Mezi zahraničněpolitickými aktivitami ČR by měly mít prioritu takové, které napomáhají všestrannému rozvoji vzájemných vztahů se sousedními státy. Měly by být k tomu využívány jak formy bilaterální spolupráce, tak i veškeré možnosti na všech úrovních v rámci multilaterálních fór. **Podíl jednotek Armády ČR na mírových operacích OSN** v bývalé Jugoslávii a jejich důstojníků na činnosti různých misí RB

v Africe a Asii přispěl k upevnění pozice nového státu mezi členskými zeměmi světové organizace. Účast ČR na dalších aktivitách OSN by měla být předem všestranně posouzena a hluboce analyzována a efekt předpokládaného nasazení jejího vojenského kontingentu by měl být hodnocen z hlediska skutečného přínosu k zajištění národní bezpečnosti v širokých a dlouhodobých souvislostech. ČR by však neměla přebírat závazky v rozsahu, jenž není s to spolehlivě vyplnit, nebo pouze s mimořádným úsilím a na úkor kvality stanoveného poslání. Na operacích OSN by se měla podílet formami, které nevyžadují početné a technicky náročně vybavené ozbrojené síly, ale především kvalifikovaný personál, jenž dobře zná situaci v příslušných ohniscích napětí.

Účastníci diskuse věnovali nejvíce pozornosti otázkám vztahu ČR k MLI, které již dnes svým členům poskytují bezpečnostní záruky na mezinárodněprávním základě. Z tohoto hlediska největším potenciálem disponuje NATO. Členství ČR v ES jako nepřímá forma zajištění spolehlivosti její vnější bezpečnosti připadá v úvahu až ve střednědobém horizontu. Politici činitelé ČR projevují velký zájem o získání členství v NATO v představě, že tímto způsobem snadno a levně vyřeší všechna slabá místa dosavadní branné koncepce země. I ti účastníci diskuse, kteří v tomto kroku vidí nejvýznamnější a nejaktuálnější možnost získání bezpečnostních záruk pro nový stát chápou, že podmínky, za kterých jsou orgány NATO ochotny o případném rozšíření své organizace diskutovat, jsou opodstatněné a zdůvodněné.

ČR by měla nadále, v souladu s aktivitou, kterou dosud projevuje při realizaci programů spolupráce v rámci NACC, využívat všech možností, jež pro ni z členství v tomto grémii vyplývají. Přestože kooperace v rámci NACC není alianční formou bezpečnostních záruk, poskytuje ČR dostatečný prostor pro přípravu takových vazeb s NATO, které jí v budoucnu umožní úspěšně čelit všem bezpečnostním rizikům. Pozitivním prvkem v aktivitách NACC je, že se na nich začínají podílet i evropské země, které nejsou členy tohoto grémia, např. Finsko a Švédsko.

ČR by měla usilovat o rozvíjení kontaktů jak s NATO, tak i se ZEU, a to ne jako s konkurujícími si institucemi, ale jako s organizacemi, jejichž potenciálu chce v budoucnu využít v zájmu své bezpečnosti a ekonomické prosperity. Úspěšně se rozvíjející institucionalizace KBSE, jakož i dílčí výsledky jejích pozorovacích misí z poslední doby, naznačují její možnosti, zejména v oblasti předcházení nevojenským druhům bezpečnostních rizik. Přitom v zájmu ČR není prohlubovat skepticismus vůči perspektivním možnostem této instituce. Právě naopak. Měla by doporučovat kroky k posílení produktivnosti tohoto grémia a přispívat k růstu jeho mezinárodní autority.

* * *

Diskuse u kulatého stolu v ÚMV potvrdila oprávněnost požadavku otevřené výměny názorů na řešení otázek zajištění bezpečnosti nového státu, a to nejen mezi odborníky, ale i širokou veřejností. Má-li se podstatně zlepšit vztah občanů k obraně nového samostatného státu, což je jedna z podmínek spolehlivého zajištění jeho bezpečnosti, měli by mít nejen příležitost pasivně naslouchat

problémům, které s tím souvisejí, ale i možnost aktivně se nad jejich řešením zamýšlet a o nich diskutovat. Už také proto, aby se jako daňoví poplatníci mohli přesvědčit, že prostředky vynakládané na zajištění bezpečnosti státu jsou zdůvodněné a používají se efektivně.

Literatura:

- 1) **České národní zájmy**, ÚMV. Vydání první, Praha 1993, s. 72.
- 2) Wolfgang Heydrich / Joachim Krause / Uwe Nerlich / Jürgen Nötzold / Reinhardt Rummel (Hrsg.): **Sicherheitspolitik Deutschlands: Neue Konstellationen, Risiken, Instrumente**, 1. Auflage, Internationale Politik und Sicherheit, Band 32; herausgegeben von der Stiftung Wissenschaft und Politik, Ebenhausen; Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 1992.

Generálmajor Ing. Emil A n t u š á k,
podplukovník Ing. Josef J a n o š e c, CSc.

VZNIKL INSTITUT PRO VÝZKUM OPERAČNÍHO UMĚNÍ

Současně s reorganizací Ministerstva obrany ČR, Generálního štábu AČR a budováním nové struktury vojsk vznikl ke dni 1. října 1993 **Institut pro výzkum operačního umění, Praha**. Je dislokován v objektu Braník společně s Ústavem vojenských vědeckých informací (ÚVVI).

Ve statutu, který schválil náčelník Generálního štábu AČR, se uvádí, že **Institut pro výzkum operačního umění (IVOU)** je vědeckým zařízením AČR pro výzkum, systémový a koncepční rozvoj otázek:

- strategie obrany státu,
- operačního umění,
- řízení na operačních stupních velení.

Podílí se na rozvoji následujících vědních oborů a úseků:

♦ **Obecné problémy vojenství.**

Zejména vojenská strategie (strategické plánování, analýzy a prognózy strategického vývoje, hodnocení krizových stavů) a rozvoj teorie systému obrany státu (návrhy a výběr cílů, směrů, oblastí branné a bezpečnostní politiky státu, transformace a rozvoje armády).

◆ **Operační umění a všeobecná taktika.**

Zejména vševojskové problémy vojenského umění a rozvoj teorie operačního umění.

◆ **Operační a bojové použití druhů vojsk, speciální technické a týlové zabezpečení.**

Zejména použití druhů vojsk, logistika, operační zabezpečení činnosti vojsk.

Uvedené obory představují hlavní předmět činnosti, při interdisciplinárním charakteru úkolů spojených se zabezpečováním obrany státu se uplatní i obory příbuzné a s problematikou související.

V úzké spolupráci s vojenskými vysokými školami by se pracovníci IVOU měli podílet na výchově vědeckých pracovníků při doktorandském studiu a zabezpečovat vlastní kvalifikační růst.

Institut bude řešit a rozpracovávat vědecké úkoly zejména v návaznosti na přijaté, schválené a závazné dokumenty vojenskopolitické a branněbezpečnostní oblasti. Svými podklady bude ovlivňovat i jejich tvorbu. Půjde o Vojenskou doktrínu, Strategii obrany ČR, Vojenskou strategii obrany, Konceptce zahraniční, branné a bezpečnostní politiky ČR, Směrnici pro plánování v resortu obrany, Konceptci výstavby AČR apod.

Ve své činnosti předpokládá vytvoření takových informačních toků, aby mohl analyzovat aktuální a úplné informace, bez zbytečných bariér. To bude vyžadovat rozvoj úzké spolupráce s odbory Ministerstva obrany a Generálního štábu (zejména s odborem strategického plánování a operačním odborem), se sekci zahraničních vztahů, odborem vojenského školství a vědy, hlavními úřady a úřady MO ČR, ale také se štáby operačních stupňů velení, pracovišti vědecké a výzkumné základny resortu, zejména s ÚVVI, s vojenskými i civilními vysokými školami a obdobnými institucemi v zahraničí.

Institut předpokládá plnění těchto **základních úkolů**:

- podíl na strategickém hodnocení rizik a ohrožení České republiky, jehož výsledky budou každoročně tvořit součást Zprávy o strategickém hodnocení, zpracovávané odpovídajícím orgánem GŠ AČR;
- podíl na vypracování Vojenské strategie obrany ČR na příštích 10 let a její průběžná aktualizace;
- spolupráce s Radou pro plánování a řízení zdrojů MO při zpracování Směrnice pro plánování v resortu obrany (roční perioda);
- nepřetržitá analýza oblasti operačního umění, hodnocení stavu, trendů vývoje, zpracování nejnovějších informací a vědeckých sdělení pro velení AČR;
- rozpracování teorie operačního a bojového použití druhů vojsk a hlavních druhů operačního zabezpečení operací;
- zpracování prioritních komplexních studií pro strategický rozvoj AČR a její transformaci;

- zpracování hodnocení možností bojového a lidského potenciálu, profesionalizace, návrhů optimalizace organizačních struktur vojsk v návaznosti na koncepci obrany státu;
- podíl na rozpracování Koncepce rozvoje mobilizační infrastruktury státního území, zpracovávané odbory GŠ AČR;
- sledování a analýza trendů vývoje teorie a praxe organizace a řízení ozbrojených sil, aplikace těchto poznatků ve prospěch racionalizace činnosti operačních stupňů velení;
- podíl na normotvorné činnosti, zejména zpracováním operačních předpisů;
- vytváření informačních a znalostníchází ze své působnosti;
- koordinace, organizace a zabezpečení vědeckých a výzkumných aktivit, tj. úkolů, v nichž vystupuje jako řešitelské pracoviště, konferencí, seminářů, vnitrostátních i zahraničních kontaktů, informační a publikační činnosti;
- podíl na přípravě hlavních opatření operační přípravy velitelů a štábů, na poradenské, expertizní a další činnosti.

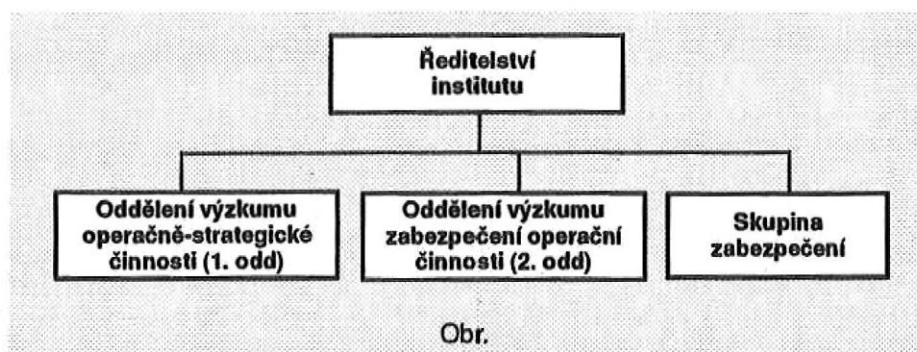
Při naplňování hlavních úkolů by měli pracovníci IVOU zabezpečit:

- ▲ těsný vztah mezi oblastmi komplexní strategie obrany státu a rozvojem operačního umění, operačního a bojového použití AČR;
- ▲ zpracování a předkládání námětů pro rozvoj operačního umění druhů vojsk, jejich operačního, týlového a technického zabezpečení;
- ▲ provádění výzkumu a praktickou účast na rozhodujících opatřeních operační přípravy, rozvoj odpovídajících metod výzkumu, experimentálního ověřování a doporučení k zavádění výsledků vědecké činnosti do praxe, včetně zpětné vazby ve prospěch orientace dalšího výzkumu;
- ▲ vypracování odborných stanovisek nebo expertiz k významným problémům obrany státu v návaznosti na požadavky vrcholového řízení obrany státu a armády, jiných řešitelských pracovišť, vědeckých a poradních orgánů;
- ▲ neformální spolupráci s adekvátními resortními, civilními a zahraničními orgány, institucemi a jednotlivci;
- ▲ aktivní účast na vědeckých konferencích, seminářích, organizování využití tvůrčího potenciálu předních odborníků AČR ve prospěch řešení konkrétních problémů;
- ▲ vytváření komplexní poznatkové základny ve stanovených vědních oborech, zejména ve spolupráci s Ústavem vojenských vědeckých informací.

Předpokládané hlavní formy prezentace výsledků výzkumné činnosti jsou:

- výzkumné zprávy, studie, rozbor, analýzy a prognózy, vědecká sdělení a publikace;
- návrhy předpisů, metodických pomůcek;
- vytváření informačních fondů;
- odborná stanoviska, expertizy, podklady pro rozhodovací proces;
- přednášková činnost na konferencích, seminářích, služebních shromážděních, v kursech, ve vysokých vojenských i civilních školách a v zahraničí;
- poradenské a konzultační aktivity;
- koordinace a management vědeckých programů, projektů a účelových výzkumů.

IVOU je podřízen zástupci náčelníka GŠ pro operační věci. Má následující organizační strukturu - viz obr.

Poradním orgánem ředitele IVOU je Vědecká rada, která se řídí jednacím a organizačním řádem.

Plukovník gšt. Ing. Milan K u b e š a

K SYSTEMATIZACI KLAMÁNÍ

Po nedávných lokálních konfliktech vyvolala oprávněný zájem problematika klamně činnosti. I v naší armádě se objevují materiály řešící některé otázky z této oblasti. Za rozhodující při rozpracování nové teorie, která je vzhledem ke změněným podmínkám naprosto nutná, považuji uspořádání základních pojmů, nalezení vztahu mezi nimi a jejich okolím. Vůbec není na škodu, že přitom dochází ke střetu různých názorů, neboť tento způsob umožňuje lépe proniknout k podstatě.

Ze studia dějin válek vyplývá mimo jiné závěr, že se obě bojující strany snažily navzájem o překvapení v čase, prostoru, způsobu či intenzitě boje a chtěly tím dosáhnout snáze vítězství. Prostředkem k tomu byl také souhrn opatření nazývaný **operační maskování**. Bylo s úspěchem používáno ve 2. světové válce i téměř ve všech lokálních konfliktech po ní, naposledy snad nejmarkantnější to ukazují poznatky a hodnocení války v Perském zálivu. Dovedným využitím mnohých způsobů a forem klamání se podařilo spojeneckým silám utajit skutečný směr hlavního úderu. Na druhé straně irácká armáda ve velké míře použila různých maket bojové techniky a jiných klamných cílů k maskování vlastních sil a prostředků. V této válce byla oběma stranami demonstrována účelnost a nezbytnost těsné součinnosti všech způsobů a forem klamání na strategické, operační i taktické úrovni.

Význam operačního maskování v přípravě a vedení bojové činnosti byl a je velký. Historie ukazuje, že daleko častěji využívala operačního maskování strana, která měla iniciativu.

V současném období je zřejmé, že i v budoucích možných konfliktech bude mít uplatňování zásad operačního maskování pro bojující strany stejný, ne-li větší význam než doposud.

Posledním zásadním materiálem z oblasti operačního maskování v naší armádě je předpis Oper-1-4 Operační maskování, vydaný v r. 1969, kde se v čl. 38 uvádí: „**Maskování** ... představuje souhrn opatření zahrnujících jak zastírání skutečného stavu a činnosti vojsk i objektů na válečisti před všemi druhy nepřátelského průzkumu, tak i *klamání* nepřítele o situaci a záměrech vlastních vojsk. Maskovací opatření je třeba vždy chápat v jednotě obou základních stránek - zastírání a klamání ...“ (Obr. 1) Čl. 54 téhož předpisu uvádí, že: „Klamání je aktivní metodou maskování. Vystupuje výrazně především v operačním maskování, částečně i v taktickém maskování.“

MASKOVÁNÍ = ZASTÍRÁNÍ + KLAMÁNÍ

Obr. 1

V novějších předpisech, např. v Žen-2-5 čl. 29 se uvádí, že: „Základními způsoby maskování jsou skrytí, imitace, demonstrační činnost a dezinformace.“ (Obr. 2.)

**Základní způsoby
MASKOVÁNÍ**

- skrytí
- imitace
- demonstrační činnost
- dezinformace

Obr. 2

Ve skriptech Vojenské akademie Brno z roku 1988, poř. č. tisku 134 Operační maskování v soudobých operacích jsou na straně 17 a 18 uvedeny jako hlavní způsoby provádění operačního maskování utajení, imitace, demonstrační činnost a dezinformace. (Obr. 3.)

**Hlavní způsoby
operačního MASKOVÁNÍ**

- utajení
- imitace
- demonstrační činnost
- dezinformace

Obr. 3

Uvedené příklady dokumentují, že **problematika maskování a operačního maskování je nejednotně chápána a v předpisech a pomůckách různě objasňována**. Tím se i ztěžuje řešení teoretických a praktických otázek. V poslední době se v odborném tisku objevuje pojem **klamná činnost** místo pojmu **operační maskování**. Tuto změnu vítám a ve svém článku budu používat ještě kratšího výrazu „**klamání**“.

Za základní logickou chybu považuji skutečnost, že **maskování se podřizuje klamání** a do maskování (resp. operačního maskování) se zahrnuje i **dezinformace**. Samotný pojem „operační maskování“ nevystihuje podstatu specifické činnosti. Z tohoto zjištění plynou, kromě jiných, následující základní otázky:

1. Když nějakou skutečnost před někým maskuji, klamu ho přitom, či neklamu?

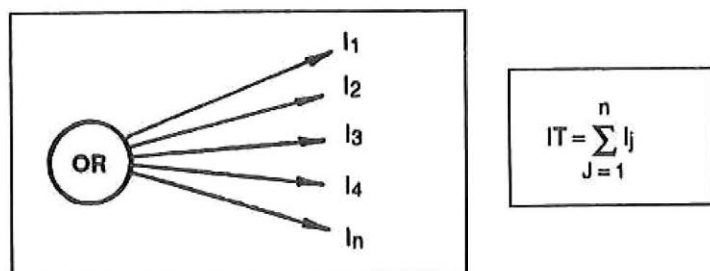
2. Co je to dezinformace? Jestliže uznám, že **dezinformace je informace, která neodpovídá reálné skutečnosti (tedy je záměrně nepravdivá)**, pak nemohu tuto dezinformaci zahrnovat do maskování (resp. podle uvedeného nejprve do klamání a pak do maskování), neboť maskovaná reálná skutečnost „vyzařuje“ také **informace**.

3. Co je to utajení? Jaký má vztah ke klamání, maskování nebo skrývání?

Využitím některých poznatků teorie informace lze vyvodit návrh přijatelné systematizace celé problematiky klamání a tím vyjasnit obsah pojmů a jejich vzájemné vztahy.

■ Informační tok

Každá objektivní realita (OR) vysílá do svého okolí informace, které ve svém souhrnu vytvářejí určitý informační tok (IT). (Obr. 4.)

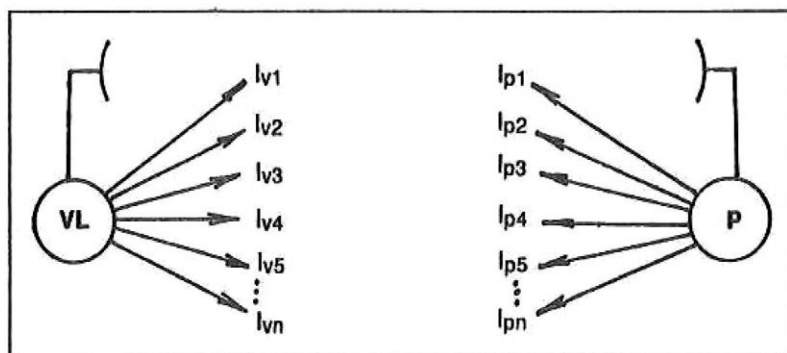

Obr. 4

Informační tok je souhrnem různých, reálné skutečnosti odpovídajících informací o dané objektivní realitě (OR).

■ Informační tok a bojová činnost

Při přípravě a vedení bojové činnosti stojí proti sobě vlastní vojsko (VL), které vysílá do okolí informace I_{v1} ($i = 1 \dots n$) a protivník (P), který vysílá do okolí informace I_{p1} ($j = 1 \dots n$). (Obr. 5.)

Obr. 5

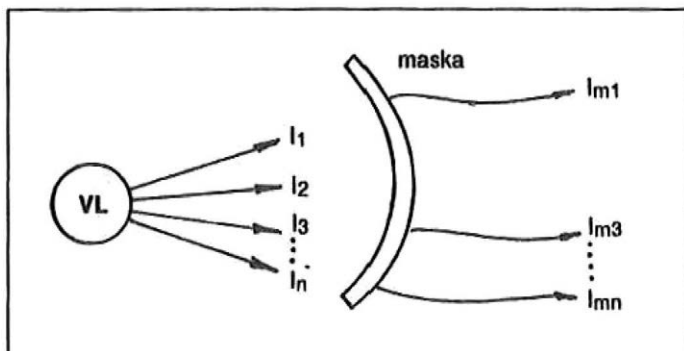
Každá strana se snaží získat o druhé straně co nejvíce informací s cílem správně se rozhodnout a nad protivníkem co nejefektivněji zvítězit. Pro zjednodušení lze abstrahovat od různorodého a širokého informačního pole a soustředit se pouze na vztah VL - P.

■ Změna informačního toku

Cílem strany vlastní stejně jako i cílem protivníka je informační tok o vlastní reálné skutečnosti i zamýšlené činnosti **změnit** (deformovat, zkreslit, částečně nepropustit atd.) nebo dokonce nějaký **uměle vytvořit**. Tím dosáhne toho, že protistojící strana ve svém rozhodovacím procesu, jehož základem je práce s informacemi, použije zpravidla neúplných a těchto změněných (deformovaných, zkreslených) nebo dokonce uměle vytvořených informací (pokud neodhalí fakt, že jde o informace klamné) a více či méně sníží svoji pravděpodobnost dosažení vítězství v bojové činnosti.

Informační tok lze změnit **dvěma způsoby**:

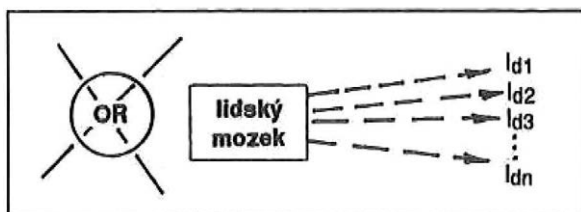
a) **Maskováním**, to je tím, že informační tok bude změněn **maskou** a dosáhne změny jevové stránky skutečnosti. Informační tok bude sice vyslán, ale bude odpovídat **masce** reálné skutečnosti. Skrz masku některé informace proniknou beze změny, některé proniknou částečně, nebo neproniknou vůbec. Některé informace budou maskou nově vytvořeny. **Souhrnem těchto informací vznikne informační tok, který změní zásadně nebo částečně charakteristické rysy dané skutečnosti.** (Obr. 6.)

Obr. 6

Jde přitom opět o **pravdivý** informační tok, ale **odpovídající masce**, která překrývá zcela nebo jen z části reálnou skutečnost.

b) **Dezinformováním**, to je tím, že jsou předkládány **záměrně nepravdivé**, reálné skutečnosti neodpovídající informace. Zdrojem těchto informací je lidský mozek a nic víc (Obr. 7.)

Obr. 7

Změnou informačního toku maskováním, dezinformováním a jejich kombinováním dosáhneme toho, že protivník své rozhodnutí a následnou činnost založí (pokud neodhalí náš úmysl) na analýze:

- ① **pravdivých a zpravidla neúplných informací**, které odpovídají reálné skutečnosti o vlastních vojscích a jiných skutečnostech;
- ② **informací, které odpovídají maskované skutečnosti** o vlastních vojscích a jiných skutečnostech (tedy klamných informací) a
- ③ **dezinformací** (opět klamných informací).

Činnost, jejímž výsledkem jsou protivníkem přijímané klamné informace (2 a 3) jako pravdivé, lze nazvat „klamání“.

Z uvedeného jsou zřejmé odpovědi na první dvě otázky:

1. Když nějakou skutečnost před někým **maskuji**, tak ho také **klamu** (vysílám klamné informace).
2. Když někoho **dezinformuji** (vysílám klamné informace), tak před ním nic nemaskuji, ale také ho **klamu**.

Klamání tedy nelze podřizovat pojmu maskování, ale přesně naopak. Z hlediska vytváření klamného informačního toku lze rozlišovat dva základní způsoby klamání - maskování a dezinformování. Dezinformace nemůže být součástí maskování. Nahrazením pojmu „operační maskování“ pojmem „operační klamání“ lze dosáhnout nejen výstižnějšího vyjádření obsahu činnosti, ale začíná se rýsovat podoba nového členění celé problematiky.

Lze shrnout, že:

a) Klamání je určitá specifická činnost organizovaná štáby a následně jimi a vojsky prováděná v průběhu přípravy a vedení bojové činnosti s cílem v souladu s vlastními záměry ovlivnit rozhodovací proces protivníka vytvořením klamného obrazu vojenských skutečností.

b) Klamání se realizuje:

- **maskováním**, při kterém dochází ke změně informací o reálném rozmístění, činnosti a zámyslu použití vlastních vojsk,
- **dezinformováním** protivníka o reálném rozmístění, činnosti a zámyslu použití vlastních vojsk.

Efektivního účinku se dosáhne **kombinací** těchto základních způsobů. Oběma způsoby se vytváří **klamně informace (klamný informační tok)**.

c) Podle cílů, rozsahu a organizačního stupně řízení lze rozlišovat **taktické, operační a strategické klamání**. Obdobně lze rozlišovat **taktické, operační a strategické maskování a taktické, operační a strategické dezinformování**. Největšího účinku se dosáhne, jestliže je klamání organizováno a prováděno přísně centralizovaně podle jednotného zámyslu. Tak, jak zámysl boje vychází ze zámyslu operace a ten ze zámyslu hlavního velení, měl by i zámysl taktického klamání vycházet ze zámyslu operačního klamání a ten ze strategického zámyslu klamání hlavního velitele. Samozřejmým požadavkem je, aby zámysl klamání byl „v souladu“ se zámyslem boje nebo operace. Zobecněním zkušeností z válek a cvičení lze vyslovit závěr, že **na taktickém stupni převládá maskování a na strategické úrovni zase dezinformování**.

d) K hlavním formám maskování patří:

- **imitace** (využívají se makety a imitátory) a **demonstrace** (využívají se skutečné síly a prostředky), při kterých je *předstíráno* reálné rozmístění, činnost a předpokládaný zámysl použití vlastních vojsk.

- **legendování** (využívají se skutečné síly a prostředky), **kamufláž** (využívají se makety a technické prostředky) a **dvojit klamání** (záměrně se využívají průkazně klamně objekty), při kterých je rozmístění, činnost a předpokládaný zámysl použití vlastních vojsk zastíráno,

- využívání **maskovacích vlastností prostředí a technických prostředků** (sítě, nátery, dýmy, aerosoly, protiradiolokační prostředky atd.) ke skrývání reálného rozmístění, činnosti a zámyslu použití vlastních vojsk.

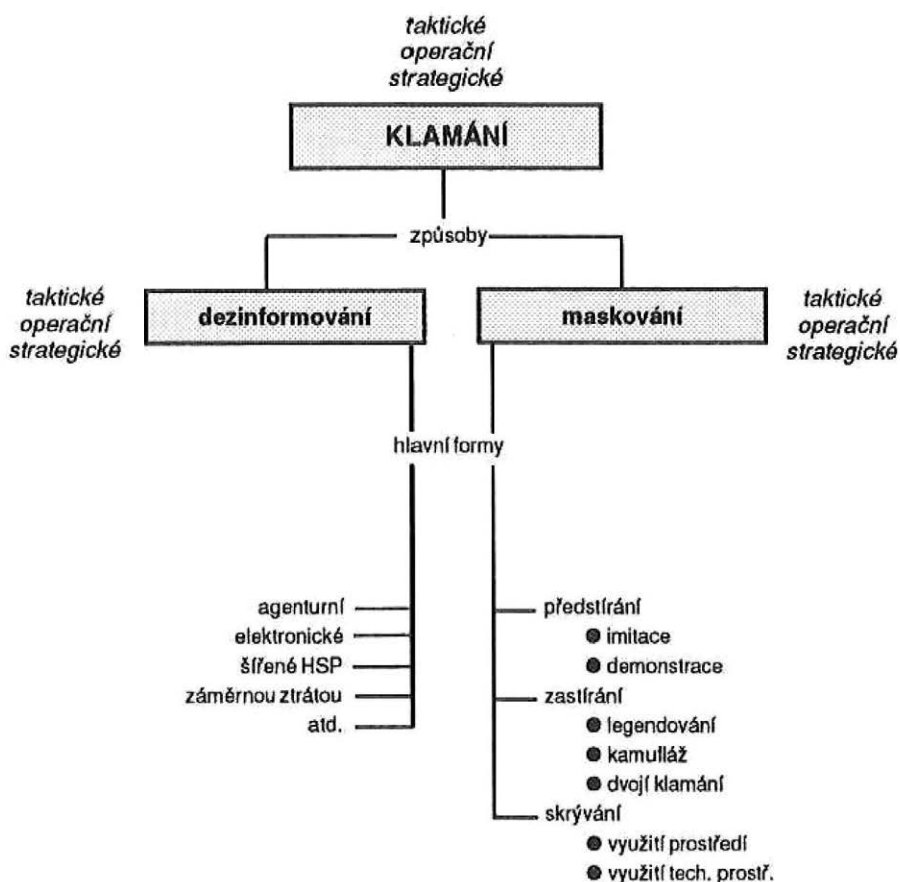
e) Hlavními formami **dezinformování** (podle únikového kanálu) je šíření dezinformací **agenturní a elektronickou cestou, hromadnými sdělovacími prostředky** (tisk, rozhlas, televize, film, video, software apod.), „**ztrátou**“ dokumentů, **využitím** zajatců nebo padlých a další.

Jednou z nejdůležitějších zásad při klamání protivníka je **dodržení míry věrohodnosti**, čehož lze dosáhnout vhodnou kombinací pravdivých a klamných informací. Dále lze efektivnosti klamání dosáhnout jeho aktivností, nepřetržitostí a různorodostí prováděných opatření.

Absence pojmu „**utajení**“ či „**utajování**“ v dosavadním objasnění návrhu systémového členění problému je podle mého názoru na místě. „**Utajení**“ lze chápat jako určitý všeobecný princip, který je třeba v některých souvislostech střetů (her) dvou a více subjektů, zvláště v bojové činnosti uplatňovat či aplikovat. Ve specifické činnosti „**klamání**“ je tento princip aplikován organizačním opatřením, které je zaměřeno na omezení, či úplný „**zákaz**“ šíření informací a které se obecně nazývá „ochrana utajovaných skutečností“ a koneckonců je realizováno samotným maskováním, zvláště formami, kterými se vojenské skutečnosti *skrývají, zastírají či předstírají* (podle potřebné míry utajení). Tím je zodpovězena i třetí otázka.

Schématicky lze členění problematiky klamání vyjádřit podle Obr. 8.

O tom, že klamání sehrávalo důležitou úlohu v mnoha bojích, operacích a válkách není pochyb. Je však skutečností, že v poválečném období se

Obr. 8

v podmínkách ČSLA otázky klamání podceňovaly. Nyní, kdy nastaly nové vojenskopolitické podmínky k přebudování celého vojenství, je třeba reagovat na nové podmínky vedení bojové činnosti. To prakticky znamená:

- provést rekonstrukci systémového členění a ujasnit si základní pojmy v celé oblasti klamání,
- analyzovat místo a úlohu klamání v systému bojové činnosti,
- teorii klamání přizpůsobit novým podmínkám vedení bojové činnosti, kde bude mít rozhodující úlohu obrana,
- na základě takto rozpracované teorie vytvořit předpisy a pomůcky a v souladu s nimi věnovat klamání odpovídající pozornost v přípravě velitelů, štábů a vojsk,
- podle výsledků teorie a nových požadavků praxe rozvíjet nové a moderním technologiím odpovídající prostředky klamání a dosáhnout tak podstatného zvýšení ochrany vojsk.

V článku jsem se pokusil o návrh rekonstrukce systémového členění problému, tedy o, podle mého názoru, jeden z možných prvních kroků celého procesu. Objasnění obsahu jednotlivých pojmů a jejich vzájemných vztahů bych chtěl uvést v následujícím článku v některých z příštích čísel tohoto časopisu.

Plukovník Ing. Miroslav Z a b a d a l, CSc.

K CHEMICKÉMU ZABEZPEČENÍ OPERACE

Vzhledem ke změnám v oblasti vojenské doktríny a vojenskostrategické koncepce obrany státu došlo v uplynulém roce i ke změně cílů a obsahu chemického zabezpečení operace. Nové pojetí chemického zabezpečení se snaží reagovat na změny a trendy současnosti.

Jednou z důležitých tendencí vojensko-politického vývoje posledních let je zmenšování pravděpodobnosti globálního světového nebo evropského ozbrojeného konfliktu, vedeného za použití zbraní hromadného ničení. Současně však konec bipolárního světa a studené války odkryl a zjišťil řadu územních, etnických, náboženských a ekonomických sporů mezi národy Evropy, zejména v její východní a jihovýchodní části. Výsledkem jsou konflikty v zemích bývalého Sovětského svazu a na Balkáně, jejichž další vývoj lze jen velmi těžko odhadnout. V této souvislosti nelze přehlédnout přetrvávající existenci zbraní hromadného ničení ve všech nejdůležitějších částech světa, včetně krizových oblastí. Přitom řada států dále usiluje o vlastnictví jaderných zbraní (Irák, Írán, Pákistán a jiné) a počet držitelů neúčinnějšího zbraňového systému tohoto století se tak neustále zvětšuje.

V lednu tohoto roku v Paříži podepsaná úmluva o zákazu vývoje, výroby, držení, předávání a použití chemických zbraní vytvořila možnost v průběhu následujících deseti let postupně zničit existující zásoby chemických zbraní. Bohužel ani v této oblasti odzbrojování není vývoj jednoznačný. Mnohé státy, zejména rozvojové, pokládají totiž chemické zbraně za prostředek protíváhy jaderným zbraním vyspělých států světa a nejví ochotu se těchto zbraní vzdát.

Ve světle těchto faktů vyvstává aktuálnost otázky významu, cílů a úkolů chemického zabezpečení v obraně České republiky a v jednotlivých operacích vševojenských svazů.

VÝZNAM, CÍLE A ÚKOLY CHEMICKÉHO ZABEZPEČENÍ

Obecně lze konstatovat, že význam operačního zabezpečení v soudobých vojenských operacích roste. Současně s tím objektivně roste i úloha chemického zabezpečení, které je nedílnou součástí operačního zabezpečení. Na podporu tohoto tvrzení je možné uvést následující argumenty:

- a) Armáda, která chce patřit k soudobým moderním armádám, nemůže nebrat v úvahu a nebýt připravena na použití všech zbraní, které jsou ve světě k dispozici, včetně zbraní hromadného ničení, jež objektivně patří mezi zbraně nejúčinnější. Historie, dávná, ale i nedávná (například konflikt v Perském zálivu), nás o nutnosti připravenosti armády vést boj za všech podmínek dostatečně přesvědčuje. Každé opomenutí nebo chyba ve výstavbě a v přípravě armády se ve válce platí životy vojáků a dnes stále více i životy civilního obyvatelstva. Z tohoto důvodu nelze snižovat, ale naopak je nevyhnutelné stále zkvalitňovat i chemické zabezpečení boje a operace.
- b) Kvalita a úroveň chemického zabezpečení, a všeobecně ochrany vojsk proti ZHN, také bezprostředně ovlivňuje zámysly možného protivníka v použití zbraní hromadného ničení. Konkrétně, připravenost armády k ochraně proti zbraním hromadného ničení objektivně snižuje nebezpečí jejich použití protivníkem a vytváří tak pro vojska příznivější podmínky k plnění úkolů.
- c) Kromě zbraní hromadného ničení ovlivňují činnost vojsk v soudobých operacích stále výrazněji radiační a chemické havárie různých zařízení průmyslové infrastruktury teritoria. Následky těchto havárií se mohou v některých směrech blížít použití jaderných nebo chemických zbraní. Vývoj v posledních letech v oblasti chemického zabezpečení ukazuje na rostoucí podíl úkolů spojených se zjišťováním a odstraňováním následků radiačních a chemických havárií. Tento růst je způsoben zvyšováním počtu jaderných energetických a dalších zařízení, pracujících s radioaktivními nebo toxickými látkami.
- d) Celý komplex operačního zabezpečení vojsk je tak kvalitní (silný), jak kvalitní (silné) jsou jeho jednotlivé části (články). Jinými slovy, úroveň jednotlivých druhů operačního zabezpečení, tj. jeho jednotlivých článků, limituje celkovou úroveň zabezpečení. Proto o dalším rozvoji a zkvalitňování operačního zabezpečení nelze uvažovat, kromě jiného, bez rozvoje a zkvalitňování každého jednotlivého druhu zabezpečení, včetně chemického zabezpečení.

Z uvedeného vyplývá, že chemické zabezpečení, jako jednu z oblastí operačního zabezpečení, nelze v přípravě a vedení operace podcenit, a to ani v podmínkách, kdy je ozbrojený konflikt veden jen s použitím konvenčních zbraní.

Cílem chemického zabezpečení v operaci je:

- vytvořit vojskům potřebné podmínky pro splnění úkolů operace za radioaktivního a chemického zamoření,
- maskovat vojska dýmem.

K hlavním úkolům chemického zabezpečení v operaci vševojskového svazu (armádního sboru) patří:

- ① **Monitorování radiační a chemické situace** v prostoru činnosti vševojskového svazu a v nezbytném rozsahu i v přilehlých prostorech protivníka a sousedů.
- ② **Organizace individuální a kolektivní ochrany** vojsk před účinky radioaktivních a toxických látek.
- ③ **Speciální očista** svazků, útvarů, zařízení a objektů.
- ④ **Odmořování (dezinfekce) terénu, cest a objektů** v prostorech činnosti vševojskového svazu, které mají rozhodující význam pro splnění úkolů operace.
- ⑤ **Použití dýmu** ve prospěch nejdůležitějších prvků operační sestavy, míst velení, přepravišť přes vodní toky a dalších významných objektů vševojskového svazu.

K zcela nově definovanému úkolu chemického zabezpečení patří **monitorování radiační a chemické situace**.

Zahrnuje: monitorování jaderných výbuchů, ohnisek použití chemických zbraní, radiačních a chemických havárií; radiační a chemický průzkum; dozimetrickou a chemickou kontrolu; sběr, zpracování, zobrazení a předávání informací (dat) o použití jaderných a chemických zbraní, radiačních a chemických haváriích, skutečné radiační a chemické situaci a situaci v přízemní vrstvě atmosféry v prostoru činnosti vševojskového svazu a v té části prostorů činnosti protivníka a sousedů, z kterých by mohla být, použitím ZHN, případně radiačními a chemickými haváriemi, činnost vlastních vojsk při vedení operace ovlivněna.

SÍLY A PROSTŘEDKY CHEMICKÉHO ZABEZPEČENÍ

Úkoly chemického zabezpečení plní vojska v operaci především vlastními silami a prostředky. Pouze nejsložitější opatření chemického zabezpečení plní chemické vojsko. Zejména na taktickém stupni se projevuje trend **zvyšování podílu druhů vojsk a služeb v plnění úkolů z komplexu chemického zabezpečení**. Je to způsobeno redukcí jednotek chemického vojska, kdy základní jednotkou na stupni vševojskového svazku se stala rota chemické ochrany a na stupni vševojskového útvaru v současnosti četa a v blízké budoucnosti pouze družstvo radiačního a chemického průzkumu.

Výsledkem těchto změn v organizaci chemického vojska je podstatné snížení jeho možností ve speciální očistě. Na taktickém stupni tyto poklesly přibližně na 30 až 40 % původních. Tím se v konečném důsledku organizace úplně speciální očisty svazků a útvarů chemickým vojskem přenesla na operační stupeň.

Zmenšovat rozdíl mezi možnostmi a potřebami v plnění úkolů chemického zabezpečení v operaci je možné širším využíváním místních zdrojů, sil a prostředků teritoria. V oblasti chemického zabezpečení jde zejména o plné využití:

- a) **teritoriální radiační síť**, která musí sehrávat rozhodující roli v systému monitorování radiační a chemické situace při přípravě i v průběhu operace,
- b) **prostředků a zařízení teritoria** pro dozimetrickou a chemickou kontrolu (stacionární radiační a chemické laboratoře apod.) a úplnou speciální očistu (mycí můstky, mycí linky, lázně apod.), využívané v co nejširším rozsahu především na stupních útvar a svazek.

Jednotné velení polnímu vojsku a teritoriu na stupni armádního sboru vytváří vhodné podmínky pro komplexní využití všech sil a prostředků chemického zabezpečení.

Se zmenšováním sil a prostředků chemického vojska a zvyšováním ekonomických tlaků na všestrannou hospodárnost, vystupuje do popředí co nejvyšší efektivnost využití útvarů a jednotek chemického vojska již v době míru. Proto se stále častěji hovoří o podílu chemického vojska na řešení některých úkolů v rámci monitorování radiační a chemické situace a odstraňování následků možných radiačních a chemických havárií na teritoriu státu již v mírové době. V této souvislosti by mělo chemické vojsko najít své místo a uplatnění i v navrhovaném komplexním záchranném systému s celostátní působností. Základem pro tuto činnost chemického vojska se mohou stát ekologické odřady vytvořené v tomto výcvikovém roce u svazků a vybraných útvarů chemického vojska.

RADIAČNÍ A CHEMICKÉ HAVÁRIE

Problematicke radiačních a chemických havárií je v posledních letech oprávněně věnována zvýšená pozornost.

Podle počtu a charakteristiky možných zdrojů radiačních a chemických havárií na území České republiky lze tyto pokládat za důležitý faktor ovlivňující činnost vojsk v taktickém a v některých případech i v operačním měřítku. V případě ozbrojeného konfliktu pravděpodobnost vzniku radiačních a chemických havárií velmi vzrůstá.

Z hlediska velikosti vytvořené radioaktivní stopy a jejího vlivu na činnost vojsk lze havárii **jaderného energetického zařízení (JEZ) považovat za faktor operačně-taktického významu.**

V **tabulce** lze porovnat velikost pásem radioaktivního zamoření vzniklých při havárii dvou jaderných reaktorů VVER 440 MW a pozemním jaderném výbuchu různé ráže.

U chemických havárií zpravidla nedochází k rozsáhlejšímu zamoření terénu. Ten je nejčastěji zamořen jen bezprostředně v prostoru havárie. Podle druhu látky, meteorologických podmínek, rozsahu i způsobu havárie to zpravidla může být ve vzdálenostech několika desítek až stovek metrů. Hloubky šíření zamořeného ovzduší (oblaku toxické látky) však mohou dosahovat až několika kilometrů. I přesto prostory zamořeného ovzduší při chemických haváriích budou podstatně

menší než prostory zamořeného ovzduší při použití chemických zbraní nebo plochy zamořeného terénu po radiačních haváriích. Z hlediska toxicity, četnosti a množství průmyslových toxických látek skladovaných na teritoriu patří k potenciálně nejnebezpečnějším látkám chlór, čpavek, formaldehyd a kyanovodík.

Z analýzy hodnocení vlivu chemických havárií na bojovou činnost vojsk možno vyvodit závěr, že **chemické havárie lze považovat za faktor taktického významu.**

Velikosti pásem radioaktivního zamoření u havárie JEZ a pozemního jaderného výbuchu

Tabulka

Způsob vzniku radioaktivního zamoření		Rozměry pásma zamoření ¹⁾ (km)										Celkem plocha zamoření ²⁾ (km ²)
		M		A		B		C		D		
		d.	š.	d.	š.	d.	š.	d.	š.	d.	š.	
Havárie 2 reaktorů 440MW, únik v %	20 %	210	13	49	2,1	2,3	0,1					89,2
	30 %	264	17	67	3,1	7,4	0,2					171,7
	40 %	310	20	83	4,1	12	0,4					272,7
	50 %	353	23	95	4,8	14	0,5					368,3
Pozemní jad. výb., ráže v kt	0,1 kt	Hodnoty se neudávají		4,3	1,6							5,8
	1 kt			16	4,1	3,1	1					51
	10 kt			54	8,2	14	3,2	5,2	1,3			345
	100 kt			165	16	51	6,3	24	3,8	5	1,2	2040

Poznámka: ¹⁾ M, A, B, C, D - pásma radioaktivního zamoření o délce "d" a šířce "š".

²⁾ U havárie JEZ, z důvodu objektivnosti porovnání s jaderným výbuchem, není do celkové plochy zamoření započítána plocha pásma "M".

³⁾ JEZ - jaderné energetické zařízení (jaderná elektrárna, teplárna apod.).

POUŽITÍ DÝMU

Patří v současné době pravděpodobně k nejproblematictějším opatřením chemického zabezpečení, a to i přesto, že maskování vojsk a důležitých objektů dýmem je jedním ze dvou základních cílů chemického zabezpečení.

Použití dýmu (aerosolů) v komplexu s prostředky REB a dalšími maskovacími prostředky může 2 až 3krát snížit ztráty vojsk, způsobené průzkumnými palebnými systémy protivníka.

Dýmu nebo aerosolu lze v operaci použít k:

- snížení účinnosti přístrojů protivníka k pozorování a průzkumu a tím mu zabránit nebo alespoň podstatně ztížit získání informací nutných k řízení palných systémů,
- omezení činnosti letounů a vrtulníků protivníka v přízemních výškách,
- oslepení prostředků přímé palby protivníka na jeho předním okraji,
- rušení činnosti systémů navedení bojových hlavic, pum a další inteligentní munice protivníka,
- rozvracení přesunů, bojové činnosti, velení a řízení protivníka,
- klamání protivníka a vytváření podmínek pro jeho překvapení.

Vykonávání uvedených úkolů je však v současných podmínkách značně omezené. Organizačně ani materiálně totiž nejsou v Armádě ČR vytvořeny potřebné podmínky k plnění úkolů dýmování. Na stupni vševojskového svazku existuje sice v rámci roty chemické ochrany zadýmovací četa, která je prvou a zatím jedinou zadýmovací jednotkou v organizační struktuře chemického vojska, ale její možnosti jsou velmi omezené. Možnosti vojsk v použití dýmu vyplývají také z takticko-technických parametrů zadýmovacích prostředků, které jsou v současnosti ve výzbroji AČR. Jsou to pouze dýmovnice DM-11, ruční dýmové granáty RDG-2 a již jen velmi malý počet větších dýmovnic BDS-5, popřípadě BDS-15. S uvedenými prostředky lze plnit jen omezené úkoly taktického rozsahu, zejména v družstvu a četě, výjimečně v rotě. Do výzbroje byly tyto zadýmovací prostředky zavedeny v 50. letech a dnes již v armádě dosluhují. Všechny uvedené zadýmovací prostředky jsou navíc účinné pouze ve viditelném a jen při vyšších koncentracích dýmu částečně i v blízkém infračerveném spektru záření. Ve výzbroji AČR však není dýmový prostředek, jehož aerosol by účinně ochránil jednotky, bojovou techniku a objekty před účinky moderních průzkumných a průzkumných palných systémů, pracujících v infračervené a mikrovlnné oblasti spektra. Odstranit tento nedostatek je důležitým úkolem pro nejbližší léta.

* * *

Přestože v současnosti objektivně pokleslo nebezpečí použití zbraní hromadného ničení v případném ozbrojeném konfliktu ve středoevropském prostoru, nesnižuje se význam chemického zabezpečení boje a operace. Proto je potřebné při současné transformaci naší armády hledat i nové cesty ke zkvalitnění chemického zabezpečení a řešení jeho některých přetrvávajících, ale i nově vznikajících problémů.

Major RSDr. Jaroslav V i t a v s k ý, CSc.

SLUŽBA PODDŮSTOJNÍKŮ - PROBLÉMY NA POKRAČOVÁNÍ?

V příspěvku **Průběh služby poddůstojníků Čs. armády v letech 1918 až 1960**, uveřejněném ve VR č.9/1993 jsem se snažil spolu s kpt. PhDr. M. Tenglerem seznámit čtenáře s problematikou průběhu služby poddůstojníků Čs. armády ve služebním poměru dělesloužčích v uvedeném období.

Pohledem na současný průběh služby poddůstojníků na krátkodobý úvazek v AČR bych rád navázal na tyto otázky a doplnil některé poznatky zjištěné při výzkumu, jejichž řešení vyžaduje navrhnout obecný model průběhu služby poddůstojníků a poukázat na předpokládané překážky při ověřování a prosazování tohoto modelu do praxe vojsk.

* * *

Současná potřeba opětného zavedení dělesloužčích poddůstojníků AČR, při využití historických zkušeností, vyžaduje vypracovat obecný model systému služebních kariér pro poddůstojníky, což znamená řešit otázky rekrutace, retence a migrace.

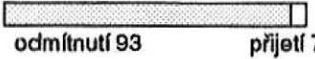
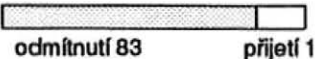
Postupně lze charakterizovat **vstupní podmínky** pro poddůstojníky na krátkodobý úvazek při využití existující legislativy. Kdo může dobrovolně vstoupit do armády, to jednoznačně stanoví branný zákon. Blíže jsou specifikovány **požadavky na uchazeče** o poddůstojníka v Odborné směrnici NPS FMO pro obsazování profesionalizovaných funkcí z 30. 9. 1991. **Nábor** uchazečů o poddůstojnické funkce je orientován především na ty, kteří vykonávají nebo již ukončili vojenskou základní službu. Nábor a výběr lze provádět i z uchazečů před nastoupením k výkonu vojenské základní služby. Orientace na uchazeče před nastoupením VZS by mohla eliminovat některá negativa zjištěná u předcházejících skupin.

Názorně to lze vysvětlit zjištěnými fakty z výzkumu hodnotové orientace mládeže. V **tabulce 1** je vyjádřena ochota mladých mužů k možnosti stát se vojákem z povolání nebo vojákem v další činné službě.

Z tabulky můžeme odvodit potenciální zdroje. Na první pohled je velmi zřetelně vidět, že právě mladí muži před válkou mají největší zájem o dobrovolný vstup do armády. Naopak nejmenší zájem mají právě vojáci základní služby. Příčinu tohoto stavu spatřujeme v tom, že mladí muži před vojenskou základní službou ještě

Vyjádření ochoty mladých mužů k možnosti stát se vojákem z povolání nebo vojákem v další činné službě

Tabulka 1

Mladí muži od 16 do 27 let	Škála a odpovědi v procentech			
	ne, za žádných okolností	ano, ale jen na dobu 5 let	ano, ale jen na dobu 10 let	ano, uvažují o tom jako o celoživotním povolání
1. Před vojnou (N = 730)	77	17	3	3
				
2. Na vojně (N = 737)	93	6	0,5	0,5
				
3. Po vojně (N = 517)	83	14	2	1
				

Poznámka:

Výzkumný vzorek reprezentoval populaci mladých mužů ve věku 16 až 27 let z celé ČSFR. Sběr dat byl proveden 1. 4. - 10. 5. 1991. Tabulka byla zpracována podle výsledků výzkumu: Hodnotová orientace československé mužské mládeže a její vztah k obraně vlasti, armádě vojenské službě a vojenskému povolání. Praha Sociologický ústav ČSAV a VÚSV 1991. Podrobnější analýza potencionálních zdrojů byla provedena ze stejných výsledků výzkumu.

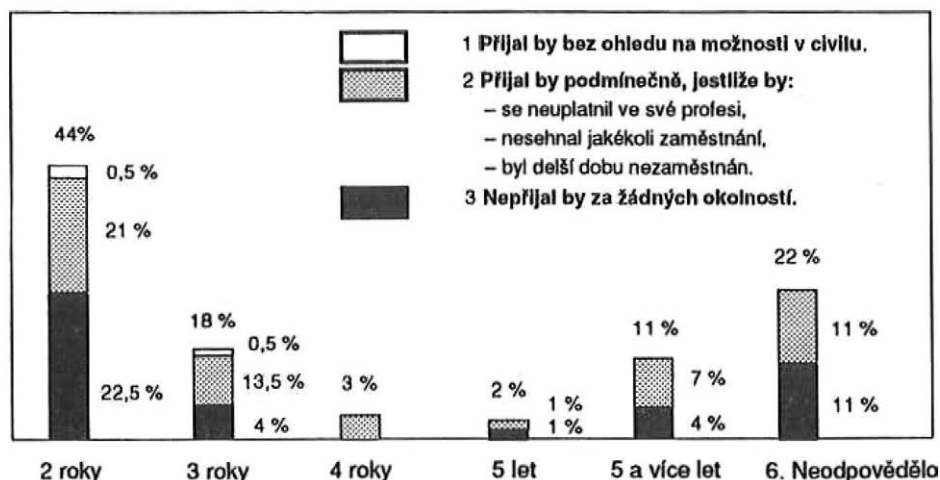
nemají vlastní negativní zkušenosti, které jsou spojené s výkonem vojenské služby. Přístup ke službě bývá zpravidla lepší na jejím počátku a konci než uprostřed. To se projevuje i tím, že ochotu stát se v případě profesionalizace armády vojákem z povolání vyjádřilo:

- 6,9 % vojáků po 5 měsících výkonu vojenské základní služby,
- 5,9 % po 11 měsících služby,
- 7,1 % po 17 měsících služby - to je krátce před odchodem do zálohy.

Profesionalizace armády předpokládá z hlediska návratnosti vynaložených prostředků získat poddůstojníky ke službě na základních funkcích na dobu nejméně 3 až 5 let. Většinu dotazovaných poddůstojníků (62 %) by ale vyhovoval závazek na dobu dvou, nejvýše tří let. Pouze 11 % dotazovaných by bylo ochotno sloužit podle výhodnosti podmínek déle než 5 let. Lze tedy říci, že převládá zájem o kratší službu, což je ovšem pro armádu z ekonomických, odborných a organizačních

důvodů značně nevýhodné. Srovnání délky závazku se společenskými podmínkami přijetí či nepřijetí závazku je uvedeno v grafu 1.

Srovnání délky závazku se společenskými podmínkami

Graf 1

Podrobnější analýza potenciálních zdrojů nám může napovědět ještě více o tom, na které uchazeče je vhodné se zaměřit při náboru a výběru.

♦ **Mladí muži před vojnu**, kteří vyjadřují ochotu stát se alespoň na čas vojákem z povolání, se vyznačují těmito charakteristickými znaky:

- jsou jim vlastní nadosobní ideály a preferují vyšší hodnoty,
- politicky se orientují spíše ke středu,
- mají důvěru v naši armádu a její velení,
- ve větší míře uznávají policii, státní správu a úřady,
- stejně jako jejich otcové mají buď nižší střední vzdělání nebo jen základní školu bez vyučení a častěji pracují jako nekvalifikovaní dělníci,
- pocházejí z chudších rodin,
- spíše nevěří v Boha.

♦ **Pro vojáky v základní službě** jsou charakteristické spíše tyto znaky:

- upřednostňují rodinné zázemí,
- bydleli před wojnou v obcích a městech (od 2000 do 20 000 obyvatel),
- jejich otec má jen základní vzdělání bez vyučení a vykonává nemanuální profesi rutinního typu,
- zpravidla věří v Boha a hlásí se k moravské národnosti,

- připouští možnost stát se vojákem z povolání pouze v délce závazku do pěti let,
- mají snahu něco se naučit a získat schopnost vést druhé lidi.

❖ Mladí muži **po ukončení vojenské základní služby** se vyznačují těmito znaky:

- celková preference vyšších hodnot má na rozhodování o dočasné kariéře vojenského profesionála jen malý vliv, mají však silnou potřebu ovlivňovat veřejné záležitosti, která je spojena s vědomím odpovědnosti za obranu vlasti,
- projevují zvýšený zájem o politiku,
- pocházejí z malých obcí,
- mají základní vzdělání bez vyučení nebo nižší střední školu,
- jejich otec je vyučen, ale nemá maturitu,
- jsou stejně jako jejich otcové kvalifikovaní dělníci,
- od jejich odchodu z vojenské základní služby uplynula spíše kratší než delší doba.

V návaznosti na požadavky armády, představy uchazečů a s přihlédnutím na jejich charakteristické znaky je nutno provádět **výběr** prostřednictvím odborných a psychodiagnostických vyšetření. Posuzují se předpoklady a schopnosti uchazečů k vyslání do kurzů a vydává se jim osvědčení o zdravotní, psychické a fyzické způsobilosti k výkonu funkce.

V případě, že jde o uchazeče z řad vojáků v základní službě, je vhodné kombinovat diagnostické metody s poznatky a doporučením nejbližšího nadřízeného.

Mezi vstupní kritéria při posouzení předpokladů poddůstojníků pro výkon funkcí musí být zahrnuty i výsledky jejich **přípravy**. V přípravě poddůstojníků však až na některé výjimky přetrvává systém, který byl převzat z bývalé Čs. armády, kdy je tato soustředěna do několika poddůstojnických škol specializovaných na výcvik v určitých odbornostech. V souvislosti s touto praxí se do vojsk neustále zanáší negativa spojená se systémem přípravy poddůstojníků (např. slabší odborné znalosti a praktické návyky, šikanování atd.).

Některé změny v přípravě poddůstojníků nastaly, i když jejich důsledky nejsou vždy žádoucí. Vzhledem ke zkrácení vojenské základní služby došlo ke zkrácení přípravy poddůstojníků.

Příprava poddůstojníků v jiných evropských armádách je určována specifickými potřebami jednotlivých složek ozbrojených sil a zpravidla narůstá s délkou závazku. Požadavky na vypěstování profesionálních kvalit budoucích poddůstojníků se tak odrážejí v těsné provázanosti výcviku, kvalifikačních kurzů zakončovaných náročnými zkouškami a službou ve vojscích. Informace o průběhu služby v armádách Belgie, Francie, Polska a SRN bude uvedena v některém z příštích čísel tohoto časopisu.

Hlavním kritériem efektivnosti připravenosti nových poddůstojníků je jejich úspěšnost ve vojscích. Udržování nejschopnějších příslušníků v armádě, jejich účinná motivace ke zvyšování profesionální způsobilosti a k eventuálnímu dalšímu postupu (setrvání) ve služební kariéře spadá do oblastí **průběhu služby poddůstojníků**.

Bezprostřední sociální prostředí, ve kterém vojáci žijí a pracují, rozhodujícím způsobem determinuje jejich činnost. Zvláštností **pracovních a životních podmí-**

nek je, že jejich motivační vliv nabývá na významu zvláště tehdy, jsou-li podmínky neuspokojivé. To se zvláště citelně promítá do oslabení zájmu a ochoty případných uchazečů nevyhovující podmínky akceptovat. Při výzkumu těchto faktů byly zjištěny údaje, které lze vyjádřit stručně tak, že pro většinu mladých mužů je poddůstojnická funkce sice zajímavá, ale profesionálně by ji vykonávat nechtěli. V případě projeveného zájmu se týká více odborných funkcí než velitelských. Přitom zejména velitelské funkce je potřeba obsadit kvalitně připravenými poddůstojníky.

Klíč k překonání těchto rozporů spatřujeme ve vytvoření lákavějších podmínek uchazečům. Podmínky, které zejména ovlivňují zájem o službu, jsou uvedeny v tabulce 2.

Podmínky ovlivňující zájem poddůstojníků o službu v armádě

Tabulka 2

Nejvíce ovlivňují zájem o službu	* Zajištění osobního volna po zaměstnání, svoboda pohybu. * Možnost sloužit v posádce podle vlastního výběru. * Zajištění dobrého místa v civilu po skončení závazku.
Dosti ovlivňují zájem o službu	* Finanční preference za zvýšení kvalifikace a za službu ve ztížených podmínkách. * Možnost přidělení vojenského bytu. * Možnost zvýšit si na vojně kvalifikaci (pro civil) nebo získat novou.
Málo ovlivňují zájem o službu	- Využívání výhod vojenského zdravotnického zabezpečení. - Možnost přidělení vojenských rekreací. - Možnost povýšení a dalšího služebního postupu ve funkci.
Velmi málo ovlivňuje zájem o službu	● Možnost podle potřeby prodloužit si závazek ke službě.

Paleta nabídky může být úměrně zvyšována jen do ekonomických možností přiděleného rozpočtu armády. Existence mnoha předpokladů, které na finančním zajištění nejsou závislé, však ukazuje na dosud nevyužité možnosti zlepšení pracovních a životních podmínek vojáků.

Z dlouhodobého hlediska, zvláště z důvodu nízké kultury práce v porovnání s mimoarmádním vývojem, je patrná **tendence postupného zhoršování těchto podmínek**. Lze to doložit téměř každým výzkumem, který byl v tomto směru proveden. Nejméně příznivá situace je v podmínkách života a práce vojáků z povolání, v organizaci činností spojených s výkonem vojenské služby a stylu vedení. Tento neuspokojivý stav působí i na potenciální rekruční zdroje a mladé muže odrazuje od vstupu do armády.

Nanejvýš žádoucí je vytvoření odpovídajících pracovních a životních podmínek pro **trvalejší motivaci** zejména ve vojenských útvarech. Svědčí o tom historické i současné zkušenosti armád v demokratických státech. Např. v Bundeswehru věnují této otázce zvlášť velkou pozornost. Proto mají také v systému vojenských kariér těžiště položeno *do motivace* výkonu vojenské služby. Výzkumné poznatky ukazují, že podmínky ovlivňující zájem o službu v Bundeswehru a v naší armádě se příliš neliší: pro většinu uchazečů o službu v obou armádách je hlavním motivem získání, zvýšení nebo změna odborné kvalifikace a posléze možnost zajištění dobrého místa v civilu, ale i srovnatelné životní a pracovní podmínky se standardem v občanském životě.

V návaznosti na pracovní a životní podmínky nelze pominout **zásady průběhu služby**. Průběh služby poddůstojníků délesloužících i vojáků z povolání by měl vycházet ze společných všeobecných zásad. Tyto zásady byly již personální správou vypracovány. (Blíže viz Koncepce personální práce v Čs. armádě, Praha PerS FMO 1992, s. 6 - 8.) Podle mého názoru je lze převzít i do koncepcí personální práce nové AČR při doplnění zejména těchto hledisek:

● Zásady průběhu služby nevztahovat jen na postup, ale i na setrvání nebo snížení ve funkci. Do současné doby se nepodařilo v naší armádě pro jejich velkou složitost uspokojivě vypracovat ukazatele, podle kterých lze někoho označit za vhodného pro příslušnou funkci. Proto se při rozhodování o mobilitě či stabilizaci lidí v armádě přihlíží zpravidla k empirickým, často náhodně získaným a subjektivním hlediskům. Rozborem těchto otázek se však ve svém článku nezabývám.

● Stanovit závazná kritéria překonávání uzlových bodů (stanovení ukazatelů, metodiky hodnocení, metody výběru a rozmísťování vojáků). V tomto směru se pokusím nastínit možný způsob řešení:

Inspiraci lze najít opět v historii. Organizační předpis pro rotmistry z r. 1925, který se vztahoval i na poddůstojníky z povolání, charakterizuje ukazatele hodnocení.

Na tento základ by bylo možné v současnosti navázat a v souladu s teoretickými poznatky vymezit celkový ukazatel úspěšné činnosti vojáka jako profesionální způsobilost, která by zahrnovala: vojenskoodbornou, pedagogicko-psychologickou a společenskou způsobilost.

Každá z uvedených způsobilostí představuje předpoklady utváření a rozvíjení zájmů o stanovené činnosti a vědní obory, stupeň osvojení nezbytných teoretických vědomostí a získání příslušných dovedností. V hrubých rysech lze potom zařadit do **vojenskoodborné způsobilosti**: odbornou, fyzickou a psychickou.

Do pedagogicko-psychologické způsobilosti náleží:

- * výchova a vedení lidí,
- * vyučování a výcvik,
- * péče o podřízené,

Do společenské způsobilosti patří:

- * mravní způsobilost,
- * znalost cizích jazyků,
- * společenské vystupování.

Metodika hodnocení stanovená v Organizačním předpise pro rotmistry z roku 1925 je funkční a jednoduchá. Mohla by se s určitými úpravami převzít a využívat pro pohyb v síti služebních kariér (povýšení, plat atd.) i jako významný prostředek pedagogické regulace. Hodnocení podřízených by tak jednoduchou klasifikací signalizovalo spokojenost nebo nespokojenost s výkonem funkce a tím dávalo hodnocenému příležitost orientovat se ve svém služebním chování a regulovat jej.

Podmínky výstupu z armády jsou sice v problematice průběhu služby na konci, ale mají velký motivační účinek již při rozhodování o vstupu do služební kariéry. Zásady výstupu z armády lze rozdělit na „vynucené“, vyplývající z potřeb a zájmu armády, a „dobrovolné“ z potřeb a zájmu VZP. Akceptování výstupních podmínek je především určováno délkou závazku a úspěšností výkonu funkce. Limitujícími podmínkami by však měla být legislativní pravidla takových výstupních podmínek, za nichž by nedocházelo ke snižování životní úrovně a byl by zabezpečen optimální přechod do civilní kariéry.

V § 37 Branného zákona je uvedeno, že do další služby se přijímají vojáci podle odstavce 2 písm. b) na dobu 2 až 5 let. Za tuto dobu služby vojákům v další činné službě náleží při odchodu jednonásobek platu. Nárok na rekvalifikaci mají pouze po odsloužení 5 let. (Branný zákon - poslední úprava zákonem č. 164/1992 Sb. ze dne 10. března 1992; Zákon o některých služebních poměrech vojáků ve znění pozdějších předpisů.) To je veškeré sociální zabezpečení pro tuto kategorii VZP spojené s návratem do civilního života a v porovnání např. s Bundeswehrem není nikterak lákavé, protože nedostatečně stimuluje potenciální zdroje rekrutace. **Bez zlepšení výstupních podmínek budoucích dělesloužících poddůstojníků nelze počítat s profesionalizací nejnižších velitelských funkcí v AČR.**

Nástin obecného modelu průběhu služby poddůstojníků AČR

Historické i současné poznatky jsou vodítkem při vypracování obecného modelu průběhu služby poddůstojníků AČR. (Netajíme se tím, že při vypracovávání nástinu modelu postupujeme podle následující zásady: „Nehledejme vlastní řešení, netvořme specifické strategie. Neobjevujeme metodou pokusu a omylu již objevené“ - viz. Marketing a management - analýza, plánování, realizace a kontrola. Victoria Publishing a. s. 1992 s.7.) Zachováváme logiku řešení problému a začínáme charakteristikou **vstupních podmínek**.

■ Požadavky na uchazeče:

- dokončené základní vzdělání a vyučen v oboru,
- nebo úplné střední všeobecné,
- nebo odborné s maturitou,
- případně nevyučen v oboru, ale na základě odborného přezkoušení prokáže uchazeč požadované vědomosti a schopnosti,
- dobrý zdravotní stav,
- charakteristické psychické a fyzické vlastnosti pro službu v armádě,
- věková hranice 18 až 30 let.

■ Nábor a výběr uchazečů:

- provádět ze všech potenciálních zdrojů s důrazem na ty mladé muže, jež svými sociodemografickými charakteristikami odpovídají těm, kteří již dříve vyjadřovali ochotu stát se vojákem z povolání,
- provádějí velitelé útvarů v součinnosti s vojenskými doplňovacími velitelskými a středisky pro nábor a výběr uchazečů o službu v AČR,

Návrh zásad vstupu do vševojskové velitelské kariéry poddůstojníka AČR

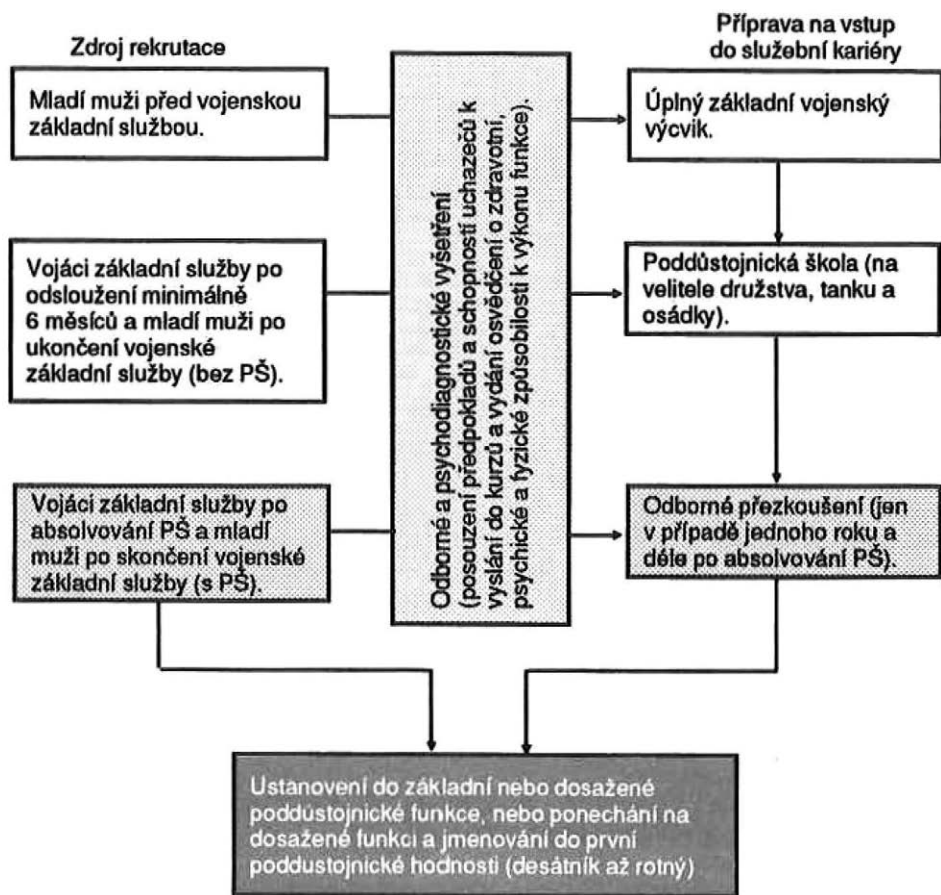

Schéma 1

- všichni uchazeči absolvují fyzické, zdravotní a psychodiagnostické vyšetření způsobilosti k výkonu služby v armádě, posouzení jejich odborných předpokladů k vyslání do specializovaných kurzů a motivace ke službě, včetně předpokladů k identifikaci s vojenským povoláním.

Vstup do vševojskové velitelské kariéry znázorňuje **schéma 1**.

■ Příprava uchazeče

Každý uchazeč o poddůstojnickou funkci by měl absolvovat úplný základní vojenský výcvik v trvání do šesti měsíců. Po jeho úspěšném ukončení a ověření schopností uchazeče je možné přikročit k jeho vyslání do odborných kurzů. Tento způsob umožní nejbližším nadřízeným lépe poznat schopnosti uchazečů. Doporučení těchto velitelů může být součástí přijetí do odborného kurzu. Jejich délka je závislá na určité skupině ČVO (druhu vojska a služby, služebního závazku) a měla by se pohybovat od 3 do 6 měsíců. Celková příprava by měla trvat maximálně 1 rok.

Podle délky přípravy je potřebné odstupňovat minimální služební závazky. Průměrná doba závazku by se měla pohybovat od 2 do 5 let s možností několikanásobného prodloužení, nejvýše však do 35 let věku.

Návrh průběhu služby poddůstojníků

a) Pracovní a životní podmínky poddůstojníků

Nejúčinnější cestou zabezpečení rekrutace poddůstojníků je zlepšení jejich životních a pracovních podmínek. To znamená vytvoření co nejširší nabídkové palety zaměřené na kompenzaci specificky vojenského zaměstnání oproti civilnímu. Pro všechny rekrutační zdroje to znamená především (uvedeno v pořadí aktuálnosti tak, jak to uchazeči pociťují):

- zajištění osobního volna po zaměstnání a svobody pohybu,
- v maximální míře sladění potřeb armády s potřebami uchazečů zabezpečením možnosti sloužit v posádce podle vlastního výběru,
- zajištění vhodného místa v civilu po ukončení závazku,
- vytvoření takových životních a pracovních podmínek, které jsou srovnatelné s povoláním v občanském životě (např. v letním období umožnit vojákům chodit bez čepice a podle toho upravit vojenské předpisy o výstroji),
- možnost zvýšit si v průběhu vojenské služby kvalifikaci pro civilní zaměstnání nebo získat novou,
- finanční preference za zvýšení kvalifikace a za službu ve ztížených podmínkách,
- možnost přidělení vojenského bytu,
- využívání výhod vojenského zdravotnického zabezpečení,
- možnost přidělování vojenských rekreací,
- možnost povýšení a dalšího služebního postupu ve funkci,
- možnost podle potřeby prodloužit si závazek,
- výstrojní a proviantní zvýhodnění pro poddůstojníky apod.

Nezanedbatelným faktorem ovlivňujícím průběh služby poddůstojníků je uspokojivé řešení pracovních podmínek, zejména zlepšení organizace práce, s níž souvisejí dobré mezilidské vztahy, snížení zatíženosti poddůstojníků ve službách, strážích apod. (V tomto směru se opomíjí možnost širokého využití občanských zaměstnanců ve strážích, kotelně, kuchyni, anebo soukromých firmách z okolí teritoria vojenského útvaru.) Úspěšné řešení tohoto problému zároveň vyžaduje stavební ubytovací náklady:

▲ Mimo objekt kasáren vybudovat svobodárny, do jejichž standardní výbavy by patřily sprchovací kouty, WC, kuchyňské kouty a dvě lůžka, aby zde mohli žít i mladí manželé.

▲ V objektu kasáren vytvořit a vybavit prostory pro převlékání a přípravu poddůstojníků na zaměstnání. U jednotek a útvarů, kde je stálá služba, jako např. u L a PVO (hotovostní systém), vyhradit místnosti, kde by mohli poddůstojníci odpočívat apod.

K řešení některých výchovných problémů a lepšímu poznání podřízených by dělesloužící poddůstojníci při výcviku a stálé službě museli spát s mužstvem.

b) Zásady průběhu služby

Postupovat podle přijatých zásad, které jsou uvedeny v koncepci personální práce. Tyto zásady doplnit o jednoznačná kritéria pro hodnocení výkonu vojenské služby poddůstojníků. Hodnocení musí postihovat kvalitativní i kvantitativní stránku.

Kvalitativní stránka hodnocení znamená komplexní posouzení profesionální způsobilosti. (Návrh listu hodnocení profesionální způsobilosti a pokyny k jeho vyplnění jsme z důvodu rozsáhlosti materiálu nezařadili - pozn. red.)

Kvantitativní stránka hodnocení představuje minimální a maximální bodové ohodnocení uvedených ukazatelů způsobilosti, které budou sloužit ke statistickému zpracování. Výsledky hodnocení (pořadník) se budou každý rok zveřejňovat a nejlepším poddůstojníkům po splnění podmínek nabízet vstup do vyššího stupně vojenské kariéry - praporčické nebo důstojnické. Takto objektivizované hodnocení bude jedním z hlavních kritérií pro překonání uzlového bodu.

c) Překonávání uzlových bodů

Toto přesně stanovuje personální odbor. Je však nezbytné tyto zásady dodržovat a kontrolovat jejich plnění. Návrh průběhu a výstupu z vševojskové velitelské kariéry poddůstojníka znázorňuje **tabulka 3**.

**Návrh průběhu a výstupu z vševojskové velitelské kariéry
poddůstojníka AČR**

Tabulka 3

Fyzický věk	Služební léta	Vojenská hodnost	Průběh velitelské kariéry, požadované vzdělání - funkce
18 (25)	0	Vojín	Úplný základní vojenský výcvik.
	po 6 měsících	Svobodník	
	do 1 roku		Uzlový bod 1: PŠ pozemního vojska.
19 (26)	1	Desátník	Velitel družstva.
20 (27)	2	Četař	Velitel družstva.
23 (30)	5	Četař (rotný)	Velitel družstva - možnost dalšího prodloužení závazku, - možnost vstupu do služební kariéry praporčíka, - přechod na civilní kariéru.
28 (35)	10	Četař (rotný)	Uzlový bod 2 a): - možnost absolvování účelového kurzu
Dle fyzického věku při vstupu do vel. kariéry max. do 35 let.			Uzlový bod 2 b): - praporčícký kurz a po jeho úspěšném ukončení jmenování do první praporčícké hodnosti a funkce; další postup podle praporčícké služební kariéry.
	Možnost max. 3x prodloužit závazek		Uzlový bod 2 c): - absolvování rekvalifikačního kurzu podle osobního výběru v maximální délce až jednoho roku.

Podmínky výstupu z armády

Zásady výstupu z armády upravuje branný zákon a zákon o některých služebních poměrech vojáků. V dalším období je žádoucí zaměřit se na prosazení legislativních návrhů týkajících se zlepšení sociálního zabezpečení poddůstojníků z povolání při odchodu z armády.

Realizaci legislativních návrhů orientovat a prosadit do těchto směrů:

- ✦ Diferencované zvýšení odchodného podle odsloužených let následovně:

- do 3 let služby 1 služební příjem,
 - nad 3 roky služby 2 služební příjmy,
 - za 6 let služby 3 služební příjmy,
 - za 9 let služby 4 služební příjmy,
 - za 12 let služby 5 služebních příjmů,
 - za 15 let služby 6 služebních příjmů.
- ✦ Poskytnutí rekvalifikace již po odsloužení 3 let služby (opět diferencovaným způsobem: do 5 let služby umožnit až 6 měsíců přípravy, ale po skončení závazku; nad 5 let služby poskytnout až 12měsíční přípravu již v průběhu služby),
 - ✦ Uzavíráním smluvních dohod s úřady práce o přednostním umístování odcházejících poddůstojníků z povolání ve státních službách po odsloužení nejméně 5 let služby.

Celkový nástin obecného modelu průběhu služby poddůstojníků z povolání znázorňuje **schéma 2**.

▲ Předpokládané překážky při ověřování a prosazování obecného modelu průběhu služby poddůstojníků

Počáteční nadšení bývalého velení čs. armády při zpracovávání koncepce profesionalizace přešlo v postupné vystřízlivění, když došlo k její realizaci. Předcházející analýza zájmu o službu v armádě ukázala, že profesionalizace bude daleko obtížnější, než se původně předpokládalo vzhledem k existenci celé řady bariér znemožňujících zahájení tohoto procesu.

Prosazení a ověření nastíněného obecného modelu průběhu služby poddůstojníků je proto otázkou spíše vzdálenější perspektivy. V tomto směru došlo k vymezení různých klasifikací.

Obecné východisko pro klasifikaci bariér, týkající se částečně rovněž profesionalizace, lze nalézt při hodnocení vztahů společnosti a armády, jejich konkretizaci na bariéry rekruční, legislativní, ekonomické a vojenskoodborné rozvádím dále.

Kombinací obou přístupů lze postihnout i námi řešenou problematiku. Při zachování stanovené logiky průběhu služby poddůstojníků členíme bariéry na rekruční, retenční a migrační.

■ Rekruční bariéra

Prestiž vojenského povolání je dlouhodobě nízká. Navíc konkurenční prostředí vznikajícího trhu pracovních sil začíná působit v neprospěch společensky neatraktivního a nedostatečně finančně ohodnoceného vojenského povolání.

Návrh průběhu služby dělesloužilého poddůstojníka AČR

Roky	pozemní vojsko	
10		služební závazek 10 - 15 let
9		
8		
7		použití ve vojscích
6		
		praporčický kurz (4 - 12 měsíců)
5	Služební závazek 5 - 6 let	použití ve vojscích
4		
3	Služební závazek na 3 roky	
2		
1		poddůstojnická škola (kurz 1 - 6 měsíců)
		základní vojenský výcvik (do 6 měsíců)

výcvik na školách,

výcvik ve vojscích popřípadě vojenských školách,

použití ve vojscích.

Poznámka: Nevybarvená políčka znázorňují postupný odchod poddůstojníků z armády.

Schéma 2

Pouze 7 až 23 % mladých mužů (viz tabulku 1) uvažuje o tom, že by se stali na určitou dobu vojáky z povolání, většina z nich uvažuje o této možnosti jen podmíněně, pokud by se neuplatnili v civilu. Podmíněný zájem části nezaměstnaných nedává záruku, že si armáda bude moci vybírat alespoň z průměrně schopných mladých mužů.

Vedle těchto faktorů působí ještě další:

- nejsou připravena personálně a materiálně vybavena náborová a výcviková střediska,
- uspokojivě nejsou vyřešeny ani otázky teritoriálního doplňování,
- není vyzkoušen a ověřen nový způsob výběru vojenských profesionálů a jejich přípravy.

■ Retenční bariéra

Nepříznivá situace v životních a pracovních podmínkách, neuspokojivá organizace činností spojených s výkonem vojenské služby a stylu vedení nadržují neschopnější příslušníky v armádě, ale naopak způsobuje, že z ní odcházejí. Stále více vojáků z povolání se orientuje na bezprostřední nebo brzký odchod z armády.

Retenční bariéra je dále provázána:

- malou koncepčností uskutečňovaných vnitroarmádních změn,
- neexistencí pevně stanovených a v praxi používaných zásad a kritérií pro překonavání uzlového bodu,
- malou diferenciací finančního ohodnocení,
- velmi slabou motivací ke zvyšování profesionální způsobilosti a eventuálnímu dalšímu postupu ve služební kariéře,
- značnou sociální a existenční nejistotou, kterou pociťují VZP a která se zprostředkovaně přenáší i na rekruční zdroje,
- neustálými změnami a snižováním tabulkových míst vojáků z povolání,
- nedostatkem bytů, ubytovacích a jiných prostorů pro nově vznikající kategorii poddůstojníků - dělesloužících a z povolání,
- zvýšeným plněním hospodářských a jiných činností na úkor výcviku.

■ Migrační bariéra

Nejsou vytvořeny základní předpoklady pro oboustranný přechod mezi vojenskou a civilní kariérou. Finanční, sociální zabezpečení a rekvalifikace pro poddůstojníky dělesloužící a z povolání nejsou dostatečně atraktivní a prakticky působí demotivačně.

Rekruční, retenční a migrační bariéry mají svůj původ v bariérách mezi společností a armádou. Nechci zde o nich rozvádět poznatky, neboť tyto problémy jsou značně obsáhlé a přesahují rámec příspěvku.

■ Ekonomická bariéra

Profesionalizace vybraných poddůstojnických funkcí je nákladným procesem a její výsledky se prokáží až za několik let po zahájení. Konečným efektem nebude jen úspora finančních a materiálních prostředků, ale především kvalitativně vyšší profesionální způsobilost příslušníků armády.

Skutečnost je však taková, že v současném období má armáda finanční zdroje, které sotva stačí na běžný život a zabezpečení nejnutnějších výcvikových úkolů. Ekonomická bariéra je v současnosti rozhodujícím a limitujícím faktorem odložení profesionalizace armády.

■ Legislativní bariéra

V § 37 Branného zákona se řeší jen vojáci v další činné službě, kterým náleží při odchodu jednonásobek platu. Nárok na rekvalifikaci mají pouze po odsloužení 5 let. Jejich sociálně právní zabezpečení tak spíše odrazuje od vstupu do vojenské služby.

* * *

Základní předpoklady prosazení nastíněného modelu spočívají především v:

1. Vyčlenění nezbytných ekonomických prostředků k experimentálnímu ověření modelu průběhu služby dělesloužících poddůstojníků alespoň u jednoho útvaru (např. v rámci koncepce brigády rychlého nasazení).
2. Transformaci současné přípravy vojáků do nového a experimentálně ověřeného modelu profesionální přípravy.
3. Vyhodnocení efektivnosti výběrového řízení pro jednotku mírových sil OSN a jeho modifikaci pro potřeby výběru dělesloužících poddůstojníků.
4. Vyvolání legislativní iniciativy MO pro zavedení nových kategorií VZP a jejich sociálně právní zabezpečení.
5. Dalším rozpracováním hodnocení profesionální způsobilosti dělesloužících poddůstojníků, které by se po ověření mohlo zavést i u ostatních kategorií VZP.
6. Vypracování sítě služebních kariér pro dělesloužící poddůstojníky podle jednotlivých odborností.

Quo vadis PVO?

K článkům pplk. doc. Ing. Josefa Šillera, CSc. (Vojenské rozhledy č. 4/1993) a plk. Ing. Karla Urbánka (Vojenské rozhledy č. 7/1993)

Oba články přitahují pozornost především proto, že mohou být podnětem k diskusi o oblasti, která si to zasluhuje. K této diskusi bych rád přispěl níže uvedenými poznatky a názory, navazujícími na názory obou autorů, aniž bych se domníval, že beze zbytku vysvětlím, kam by se měla protivzdušná obrana ubírat.

Při úvahách o organizaci každé, tudíž i protivzdušné obrany je nutno postupovat v tomto sledu:

- ▲ všeobecná, tj. evropská a světová situace (viz např. S. P. Huntington, *Střetnutí civilizací*, *Foreign Affairs* č. 3/93),
- ▲ ohrožení (viz, mezi jiným, plk. Ing. Josef Hrdlička, *Exoevropské pásmo rizikových faktorů*, *Vojenské rozhledy* č. 7/93),
- ▲ co bránit; zde jde o obyvatelstvo, hospodářství a vojska České republiky a - bez přehánění a předbírání událostem - ostatních evropských států, a to ve spolupráci s nimi,
- ▲ čím a jak bránit: organizace spolupráce s ostatními evropskými státy ve volbě prostředků a způsobů jejich operačního a bojového použití.

Čili:

◆ Co máme dělat?

◆ Jaké nástroje jsou k tomu nejvhodnější a jaké je jejich optimální použití?

Jiný postup postrádá logiku, a proto může být ke škodě věci.

Řešení je nutno hledat na strategické, operační a taktické úrovni.

Budování protivzdušné (zahrnující i protiraketovou) obrany je nákladný a dlouhodobý proces. Samostatné řešení se vymyká z materiálních i operačních možností malého státu, takže mezinárodní spolupráce je nezbytná.

Česká republika může k této spolupráci přispět svým dílem, jak dokazuje např. „pardubická TAMARA“, o níž je velký zájem.

■ Všeobecně:

Organizace protivzdušné obrany území České republiky a jejích pozemních vojsk by měla vycházet z těchto skutečností:

① Česká republika nemá v Evropě nepřítel a není žádnému evropskému státu nepřitelem. Proto není ani vzdušný prostor České republiky ohrožen žádným evropským státem. O přímé obraně státních hranic České republiky se zdráhám uvažovat, protože:

„Evropské národy se mohou zachránit pouze tehdy, jestliže překonají starou sklerotickou ideu Národa a vydají se na cestu k nad-národu, k evropské integraci.“ (José Ortega y Gasset, *Evropa a idea národa*, Praha 1993).

② Česká republika se uchází o členství v Severoatlantické alianci. Její přijetí do této aliance by znamenalo začlenění jejího vzdušného prostoru do systému protivzdušné obrany aliance, což by bylo spojeno nejen s povinnostmi, ale také s velkými výhodami.

Poznámka: Ve Švýcarsku se vyskytly úvahy (ASMZ Nr. 5/1993) o účelnosti začlenění Švýcarska do evropské protivzdušné obrany, a to nejen z hlediska výhodnosti, ale i z hlediska evropské povinnosti a solidarity.

③ V případě obrany Evropy proti pozemnímu nepříteli bude do prostoru střetnutí mimo území České republiky vyslán český kontingent, samozřejmě vybavený silami a prostředky protivzdušné obrany odpovídajícími jeho úkolu a velikosti. Protivzdušná obrana státního území by za takové situace ovšem zůstala zachována. Nároky na mobilitu prostředků obou složek budou přirozeně rozdílné. Tím značně ztrácejí na významu veškeré zbytečné spory týkající se integrace PVO a mobility nebo nemobility jejich prostředků.

■ K operačnímu hledisku:

① Nutno vědět, jakými prostředky vzdušného (a kosmického) napadení může být území České republiky **v dohledné době** ohroženo. Patří k nim:

- letouny doplňované palivem za letu,
- střely s plochou dráhou letu,
- balistické rakety.

Všechny z nich mohou nést jaderné, biologické nebo chemické zbraně. Biologické a chemické zbraně jsou „zbraněmi chudých“.

Vojska na frontě mohou být ze vzduchu ohrožena:

- letouny,
- vrtulníky,
- bezpilotními prostředky.

② Nutno rozhodnout o operačním učlenění protivzdušné a protiraketové obrany státního území: objektové, pásmové, prostorové nebo kombinované. Rozhodnutí bude pravděpodobně ovlivněno organizací protivzdušné obrany eventuálních

spojenců. Spolková republika Německo zvolila kombinované učlenění prostorové a objektové.

③ Začlenění protivzdušné obrany České republiky do systému výstrahy aliance, především pokud jde o balistické rakety. Česká republika ponechána sama sobě je bez výstrahy o vzletu balistických raket vůči nim bezbranná. Za války v Perském zálivu bylo izraelské obyvatelstvo včas varováno o vzletu iráckých balistických raket zjišťovaném družicemi Spojených států.

④ Protivzdušná obrana musí mít na potenciálního útočníka odstrašující účinek: musí mu dávat na vědomí, že utrpí vysoké ztráty a nedosáhne svého operačního cíle.

⑤ Potřeba mobility prostředků protivzdušné obrany je nesporná. Stíhací letectvo této potřebě odpovídá: umožňuje rychle vytvářet těžiště obrany.

Mobilitu protiletadlových raketových systémů je možno rozlišovat takto:

- mobilita ve vedení palby: schopnost vést palbu na několik cílů současně, schopnost rychle přenášet palbu,
- mobilita taktická, umožňující změnu palebného postavení nebo stanoviště; je relativní jednak vzhledem k terénu, jednak vzhledem k palebné mohutnosti,
- mobilita operační, daná např. možností přepravy vzduchem (PATRIOT).

Existuje určitá souvislost mezi palebnou mohutností, taktickou mobilitou a mobilitou ve vedení palby: čím větší je palebná mohutnost, tím menší je taktická mobilita, avšak tím vyšší je mobilita vedení palby.

Taktická mobilita protiletadlových systémů určených k obraně vojsk na bojišti musí být blízká mobilitě těchto vojsk.

K protivzdušné a protiraketové obraně státního území je zapotřebí systémů velké palebné mohutnosti: velký dosah, schopnost působit proti několika cílům současně. Požadavek pohyblivosti je zde nižší.

Z těchto a dalších důvodů (např. odolnost protivzdušné obrany v podmínkách radiotechnické protičinnosti) je nutno disponovat protiletadlovou raketovou výzbrojí několika druhů různých vlastností.

⑥ Vyčleňovat zálohy sil a prostředků protivzdušné obrany (nezaměňovat s náhradními díly) si malá armáda sotva může dovolit. Taková záloha „nic nedělá“, zatímco by příslušná jednotka mohla účinně působit proti vzdušnému nepříteli a přispívat tak k vybojování nadvlády ve vzduchu jako jednoho z předpokladů dosažení vítězství ve válce.

■ K taktickému stupni:

① Všechna bojová vozidla (včetně autonomních protiletadlových systémů) jsou do hloubky 30 až 40 km ohrožena hlavníým dělostřelectvem a raketomety používajícími protitankovou submunici, takže pravděpodobnost zničení prostředku protivzdušné obrany je stejná jako pravděpodobnost zničení bráněných bojových vozidel. Proto je účelné vyvarovat se umísťování protiletadlových raketových systémů

mů v bojových i pochodových sestavách bráněných jednotek, což dosah těchto prostředků umožňuje.

② Většina bojových ztrát spojeneckých letadel za války v Perském zálivu byla způsobena vícehlavňovými malorážovými kanony s optickým zaměřením, které nebyly umlčeny rušením nebo zničeny protiradiolokačními raketami, na rozdíl od protiletadlových raketových prostředků.

③ Pozemní vojsko Spojených států s úspěchem provedlo zkoušky střelby přenosné protiletadlové samonaváděcí (infra) rakety STINGER z bojového vozidla pěchoty s použitím optického zaměřovače. Předpokládá se, že na bojovém vozidle pěchoty bude odpalovací zařízení se čtyřmi raketami pro obranu proti vrtulníkům.

④ Obavy, že by protiletadlové raketové systémy nebyly po dlouhodobém uložení schopny bojového použití, nejsou odůvodněné. Záleží na jejich kvalitě a způsobu uložení. Důkazem je uložení vhodné konzervované výzbroje Severoatlantické aliance kdykoli připravené k použití. Návod, jak organizovat výcvik jejich záložních obsluh, lze zjistit u našich sousedů věnujících velkou pozornost svým zálohám.

⑤ Účelnost změny palebného stanoviště po střelbě (kterou doporučuje autor článku Quo vadis PVO? a nesprávně nazývá manévrem) k uniknutí nepřátelské palbě je známá mj. kulometčíkům a dělostřelcům. V souvislosti s protivzdušnou obranou je však možno položit mnoho otázek týkajících se změny stanoviště, z nichž uvedu jen dvě:

- proč by měl protiletadlový prostředek ujíždět ze svého stanoviště, aby nebyl zničen nepřátelským letadlem, během jízdy být neschopen působit proti vzdušnému nepříteli a být navíc sám ohrožen, a proč by neměl na svém místě vyčkat na vhodnou příležitost ke zničení tohoto letadla, k čemuž je i svým názvem předurčen,
- proč by měl protivník ke zničení protiletadlového prostředku vysílat drahý letoun s obtížně nahraditelným pilotem, když může k témuž účelu vyslat relativně levné a účinné roboty, které jsou spotřebním materiálem.

Je zcela jasné, že čím častěji se bude protiletadlový raketový prostředek přemísťovat, tím méně bude využito jeho palebné mohutnosti, tím nižší bude míra ochrany bráněných vojsk a tím více se bude sám vystavovat ohrožení. Přemístěním o několik stovek metrů se neuchrání před samonaváděcí protiradiolokační raketou.

Tím ovšem není negován požadavek odolnosti protivzdušné obrany, jemuž odpovídá mezi jiným ženíjní budování stanovišť.

⑥ Vyhne-li se vzdušný protivník prostoru účinné působnosti protiletadlové raketové jednotky, byl při správně organizované protivzdušné obraně splněn její účel: bylo zabráněno napadení bráněného objektu nebo proniknutí do bráněného prostoru.

⑦ Do protiletadlových léček je účelné vyčleňovat přenosné protiletadlové rakety a kulomety, nikoli protiletadlové raketové systémy krátkého a středního doletu, jejichž palebné mohutnosti by v léčkách většinou nebylo využito.

⑧ Nesnadným problémem je zabránit nasycení vlastní protivzdušné obrany. „Protiletadlový tank“ (Flakpanzer) má rakety pro působení proti několika cílům. Po

jejich vystřelení může vzdušný nepřítel využít doby potřebné k přísunu a nabití nových raket k proniknutí k bráněným objektům: je to starý trik používaný od nejnižších stupňů velení (pěšák čeká, až bude protivník vyměňovat zásobník v samopalů) až po operační stupeň (za bitvy o Midway přinutil americký velitel ke vzletu japonské letouny z letadlové lodi a ke spotřebě jejich munice a potom japonskou bezbrannou letadlovou loď potopil).

Na rozdíl od „protiletadlového tanku“ má „polomobilní“ protiletadlový a protiraketový systém PATRIOT na osmi odpalovacích rampách 4 x 8 raket s dosahem 80 km. Po vystřelení čtyř raket z jedné rampy (tj. po zničení dvou až čtyř cílů) je odpalovací zásobník v krátké době nahrazen jiným ze zásob baterie (dalších 4 x 8 raket), takže systém je nepřetržitě připraven ke střelbě a svými raketami je teoreticky schopen během několika málo minut sestřelit letecký pluk.

Takto jsou nevýhody jednoho systému vylučovány výhodami jiného systému a naopak. Všeestranně dokonalý a ideální systém nebyl dosud ani vymyšlen, ani sestrojen.

■ Místo závěru:

① Je účelné usilovat o odstranění zpoždění v „protiletadlovém myšlení“ nejen z hlediska střelby, ale také z hlediska obrany státu za nových podmínek, jakož i usilovat o vytvoření „vize budoucnosti“.

② Protiletadlové a protiraketové systémy nejsou určeny k tomu, aby je nepřítel nezničil, nýbrž k tomu, aby nepřítel nezničil bráněné objekty.

③ Aby stát mohl tvrdit, že jeho obrana je spolehlivá, musí mít i spolehlivou protivzdušnou obranu, a brzy bude musit mít i obranu protiraketovou; v této souvislosti je možno mluvit o „závodě o čas“.

④ Autor bude potěšen, jestliže tento článek nalezne odezvu stejně kritickou, jako je sám kritický, neboť to bude pro něho důkazem, že ho jiní četli a o PROBLÉMU protivzdušné obrany přemýšleli.

Plk. v zál. Ing. Josef Nastoupil

TENDENCE VÝVOJE SPOJOVACÍCH PROSTŘEDKŮ

V důsledku rostoucích požadavků a možností vědeckotechnického rozvoje se neustále stupňuje úloha pružného, dostatečně výkonného a zejména odolného spojení. Zabezpečení těchto požadavků předpokládá využívat nejmodernějších poznatků z oblasti elektroniky, fyziky, výpočetní techniky, ale znamená i nový přístup k využívání kmitočtového pásma a moderních technologií. Vývoj spojovacích prostředků je zejména ovlivněn rozšiřováním číslicových způsobů modulace a systémů s rozprostřeným spektrem.

V oblasti technologie dochází k dalšímu stupni integrace monolytických obvodů, zejména číslicových. Probíhá zdokonalování polovodičových součástek pro mikrovlnnou kmitočtovou oblast. Objevuje se nástup GaAs monolytických mikrovlnných obvodů, které umožňují využít výhod této technologie i v milimetrové kmitočtové oblasti.

V průběhu devadesátých let lze očekávat v rádiové komunikaci využívání supravodivých materiálů, např. ve filtrech, zpožďovacích vedeních apod.

Rádiové spojení

V oblasti krátkovlnného (KV) spojení se i v současné době vývojově řeší nové spojovací KV prostředky a zdokonalují se metody přenosu z hlediska vyšší odolnosti proti rušení a proti poruchám vznikajícím při šíření.

Přes pokračující tendence postupně přecházet při hledání nových možností ve spojení k vyšším kmitočtovým pásmům, neztrácejí KV spojovací prostředky na svém významu.

S úspěchem je pro spojení využíváno schopností KV rádiových stanic pracovat jak s přízemní, tak i ionosférickou prostorovou vlnou a nedostatky jsou kompenzovány především jejich uspořádáním do sítí s optimálně volenými retranslačními místy.

Při vývoji moderních KV rádiových stanic jsou stále širěji uplatňovány širokopásmové modulační metody, zejména metoda pomalých kmitočtových skoků. Vzhledem k velmi širokému poměru krajních kmitočtů pásma, rozdílnému způsobu šíření KV vln v jednotlivých částech pásma a nezbytnosti ladění antén, může být rychlost kmitočtových skoků v KV pásmu poměrně nízká oproti skokům ve VKV pásmu.

Předností rádiových stanic pracujících s rozprostřeným spektrem je snížení vlivu úzkopásmových rušičů, obtížné zjištění a zaměření. Využití signálů s rozprostře-

ným spektrem umožňuje konstruovat systémy odolné proti náhodnému i úmyslnému rušení a obtížně zjistitelné běžnými průzkumnými přijímači nebo analyzátoři spektra.

Intenzivní výzkumy jsou vedeny v oblasti anténních systémů. Elektronicky je upravován tvar vysílací charakteristiky, automaticky je měněna (s ohledem na směr rušícího signálu) i přijímací charakteristika, jsou vyvíjeny mnohoprvkové antény s ovládáním charakteristiky změnou fázových poměrů.

Celkově lze uvést, že nově vyvíjených rádiových stanic pro činnost v KV pásmu je poměrně málo. Častější je konstrukční úprava o doplňování stávajících typů s cílem zvýšení odolnosti proti radioelektronickému boji.

Spojovací prostředky pracující v pásmu velmi krátkých vln (VKV) jsou používány výhradně pro spojení na taktickém stupni velení. Výkon vysílače se obvykle pohybuje od 3 do 5 W u přenosných rádiových stanic a do 50 W u stanic mobilních. Nejsou tendence výkony nadále zvyšovat, **naopak jsou navrhovány nové typy s možností řízení výkonu vysílače na úroveň nezbytnou pro zajištění spolehlivého spojení.**

Mezi hlavní požadavky na rádiové VKV stanice patří odolnost proti rušení, které je dosahováno vedle již uvedené minimalizace výkonu především úpravou celé vysílací cesty a zvýšením směrovosti antény. Tato opatření jsou prováděna elektronicky.

Při vývoji rádiových stanic je převážně používána aplikace skokových změn kmitočtu. Počet změn se pohybuje od několika desítek až do dvou tisíc skoků za sekundu. Obecně platí, že s rostoucím počtem „skoků“ roste i odolnost proti rušení, ovšem je nutné hledat vhodný kompromis, neboť současně se zvyšuje i složitost a cena zařízení. Počet skokových změn 400 až 500 za sekundu je v současnosti pokládán za dostačující vzhledem k technické úrovni používaných rušičů. Podle některých odborníků bude dostačující i pro následujících 5 až 10 let.

Konstrukčně jsou všechny typy rádiových stanic vyvíjeny a řešeny především s ohledem na spolehlivost, robustnost a vysoké mechanické a klimatické odolnosti, a to i za cenu vyšší hmotnosti. Přísně je dodržován modulární princip, umožňující vytváření různých sestav z jednotlivých zařízení podle potřeb uživatele nebo zástavby. Je také dodržována zásada jednotnosti konstrukčních dílů, příslušenství apod., čímž jsou zjednodušeny problémy se zásobováním náhradními díly i s opravami.

Při vývoji rádiových KV a VKV (UKV) stanic lze očekávat další širší využití širokopásmových modulačních metod, číslicové vokodérové a zejména utajovací techniky.

Radioreléové a troposférické spojení

Z důvodů zvýšení přenosové kapacity jsou vyvíjeny stanice pracující na vyšších kmitočtech, zejména v pásmu 14 až 15 GHz. Předpokládá se rovněž využití i milimetrových technologií v pásmech 40 až 60 GHz, a to především pro spojení na krátké vzdálenosti s vysokou odolností proti odposlechu a rušení. Nové technologie umožňují téměř plynule zdokonalovat tyto spojovací prostředky. Při vývoji

radioreléových i troposférických stanic se rovněž využívají širokopásmové modulační metody rozptřeni spektra. Používá se jednak přímé rozptřeni metodou DS (Direct Sequence), ale také i metody kmitočtových skoků FH (Frequency Hopping).

Systémy s rozptřeným spektrem nabyly na významu v souvislosti s potřebou hospodárněji využít kmitočtové spektrum. V roce 1979 se sešla v Ženevě Světová správní radiokomunikační konference, která byla jednou z nejvýznamnějších konferencí Mezinárodní telekomunikační unie v poslední době. Stanovila geostacionární družicové dráhy platné do konce 20. století a zásady využívání kmitočtového spektra.

V souvislosti s jednáním konference byla v příslušných vědeckých organizacích a v odborném tisku nastolena otázka, zda tradiční způsob kmitočtového členění je nejúčelnějším způsobem využití kmitočtového spektra. Alternativou jsou sdělovací systémy s rozptřeným spektrem, které představují nové řešení, umožňující optimální využití spektra velkým počtem uživatelů.

Rozvoj oboru je především orientován na zvýšení provozní spolehlivosti a další zkvalitnění přenosových parametrů stanic. Moderní typy radioreléových stanic, pracujících přenosovou rychlostí až 34 Mbit/s, jsou vybavené automatickou regulací vysílaného výkonu, korekčním kódováním přenášené informace, systémy výběrového příjmu, výkonnou utajovací i komutační technikou a celkovým modulárním uspořádáním, které zabezpečí požadavky různých uživatelů.

Družicové spojovací prostředky

Družicové spoje se staly nedílnou součástí spojovacích systémů všech vyspělých armád. Velmi pozitivně jsou hodnoceny zejména jejich technické parametry tzn. pružnost, vysoká spolehlivost, odolnost proti rušení atd.

U vyvíjených nových typů spojovacích družic se předpokládá další využití počítačů a podle některých odborníků i prvků umělé inteligence. Mění se také filozofie v konstrukci družic, které mají být konstruovány tak, aby vyhovely požadavkům uživatele, místo toho, aby se uživatel přizpůsoboval technickým možnostem družic.

Tyto „inteligentní“ družice jsou schopny demodulovat přijatý signál až do základních prvků, ten pak generovat a předat zpět k Zemi. S jejich pomocí má být umožněna automatická a vzájemná komunikace několika uživatelů v různých oblastech přidělováním jednotlivých charakteristik, rozšířena efektivní komunikace mezi uživateli se značně rozdílnými požadavky na přenosovou rychlost, neboť družice má přijímané signály třdit, přepínat, znovu formátovat a sdružovat do tvaru, vhodného pro jednoduché i složitější pozemní stanice.

Předpokládá se další prodlužování životnosti družic (až na dvojnásobek), použití nového programového vybavení, které umožní, že celý systém bude schopen na povel ze Země plnit nové úkoly. V oblasti pracovních kmitočtů dochází k posunu do vyšších pracovních pásem (22 a 44 GHz) a přenosová kapacita se u vyvíjených prostředků má zvýšit až čtyřnásobně.

Linkové spojení

V současném období neustále vzrůstá zájem o používání optoelektronických spojovacích prostředků. Tento důvod souvisí především s celou řadou výhodných vlastností, jako je např. široké kmitočtové spektrum, vysoká přenosová rychlost, odolnost proti druhům elektromagnetického rušení aj.

V oblasti optických spojů jsou vyvíjena a konstruována vlákna ve vlnových délkách kolem 1300 nm a 1500 nm. Kromě multivídných vláken se stále častěji začínají prosazovat monovídná vlákna s průměrem menším než 10 mikrometrů. Útlum materiálů s optickými vlákny se postupně snižuje a dosažená hodnota 0,5 dB/km umožňuje budovat přenosové trasy o délce až 200 km. Tato hranice se u skleněných vláken přiblížila k teoretické fyzikální hranici, a proto **jsou vyvíjeny nové materiály, např. oxid germania a tetrafluorid zirkonu,** z něhož se podařilo vyrobit vlákno s útlumem 0,1 dB na 1 km.

Dalším z hlavních směrů vývoje v této oblasti je integrace diskrétních optických součástek s elektronickými obvody. Jsou tak vytvářeny celky, spojující výhodné parametry obou technologií.

Jako zdroj světelného záření jsou pro optoelektronické spojovací prostředky používány především polovodičové lasery, známé pod názvem laserové diody. Pro nově vyvíjené optické kabely **jsou rovněž vyvíjeny nové druhy laserových diod.**

Z uvedeného vyplývá, že v civilní oblasti nastává definitivní přechod od „kovo-vého“ přenosového prostředí k optoelektronickému.

V oblasti vojenských aplikací se předpokládá v prvním pořadí náhrada zejména u místních telefonních sítí, u sítí pro přenos dat mezi počítači a v sítích automatizovaných systémů velení.

Laserové spojovací prostředky

Období diskusí a pochybností o možnostech využití laserového spojení skončilo počátkem 80. let. V současnosti jsou lasery využívány jak v rámci spojení po optických kabelech, tak i ve spojení prostorem. V obou případech poskytuje optické spektrum oproti rádiovým vlnám řadu známých výhod.

Laserový spojovací prostředek pro spojení na taktickém stupni byl zkonstruován počátkem 80. let. Provoz v atmosféře je omezen především klimatickými podmínkami. Těmto problémům se čelí vhodnou volbou vlnové délky, která se u nově vyvíjených prostředků posunuje do oblasti infračerveného záření (kolem 10,6 mikrometru). Kromě toho je používána komprese signálu a zvyšování rychlosti přenosu dat.

V kosmickém prostoru, kde odpadá hlavní omezující faktor, tj. atmosféra, se předpokládá využití laserů pro spojení mezi družicemi. Americká armáda vyvíjí spojovací systém, který umožní pomocí laserového spojení předávat údaje průzkumných družic pohybujících se na nízké oběžné dráze přes retranslační družice na místa velení v reálném čase.

Z toho je zřejmé, že laserové spojovací prostředky budou používány ve stále větším měřítku, i když samozřejmě nevytlačí „klasické“ spojovací prostředky.

Vývoj v oblasti laserového spojení se zaměřuje na minimalizaci rozměrů i příkonů, využívání nových typů laserů, zdokonalení optiky aj. Velké naděje se vkládají do tzv. zaobzorového laserového spojení, při kterém je využito dopředného rozptylu.

Jsou prováděny pokusy i s kombinovanými systémy spojení obsahující jak rádiové, tak i laserové prostředky. Jako retranslatory pro laserové spojení mají být využívány miniaturní bezpilotní prostředky, nesoucí odrazová zrcadla.

* * *

Domnívám se, že pro Armádu České republiky (AČR) jsou velmi aktuální a prioritní z hlediska technického a vědeckého zajištění oblasti rádiového, radioreléového a linkového spojení.

Radioreléové spojení patří nadále mezi hlavní druhy spojení a plně se uplatní při realizaci koncepce výstavby AČR.

Připravovaným zavedením mnohakanálových radioreléových stanic nové generace s číslicovým přenosem informace z tuzemské produkce se vytvoří základní podmínky k plnému uplatnění automatizovaných systémů velení (C3I).

K zabezpečení cílů přestavby AČR je nutné provést urychlené přezbrojení zastaralých KV a VKV rádiových stanic. V současném období probíhá ve výzkumné základně AČR a českém průmyslu vývoj nové rádiové VKV stanice, která zabezpečí přezbrojení těmito prostředky.

Z hlediska vzdálenější perspektivy bude i nadále výhodné orientovat se na vlastní vývoj v českém průmyslu, využívat současných kapacit a zkušeností výzkumné základny AČR.

V oblasti laserového, družicového a troposférického spojení nejsou u nás potřebné tradice, zkušenosti a technologie a z tohoto důvodu nelze předpokládat zajišťování těchto přenosových prostředků vlastním vývojem a výrobou.

DEMOKRACIE A OBRANA

*Jedním z určujících rysů moderních společností je občanské řízení ozbrojených sil. Každý národ má svou jedinečnou historickou zkušenost. Touha po svobodě, která je typická pro Američany, je však univerzální, a prostředky jimiž každá společnost chrání demokracii, mají nesmírný význam pro zastánce svobody kdekoli na světě. **K ústavnosti, zákonnosti a ochraně před zneužíváním moci vládními činiteli vede mnoho cest a právě jednou z nich je zmíněné občanské řízení ozbrojených sil.** Důkazem jeho užitečnosti je skutečnost, že ve Spojených státech nikdy nedošlo k vojenskému převratu či despotické vládě. Na toto téma vydala v letošním roce Informační agentura Spojených států poměrně rozsáhlou brožuru. Zachycuje celou historii občanského řízení a kontroly ozbrojených sil USA od jejich vzniku, přes občanskou válku, během obou světových válek, přes Koreu, Vietnam, a na konkrétních příkladech vysvětluje, jak vlastně tato kontrola funguje. Protože zřejmě ne všem čtenářům Vojenských rozhledů je tato publikace dostupná, přinášíme některé její podstatné pasáže ve zkrácené redakční úpravě.*

V dějinách Spojených států se nevyskytují vojenské převraty ani vojenská libovůle ve státní správě. I ve válečných dobách pokračoval politický život podle programu, včetně prezidentských voleb během občanské války, za druhé světové války i v době konfliktů v Koreji a Vietnamu.

Tento záviděníhodný stav svědčí o neotřesitelném přesvědčení Američanů, že **občanská správa vojenských sil je základní zásadou vlády lidu, s lidem a pro lid.** V demokratickém státě rozhoduje o veřejné politice většina, a to cestou zákona, nikoli hrubé síly. **Podřízenost vojáka občanovi pomáhá zaručit, že rozhodnutí o obranné politice nebudou na úkor základních demokratických hodnot, jako je svoboda slova, svoboda tisku a svoboda vyznání.**

Ale jak uznal již George Washington, demokratické státy jako Spojené státy americké musí udržovat armádu. Čas od času dojde k vnějšímu ohrožení, a někdy vzniknou domácí konflikty, jako byla občanská válka, na něž musí stát reagovat zvýšením stavu ozbrojených sil. Tyto okolnosti vedly k určitému napětí mezi vojenskými a civilními představiteli, občané však měli pokaždé navrch.

V demokratických státech se vztahy mezi občanskou a vojenskou sférou řídí jistými kritérii. Ta ovlivňují strukturu státní správy ve Spojených státech. Protože jsou součástí amerického způsobu života od samého počátku státnosti, nikdo

o nich v nejmenším nepochybuje. Výstižně je shrnul přední odborník na občansko-vojenské vztahy Louis Smith:

● **Občanské vedení výkonné složky státní správy.** Vláda skládá účty většině lidu v častých a pravidelných volbách. I nejvyšší představitel státu může být odvolán podle přesně definovaného ústavního procesu. Kongres Spojených států může například zbavit prezidenta úřadu, jestliže se dopustil „těžkého zločinu či přestupku“.

● **Občanské vedení profesionálních vojenských složek a správních orgánů.** Profesionální vojenští velitelé pozemních sil, letectva a námořnictva jsou podřízeni civilním ministrům. Ty jmenuje prezident a potvrzuje je Kongres. Jinými slovy, civilní výkonná moc stojí nad vojenskou hierarchií, podporována podřízenými občanskými pracovníky, kteří průběžně kontrolují činnost ozbrojených sil. Prezident Spojených států např. jmenuje civilního ministra obrany, jenž řídí ministerstvo obrany.

● **Zákonná opatření při tvorbě bezpečnostní politiky státu.** Volení zákonodární představitelé lidu schvalují zákony, které definují organizaci obrany a obrannou politiku státu. Tyto direktivy realizuje nejvyšší představitel výkonné moci. Ve Spojených státech je základním vodítkem Ústava a Kongres schvaluje zákony, které určují rozsah vojenské činnosti.

● **Soudní ochrana občanského řízení.** Soudní moc brání vojenským orgánům v omezování občanských svobod včetně svobod příslušníků ozbrojených sil. Ve Spojených státech je Nejvyšší soud oprávněn řešit případy porušování práv občanů ze strany ozbrojených sil.

Jak dospěli Američané k ustanovení civilní kontroly nad armádou? Jak se jim podařilo zachovat si tuto kontrolu i přes vážná ohrožení národní bezpečnosti za posledních dvě stě let?

Odpověď na tyto otázky přináší pohled do historie Spojených států.

Ústava a občanské řízení

V roce 1787 se ve Filadelfii sešlo Ústavodárné shromáždění, aby připravilo ústavu nového nezávislého státu, Spojených států amerických. Předsedou tohoto shromáždění byl zvolen George Washington.

Účastníci shromáždění chtěli posílit ústřední vládu aniž by obětovali svobody, za něž národ bojoval ve válce za nezávislost. Zástupci států vypracovali dokument, který je v platnosti od roku 1789.

Ústavodárné shromáždění věnovalo velkou pozornost otázkám národní obrany. Zakladatelé státu chtěli vyvážit potřebu **vybavit ústřední vládu nezbytnými pravomocemi** k zajištění národní bezpečnosti **s přáním zachovat občanské a politické svobody.** James Madison z Virginie, který později proslul jako „Otec Ústavy“, napsal: „Stálá armáda s příliš velkou výkonnou mocí nebude dlouho bezpečným společníkem svobody. **Prostředky obrany před vnějším nebezpe-**

čím byly vždy nástrojem tyranie doma ... Po celé Evropě armády vydržované pod záminkou národní obrany ve skutečnosti občany zotročují."

Několik strukturálních opatření, která zakladatelé státu přijali na ochranu před nadměrnou mocí centrální vlády, ovlivnilo i ta ustanovení ústavy, která se týkala armády:

● **Federalismus.** Rozdělení důležitých pravomocí mezi státní vlády a ústřední vládu.

● **Rozdělení moci.** Rozdělení zodpovědnosti a povinností státní správy mezi výkonnou, zákonodárnou a soudní složku.

● **Systém kontroly a rovnováhy.** Rozdělení pravomocí mezi jednotlivé složky vlády tak, aby každá z nich byla chráněna před ostatními dvěma - a lid proti všem třem tím, že jedna složka musí schválit určitá rozhodnutí přijatá těmi ostatními.

Nejdůležitější opatření týkající se armády jsou formulována v Článku II, oddílu 2 Ústavy. Ten stanoví, že „**prezident je vrchním velitelem pozemních vojsk a námořnictva Spojených států, jakož i milice jednotlivých států**, je-li povolána do služby Spojených států". Prezident jako nejvyšší představitel výkonné moci a zároveň vrchní velitel branné moci stojí v čele jak civilní vlády, tak i ozbrojených sil. Mezi jeho pravomoci patří jmenování důstojníků ozbrojených sil. **Toto opatření zaručuje nejvyššímu civilnímu představiteli výkonné moci postavení v čele velení armády a svou pravomocí velitele zaručuje občanskou svrchovanost nad brannou politikou.**

Občanská kontrola není jen pojistkou proti vojenskému spiknutí; znamená také, že vojenská strategie slouží národním politickým cílům stanoveným občanskou vládou. Prezident Woodrow Wilson jednou shrnul tuto myšlenku v poznámce, že zakladatelé státu „pochopili, že prezident bude sotvakdy vojákem". Prezident byl ustanoven vrchním velitelem armády a námořnictva, protože „ozbrojené síly státu musí být nástroji toho orgánu, který určuje politiku. Proto také můžeme po právu říci, že naše organizace není v žádném ohledu militaristická a ani militaristická být nemůže".

I když nejvýznamnější rolí v řízení hraje výkonná moc, i zákonodárná moc významně ovlivňuje brannou politiku v souladu s principem rozdělení moci.

Zákonodárná složka získala také značný vliv na milice jednotlivých států. Dostalo se jí pravomoci „rozhodnout o povolání milice k dodržování zákonnosti v Unii, potlačení vzpour a odražení invazí". I když se předpokládalo, že milici budou spravovat státní vlády, Kongres si podržel pravomoc „organizovat, vyzbrojovat a cvičit milici, jakož i řídit tu její část, která je nasazena ve službě Spojených států". Zakladatelé státu předpokládali, že základním zdrojem vojenské síly ve stavu ohrožení budou státní milice povolané do federální služby. I zde se odrážela tradiční priorita občana-vojáka před stálou armádou. Tato ústavní ustanovení o milici jsou příkladem uplatnění federalismu při dělbě moci a zamezení svévole státu.

Vojáci si přirozeně chtěli uchovat značnou volnost v lokálních taktických rozhodnutích, k nimž byli dokonale kvalifikováni, a jejich nadřízení, jak civilní, tak vojenští, na to přistoupili. Rozhodování o cílech národní politiky a strategických plánech však zůstalo v rukou civilistů. **Toto rozlišení taktických a politicko-strategických rozhodnutí je velmi důležité.** Tendence Američanů ponechat velitelům v poli značnou volnost, pokud jejich rozhodnutí nebyla v rozporu s politickostrategickou linií, mnohdy ukonejšila ozbrojené síly, které byly jinak podrobeny přísné občanské kontrole.

Snad nejdůležitější pro trvalé přijetí občanské kontroly bylo dlouhé období míru a klidu, které trvalo až do dvacátého století. Stabílní rovnováha sil v Evropě od porážky Napoleona až do roku 1914 nesmírně napomohla bezpečnosti Spojených států. Tím, že odrazovala Evropany od výbojů do Nového světa, umožnila Američanům soustředit se na domácí záležitosti: na politickou konsolidaci, expanzi na západ a hospodářský růst. **Země potřebovala pouze malé ozbrojené síly,** orientované na mírové úkoly, **neboť se pro zajištění své bezpečnosti mohla spolehnout na geografické překážky, na oceán z obou stran.** V letech 1815 až 1917, v epoše „bezpečnosti zdarma“, bojovaly Spojené státy s cizími mocnostmi jen ve dvou krátkých válkách. Obě byly vedeny proti poměrně slabým protivníkům: Mexiku (1846-1848) a Španělsku (1898); oba konflikty rychle skončily a vyžádaly si jen omezené lidské a finanční oběti.

Malá bezpečnostní rizika snižovala na minimum napětí mezi brannými a občanskými hodnotami, které sužovalo společnosti vystavené nebezpečným vnějším hrozbám.

Občanská válka

Relativní klid, jemuž se Spojené státy těšily během celého století po bitvě u Waterloo, měl jedinou výjimku: občanskou válku v letech 1861-1865. Tento zoufalý boj mezi Uníí a Konfederací donutil obě strany postavit do pole velké pravidelné armády a věnovat většinu zdrojů na vedení války. Zásada občanské kontroly, která se tak osvědčila v době míru, byla vystavena zkoušce. Jak tomu bude při vážném ohrožení státu? Potlačí vojenské priority a hodnoty zavedené občanské instituce?

Někdy se zdálo, že způsob, jakým Lincoln využívá svých pravomocí vrchního velitele, ohrožuje občanské svobody. Lincoln např. zrušil právo habeas corpus (zvykové právo zakazující uvěznění bez soudu) a povolil soudit občany obviněné z podpory vzpoury před vojenským tribunálem. Až po válce upevnila federální justice svou autoritu a opravila některá vážná porušení osobních svobod za války. Mezi jiným soudy omezily jurisdikci polních soudů a zabránily stíhání politických vězňů. I ve chvíli nejvyššího nebezpečí byly zachovány základní demokratické hodnoty, jež národ přijal za své.

Přestože Jefferson Davis kritizoval Lincolnovu „tyranii“, jako prezident Konfederace dostal v roce 1862 od svého Kongresu pravomoc zrušit literu habeas

corpus. To také hned učinil v Richmondu a na dalších místech, což vedlo k svévolným a nespravedlivým procesům.

Občanská válka nadlouho silně poznamenala mnohé stránky amerického života, nezanechala však patrné stopy na postojích veřejnosti k armádě a námořnictvu, ani na jejich institucionálním postavení. **Válka byla považována za jednorázovou katastrofu. Veřejnost nepovažovala za nutné provést trvalé změny v obranné politice v důsledku hrozby, která se neměla nikdy opakovat.** Záhy po ukončení nepřátelství došlo k velké demobilizaci a ozbrojené síly se vrátily k předválečnému statu quo.

20. století: Kontinuita občanského řízení

Vysoký stupeň národní bezpečnosti *mezi lety 1815 až 1914* evidentně zakrýval nevyhnutelné napětí mezi vojenskými a civilními hodnotami. **Přichází-li válka zřídka a nezasáhne příliš do života, je snadné zavést a udržet civilní kontrolu nad armádou.** Velké války po roce 1914 však značně zvýšily význam a prestiž ozbrojených sil. Co se tedy stalo s občanským řízením v první a druhé světové válce?

Během krátkého *období bojů od dubna 1917 do listopadu 1918* se vyvinula jasná **dělbá odpovědnosti za vedení války.** Na jedné straně měli vojenští velitelé značnou volnost při vedení bojových operací, pokud jejich taktická opatření nebyla v rozporu s politickými cíli státu. Na druhé straně civilní představitelé do značné míry řídili mobilizaci, přičemž postupovali ruku v ruce s armádními ministerstvy při zajišťování lidí a materiálu.

I přes značné zvýšení velikosti a prestiže ozbrojených sil **občanské řízení za první světové války ani na okamžik neustalo.** Wilson držel vedení ozbrojených sil pevně v rukou prostřednictvím civilistů ve vedení armádních ministerstev.

Přesto došlo během války několikrát k porušení občanských svobod. Političtí radikálové, odpůrci vojenské služby a Američané německého původu se někdy stali předmětem pronásledování, když vášně mezi lidmi zvítězily v zápalu boje nad zdravým rozumem. Naštěstí se justici, podobně jako během občanské války, podařilo zmírnit některé z těchto přehmatů a posléze je napravit. **Prezident Wilson navíc zabránil použití vojenských tribunálů ve věcech podněcování ke vzpouře v době války a špionáže.**

Po válce se prezident Wilson pokusil splnit svůj slib zapojit Spojené státy do nějaké mezinárodní bezpečnostní organizace. Po zařazení paktu Ligy národů do mírových rokovaní s Německem (Versailleská smlouva) se neúspěšně snažil získat souhlas Senátu Spojených států. Ligu národů si představoval jako prostředek, který umožní Spojeným státům vést novou zahraniční politiku kolektivní bezpečnosti. Jejich pozemní vojska a zejména námořnictvo měly být využívány ve spolupráci s jinými státy k prosazování rozhodnutí této nové organizace. I když k odmítnutí Versailleské smlouvy Senátem vedla řada důvodů, nejdůležitějším byla neochota Američanů přijmout Wilsonův revoluční odklon od staré izolacionistické zahraniční politiky. Dosud nesdílili přesvědčení, že by Spojené státy měly garantovat vlastní bezpečnost rozsáhlou účastí v záležitostech Starého světa. Nebyli také ochotni udržovat v bojové připravenosti mohutné ozbrojené síly na podporu akti-

vistické zahraniční politiky. A tak se v období mezi oběma světovými válkami vrátily Spojené státy ke své izolacionistické politice minulého století.

Druhá světová válka

Vývoj událostí za druhé světové války se v mnoha ohledech podobal vývoji během první světové války. Prezident Franklin Roosevelt následoval precedens z let 1917-1918 a vytvořil několik mimořádných orgánů k řízení toho, čemu říkal „arzenál demokracie“. Nejdůležitější byla Rada pro válečnou výrobu (1942) a Úřad válečné mobilizace, zřízený v roce 1943. **Profesionální hlavy ozbrojených sil se sešly ve Sboru náčelníků, který organizoval životně důležitou spolupráci mezi jednotlivými složkami armády, rozděloval zdroje mezi jednotlivá válčičtá a řídil masové ofenzívy, které posléze zásadně přispěly k porážce ozbrojených sil Itálie, Německa a Japonska. Přestože v těchto mimořádných orgánech vládli civilisté, uniformovaní vojenští představitelé si zachovali volnost v řízení operací v poli pod podmínkou, že jejich činy budou v souladu s prezidentovou politikou a strategií.**

Ani tentokrát válka, i přes její zdlouhavost a intenzitu, nevystavila občanské řízení žádné vážné zkoušky. Přestože válečná krize posílila vojenskou účast na centrálním plánování a rozhodování, vojenští představitelé nejevili sklon vymanit se z občanského vlivu. Ve značně rozrostlé vojenské mašinérii **bylo ve zbrani mnoho civilistů a občanů, kteří se ztotožňovali se zavedenými tradicemi občanského řízení.** Bohužel opět došlo k případům porušování občanských práv, z nichž nejkřiklavější byla internace Američanů japonského původu, kterou armáda považovala za nutnou z hlediska národní bezpečnosti. Avšak stejně jako během první světové války vložila do odstranění přehmatů svou autoritu justice. Po skončení války bylo Američanům japonského původu vyplaceno dvojnásobné odškodnění jako částečná kompenzace za vytrpěné příkoří. Je zajímavé, že válečné zkušenosti miliónů civilistů a občanů-vojáků vedly také ke „zcivilnění“ vojenských právních procedur.

Jak se mohlo za velkých válek dvacátého století občanské řízení udržet a dokonce zesílit?

● **Obrana demokracie.** Američané pohlíželi na rozšiřování vojenských struktur jako na opatření nezbytné pro zachování svých svobod. Občanské řízení ozbrojených sil považovali za nutný prvek toho demokratického procesu, který chtěli zachovat. Jak občané ve zbrani, tak ti, kdo zůstali doma, zůstali věrni občanskému řízení. Neobjevila se žádná skupina žádající změny v tradiční praxi.

● **Zvyšování vojenské profesionality.** V posledních letech devatenáctého století a na počátku dvacátého století se americké ozbrojené síly plně profesionalizovaly. Tento vývoj přinesl řadu změn. Za prvé být vojákem je povolání, k jehož výkonu opravňují dosažené výsledky. Příslušníci ozbrojených sil Spojených států nepředstavují žádnou třídu ani kastu. Vzniku třídního nebo kastovního vědomí navíc brání povinný odchod do výslužby.

Za druhé se instituce pro vzdělávání a výchovu vojáků z povolání, jako jsou vojenské akademie, velitelství a štábní školy a vyšší válečné školy, snaží vštěpovat svým posluchačům profesionální měřítko. Profesionalita žádá od každého vojáka z povolání odbornou zdatnost - dodržování nejnáročnějších technických parametrů při plnění požadavků zvolené odbornosti. To obecně znemožňuje přihlížet k politickým, hospodářským nebo občanským záležitostem, které leží mimo úzký rámec vojenské profese. **Podle definice profesionalita znamená také oddanost civilní kontrole armády.**

Věrnost ideologii i profesionální krédo pomohly zabránit nežádoucímu vlivu vojáků na americkou vládu během obou světových válek. Občanské řízení nezachránilo nějaké neosobní síly, nýbrž aktivní a trvalá oddanost civilních občanů i vojáků z povolání myšlence, která potvrdila svou platnost v dobrých i zlých časech. Louis Smith napsal, že „nadřazenost občana, jakkoliv bezpečně zakotvená v ústavě a zákonech, se sama neprosadí. Má-li zvítězit, musí být jako každá jiná zásada uznávána veřejným míněním. Jako každá jiná koncepce musí nalézt své místo ve správné praxi“. Zkušenosti Spojených států během obou světových válek tento závěr potvrzují.

Studená válka

Z bezpříkladné zkázy druhé světové války se vynořily dvě supervelmoci: Spojené státy a Sovětský svaz. Všechny ostatní velmoci, ať již skončily v roce 1945 na straně vítězů nebo poražených, ztratily v tomto konfliktu mnoho sil.

Válečnou spolupráci obou supervelmocí však brzy narušily jejich protichůdné zájmy a následovalo dlouhé období ostrého antagonismu, známé jako studená válka.

Na podporu svých globálních zájmů a ochranu ohrožených národů a států před možným zatažením do sovětského bloku se Spojené státy rozhodly pro koncepci aktivní a trvalé angažovanosti ve světové politice. Do roku 1947 tato zaangažovanost vykristalizovala v „politiku omezování vlivu druhé strany“. Toto označení znamenalo kroky k zastavení dalšího rozšiřování sovětského bloku, který, jak se Spojené státy obávaly, mohl získat hegemonii a smrtelně ohrozit další státy nejen v Evropě a Asii, ale i v Novém světě, pokud by mu bylo dovoleno se neomezeně rozrůstat.

Politika omezování vlivu vyžadovala novou strategickou koncepci. Snaha o odvrácení jaderného konfliktu vedla posléze Spojené státy k politice „odstrašování“. Tato strategie stavěla na arzenálu jaderných zbraní i na mohutných konvenčních silách. Měla zaručit účinné odstrašení bez nutnosti sáhnout k válce.

Vypuknutí korejské války v roce 1950, jakož i břemeno snižování vlivu druhé strany a odstrašování zabránily Spojeným státům v opakování jejich obvyklého poválečného postupu, tj. téměř úplné demobilizace ozbrojených sil.

Dalších čtyřicet let byly Spojené státy nuceny vydržovat silnou bojeschopnou armádu včetně obrovského jaderného arzenálu. Přes určité úpravy zůstalo omezování vlivu druhé strany a odstrašování zásadami politiky Spojených států během studené války.

Součástí programu udržování mohutných ozbrojených sil v mírových podmínkách bylo *vybudování systému záloh*.

V poválečném období bylo úkolem záloh zajistit vycvičený personál a bojovou výzbroj pro zvýšení stavu armády v činné službě v případě války. Zálohy mají zvláště významnou úlohu jako pomocné útvary, jako jsou polní nemocnice a polní kuchyně, jichž je třeba jen ve válce. Jiné zálohy představují nahrazení jednotlivců a celých jednotek v prvních týdnech války, kdy dochází k velkým ztrátám. Udržování záložní jednotky není tak nákladné jako udržovat vojáky v aktivní službě, a co je nejdůležitější, tyto jednotky posilují *ideál občana ve zbraní*, protože záložníci jsou vlastně civilisté, kteří kromě každoročního krátkého cvičení oblékají uniformu pouze za výjimečného stavu.

Jakmile se ukázalo, že Spojené státy budou muset vydržovat v míru a neurčitou dobu mohutné stálé pozemní, námořní a letecké síly, množily se obavy, že tato nová situace může ohrozit tradiční zásadu občanského řízení. Znamý politolog **Harold Lasswell** namítal, že dalekosáhlé bezpečnostní zájmy mohou snadno vést k vytvoření „kasárenského státu“ nebo „světa, v němž specialisté na násilí budou nejmocnější společenskou skupinou“. Výsledkem by mohlo být potlačení občanských svobod ve jménu národní bezpečnosti. V roce 1964 si jiný přední politolog **Samuel P. Huntington** kladl otázku, zda stát může natolik přizpůsobit tradiční vztahy mezi občanskou mocí a ozbrojenými silami, aby dosáhl účinného odstrašení. Domníval se, že může dojít ke střetnutí „konzervativního realismu“, charakteristického pro vojenskou moc, s „liberálním idealismem“ veřejnosti, což by vedlo k vážným konfliktům a možná i k ohrožení bezpečnosti. V roce 1961 prezident Dwight D. Eisenhower varoval před růstem „**vojensko-průmyslového komplexu**“, který by mohl získat nežádoucí politický vliv a podkopat tradiční demokratické hodnoty: „Musíme ve státních orgánech dávat pozor, aby vojensko-průmyslový komplex nezískal úmyslně či neúmyslně neoprávněný politický vliv. Existuje a nadále bude existovat možnost katastrofálního růstu nepatřičné moci.“

Jednou překážkou takového vývoje byla nestejná a často protichůdná povaha zájmových skupin, které tento komplex tvořily. Nikdy se u nich neprojevila ani známka jednotného cíle nebo organizovanosti, která by mohla vyústit v ukázněné politické hnutí. Vzniku takového hnutí předešel i vznik toho, co bylo označeno jako „**poznávací a názorový komplex**“, který ostře sledoval bezpečnostní politiku státu a upozorňoval na nežádoucí soustředění moci v rukou zájmových skupin, které měly prospěch z vysokých vojenských výdajů. Poznávací a názorový komplex zahrnoval představitele sdělovacích prostředků, akademických ústavů zaměřených na otázky národní bezpečnosti a tzv. „mozkové trusty“, které byly jádrem výzkumu a vývoje. **Soustavná veřejná diskuse o otázkách bezpečnosti** byla zárukou, že při rozhodování o věcech národní bezpečnosti prezident i Kongres brali v úvahu všechny stránky.

Přestože studená válka pokračovala, dokud ji po více než čtyřiceti letech neukončil vnitřní kvas v Sovětském svazu a ve východní Evropě, obavy Lasswella, Huntingtona a Eisenhowera se nenaplnily. Nic nenaznačovalo, že by se Spojené státy i jen přiblížily k represivnímu kasárenskému státu; nenastal ideologický konflikt mezi civilními a vojenskými postoji; a ani „vojensko-průmyslový komplex“ nezískal nekontrolovatelnou moc.

Oběti let studené války nepodkopaly demokracii; spíše ji posílily. Uznáním občanského řízení jako základního prvku demokratického státu zabránila veřejnost vývoji, o němž se domnívala, že by mohl vést k nežádoucímu vlivu armády. Chtěla bezpečnost i svobodu.

Nové občansko-vojenské instituce

V letech 1947-1949, za prezidenta Trumana, reorganizoval Kongres složky národní bezpečnosti a **vytvořil nový systémový rámec mobilizace a řízení ozbrojených sil**. Tato změna odrážela nejen zkušenosti z obou světových válek, ale i očekávání dlouhého období mezinárodního napětí. Zákon o národní bezpečnosti z roku 1947 reagoval na jedno z hlavních vojenských poučení tohoto století, totiž potřebu účinné **koordinace mezi jednotlivými složkami armády**. První ministr obrany James Forrestal napsal, že si „neumí představit (budoucí) situaci, v níž by jedna složka ozbrojených sil postupovala samostatně. Musíme mít silnou armádu, silné námořnictvo i silné letectvo, a všechny musí za všech okolností co nejtěsněji spolupracovat.“ Zákon zřizoval funkci ministra obrany, který se stal členem prezidentova kabinetu. Jednotlivé složky si zachovaly organizační samostatnost, měly vlastní poslání a cíle a v jejich čele byli příslušní ministři včetně ministra letectva. Letectvo se osamostatnilo od pozemních sil. Profesionální vojenští velitelé jednotlivých složek se staly členy Sboru náčelníků štábů, čímž byla tato válečná instituce ad hoc formálně potvrzena.

Zákon z roku 1947 vytvořil i další organizace ve snaze zlepšit systém národní bezpečnosti. Nejdůležitější z nich byla Národní bezpečnostní rada a Ústřední zpravodajská služba (CIA). **Národní bezpečnostní rada byla vytvořena jako poradní orgán prezidenta, zejména pro vztahy mezi politikou a strategií**. Vedle prezidenta v ní zasedali i ministr zahraničí a obrany a ministři jednotlivých ozbrojených složek (všichni civilisté). Úkolem CIA bylo poskytovat spolehlivé a komplexní zpravodajství, jehož bylo třeba pro tvorbu správných rozhodnutí v otázkách národní bezpečnosti ve složitých podmínkách poválečné doby.

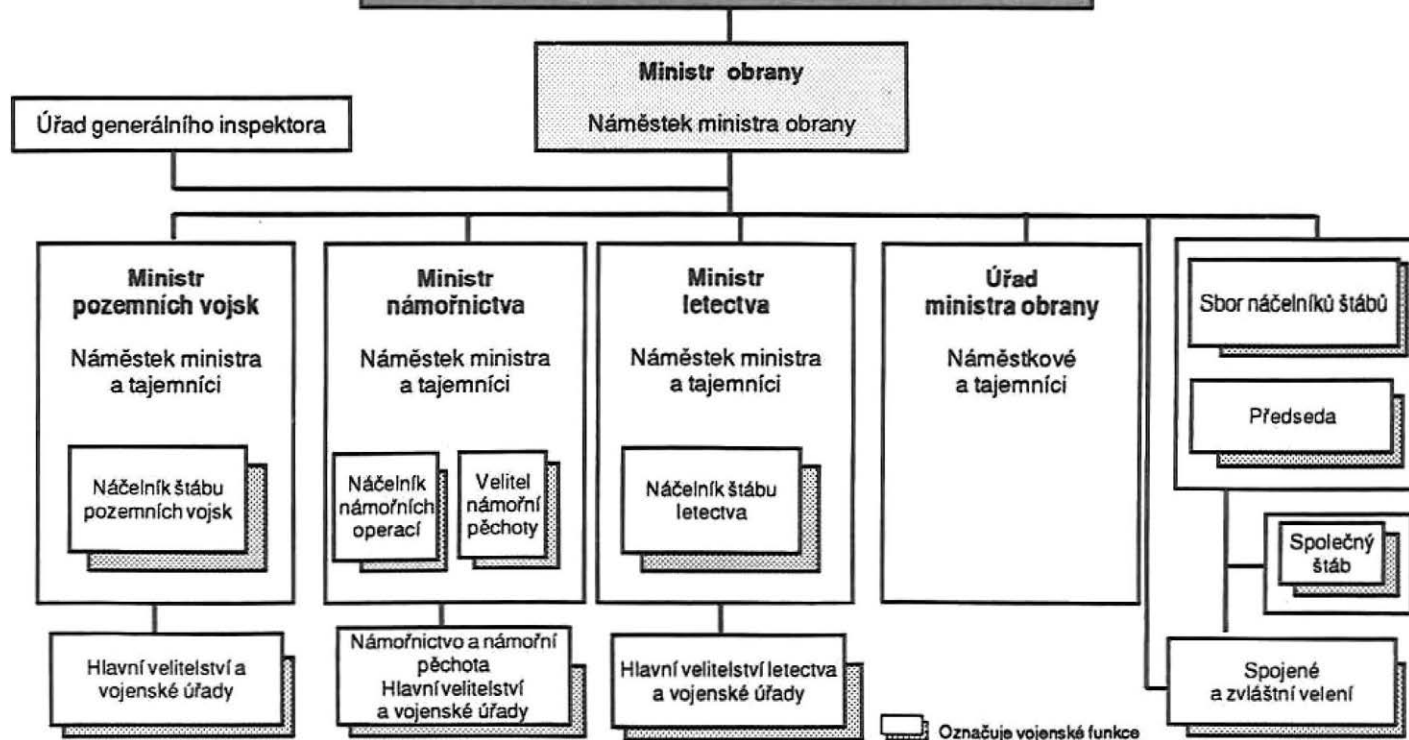
Postavení civilních vedoucích pracovníků obrany bylo stále odpovědnější. Oficiální dějiny Úřadu ministra obrany hovoří jasně: **„Vytvoření integrované struktury ve věcech národní bezpečnosti a rostoucí pravomoc ministra obrany nutně přivedly civilní pracovníky - především ministra, jeho náměstka a tajemníky - k úkolům, které byly do té doby povýšce doménou vojáků.“** Mezi nimi byly „postavení a úkoly, centrální řízení vojenských operací, rozpočet, stav sil, zásobování a zahraniční vojenská pomoc“ - samé úkoly prvořadého významu.

Vznik nových orgánů obohatil i směsici vojáků a civilistů v mašinérii národní bezpečnosti. Mezi nimi byl Úřad pro politicko-vojenské otázky při ministerstvu zahraničí, který se zabývá diplomatickými důsledky navrhovaných vojenských opatření. Úřad náměstka ministra pro otázky mezinárodní bezpečnosti při ministerstvu obrany, který zvažuje vojenské důsledky navrhovaných diplomatických opatření. Byly také vytvořeny organizace specializované na zvlášť významné otázky: příkladem mohou být Agentura pro kontrolu zbrojení a odzbrojení a skupina ve Sboru náčelníků štábů známá jako J-5, která má kromě jiného za úkol poskytovat vojenské poradenství politickému vedení. Jedna ze starších

CIVILNÍ KONTROLA OZBROJENÝCH SIL

Ministerstvo obrany

Zakon o národní bezpečnosti z roku 1947 s dodatky

civilních organizací, Úřad pro rozpočet při prezidentské kanceláři, který se stal v roce 1970 Úřadem pro řízení a rozpočet, nabyla velkého významu při rozdělování prostředků ozbrojeným silám a dalším složkám národní bezpečnosti, jako např. CIA.

Snahu Kongresu o zdokonalení organizace složek národní bezpečnosti shrnul snad nejlépe prezident Eisenhower: „V řízení obrany musí být jasná a nesporná občanská pravomoc. Je to nutné nejen pro zachování demokratických institucí, ale i pro ochranu bezúhonnosti vojenské profese.“ Prezident řekl, že **zásadní rozhodnutí musí být v rukou „civilních úředníků s politickou odpovědností“** a že „profesionální vojenští představitelé nesmí být vrháni do politické arény, aby se stali kořistí stranické politiky“. Nově uspořádaná politicko-vojenská koordinace zaručovala odpovědnost, hospodárnost a plánovitost, aniž by omezovala občanské řízení.

Jedním z důsledků tohoto poválečného vývoje bylo **oslabení role Kongresu při tvorbě obranné politiky**. Výkonné moci byla vskutku často delegována téměř legislativní pravomoc v naději, že vnese větší úsilí a efektivitu do plánování a rozhodování. **Výkonná moc se stala výrazným protagonistou v aréně národní bezpečnosti**. Převládající názor vyjádřil senátor William Fulbright z Arkansasu, který řekl, že by Senát neměl „dávát podnět k velkým událostem nebo je vynucovat, anebo nahrazovat svým úsudkem úsudek prezidenta,“ nýbrž by měl „vysvětlovat a zdůvodňovat břemeno, které nese lid, aby získal jeho pochopení, které by ho přivedlo k souhlasu s takovou politikou“.

Někteří poslanci se však stali odborníky na otázky národní bezpečnosti a také k ní významně přispěli, byli ovšem účinnější jako zastánci ministerstva obrany než jako nezávislé osobnosti. Chování Kongresu stručně shrnul jeden pozorovatel: „S rizikem vojenského útoku rostla ochota Kongresu schvalovat mimořádné výkonné pravomoci. Kongres nemá na vybranou. Dnes v mnoha situacích může očekávat, že bude spíše informován než konzultován.“

Korea a Vietnam

Největším zkouškám bylo občanské řízení vystaveno za korejské (1950-1953) a vietnamské války (1965-1973). Na rozdíl od obou světových válek se tyto války vedly pro úzce vymezené politické cíle.

Tyto omezené války bylo třeba vést tak, aby nemohly přerůst ve větší konflikty, které by mohly vyústit ve všeobecnou válku a v jaderný útok. Nutnost zabránit jejich eskalaci vyžadovala úpravu občansko-vojenských vztahů. **Mnohé z těchto změn zbavovaly vojáky z povolání tradiční autority a vytvářely napětí v občansko-vojenských vztazích. Nejtěžší bylo přizpůsobit se úpravám, které podle slov jednoho vojenského historika vedly „k tomu, že z Washingtonu více usměrňovali vojenské operace a bojové taktiky,“ které byly do té doby nejceněnější výsadou důstojnického sboru.**

Korejská válka způsobila největší spor v dějinách vztahů mezi občanskou a vojenskou sférou ve Spojených státech. Když severní Korea v červnu 1950 znenadání přepadla jižní Koreu, Spojené státy se rozhodly zasáhnout. Podporovaly vytvoření jednotek Spojených národů k vypuzení severokorejských vojsk z jižní

Koreje. Velitelem těchto mezinárodních sil se stal generál Douglas A. MacArthur. Po zastavení severokorejských sil u Pusanu rozvinul MacArthur úspěšnou protiofenzivu, která brzy překročila 38. rovnoběžku, dělicí čáru mezi oběma Korejemi. MacArthur chtěl nepřátelskou armádu pronásledovat a zničit, což by zřejmě vedlo ke sjednocení Koreje pod jihokorejskou vládou. I když se prezident Truman a jeho vojensští poradci obávali, že by tento krok vyprovokoval Čínskou lidovou republiku k intervenci, bylo MacArthurovi dovoleno pokračovat.

Obavy se vyplnily: MacArthurův postup k řece Jalu, hranici mezi severní Koreou a Čínou, vyprovokoval rozsáhlou čínskou intervenci. Jednotky Organizace spojených národů byly nuceny se stáhnout za 38. rovnoběžku. Prezident Truman, podporovaný Sborem náčelníků štábu, se rozhodl, že k dalšímu pokusu o dobytí severní Koreje nedojde, a namísto toho usiloval o opětné stanovení 38. rovnoběžky jako hranice mezi oběma Korejemi.

Generál MacArthur s tímto rozhodnutím zásadně nesouhlasil. *Jeho veřejná prohlášení v této věci vyzývala k dosažení rozhodného vítězství mohutným útokem; byl to projev nekázně, který prezidenta přiměl, aby, ač nerad, zbavil generála velení.* Truman se nesmířil s tím, co ministr obrany George C. Marshall, sám bývalý voják, označil jako „naprosto neslýchaný postoj velitele lokálního bojiště, jenž veřejně vyjadřuje nespokojenost a nesouhlas se zahraniční a vojenskou politikou Spojených států“.

MacArthurovi se při návratu do Spojených států dostalo od veřejnosti bouřlivého přijetí. Ve svém projevu ke Kongresu nadále trval na tom, že „za vítězství neexistuje náhrada“ a přímo odmítal omezené politické cíle, které sledovala v Koreji Trumanova vláda. „Je-li nám jednou válka vnucena, pak není jiné alternativy než ji přivést k rychlému a vítěznému konci. Jediným cílem války je vítězství - ne vleklá nerozhodnost.“ Generál Omar Bradley, tehdejší předseda Sboru náčelníků štábů, hovořil jménem prezidenta i vojenského vedení, když označil tuto výzvu k rozšíření bojů za požadavek „nesprávné války na nesprávném místě, v nesprávnou dobu a s nesprávným protivníkem“. I když Američané nadále ctili MacArthura jako velkého vojenského hrdinu, nenásledovali ho v odsuzování prezidentovy politiky. *Spor mezi Trumanem a MacArthurem je nesmírně zajímavý, protože je v amerických dějinách ojedinělý. Znamená velkou zkoušku pro občanské řízení ozbrojených sil a skončil jasným potvrzením občanského řízení.*

Vietnamská válka byla podobně jako korejská válka mezi Američany všeobecně nepopulární. Pro vojáky byla bezvýchodná, protože politické rozhodnutí o omezení konfliktu znamenalo omezit vojenské aktivity, které jsou v poli dovolené.

Když vietnamská krize vyústila v roce 1965 v mohutný ozbrojený zásah, vedly obavy z možného vstupu Číny do války prezidenta Lyndona B. Johnsona k důsledné kontrole generála William Westmorelanda. Prezident Johnson bedlivě sledoval operace ve Vietnamu a dokonce určoval průběh akcí v poli. Aby se zabránilo zbytečným provokacím, zavedl restriktivní opatření. Některé operace přímo vyloučil, včetně invaze do severního Vietnamu, přestože tato země rozsáhle podporovala povstání jihovietnamských komunistů, Vietkongu. Jeden přímý svědek tvrdí, že prezident Johnson „navrhoval jmenování, schvaloval povýšení, revidoval požadavky oddílů, určoval rozmístění sil, vybíral cíle bombardování a limi-

toval počty vzletů". Tento odklon od normální praxe, způsobený složitou povahou omezené války, vyvolával v ozbrojených silách značné podráždění.

Během vietnamské války se Robert McNamara, ministr obrany za prezidentů Kennedyho a Johnsona, pustil do posilování své funkce. McNamara zavedl reformy založené na **systémové analýze**, včetně její nejvýznamnější aplikace - systému plánovaného a programovaného rozpočtového systému, jehož cílem byla kontrola zvyšujících se nákladů. McNamarovo úspěšné posilování vlastní autority na ministerstvu obrany vedlo jednoho experta k poněkud zastřenému konstatování: „Nepřeháním, když řeknu, že mladý matematik pár let po promoci může ovlivnit formování obranné politiky více než generál s hrudí pokrytou rády a s celoživotní zkušeností z vojenské služby po celém světě. Občanské řízení ministerstva obrany je nyní absolutní.“

Po roce 1968, po třech letech zdrcujícího neúspěchu snah o „pacifikaci“ jižního Vietnamu, se prezident Johnson rozhodl k pokusu o mírové ujednání s Vietkongem a severním Vietnamem. Vojenské vedení přijalo toto otevřené přiznání neúspěchu nepřívětivě. Za vlády prezidenta Nixona však uniformované složky loajálně spolupracovaly na „odbourávání“ amerických sil ve Vietnamu, které probíhalo od roku 1969 až do pařížské mírové smlouvy z roku 1973, která ukončila americkou přítomnost ve Vietnamu.

Ani tíže války, odpor k McNamarovým reformám a hořkost porážky, nenarušily tradiční respekt vojáků k občanskému řízení.

Kongres a zákon o válečných pravomocech

Jedním z důsledků války ve Vietnamu bylo výrazné zvýšení aktivity Kongresu týkající se politiky národní bezpečnosti; tento vývoj potvrzoval trvalou životnost dělby moci. Protiválečné nálady, které hýbaly zemí v době vietnamské války, se odrážely také v Kongresu a přispěly k oživení zájmu legislativy o otázky národní bezpečnosti.

V letech studené války si Kongres vytvořil široké odborné zázemí pro práci v kongresových výborech přímo se zabývajících národní bezpečností, např. branných výborech Sněmovny reprezentantů a Senátu. Tím měl Kongres několik prostředků, jak si sám obstarat informace o obranné problematice, **včetně Výzkumné služby Kongresu**, Nejvyššího účetního úřadu a Kongresového úřadu pro rozpočet, které mu umožňovaly rozhodování. Kongres využil těchto možností ke zkoumání vládních návrhů, které se předtím sotva setkaly s odporem. V roce 1964 přijal rezoluci o Tonkinském zálivu, kterou dal bez jakýchkoliv pochybností prezidentu Johnsonovi předběžný legislativní souhlas k intervenci ve Vietnamu, avšak v roce 1973-1974 *zablokoval pokusy prezidenta Nixona vyslat vojenskou pomoc hroutící se vládě jižního Vietnamu* poté, co Spojené státy stáhly své poslední oddíly. Kongres také rozšířil vyšetřování vojenských akcí včetně nepořádků ve vojenských zakázkách a obrovského překračování nákladů při vývoji moderních systémů zbraní.

Oživení činnosti Kongresu vyústilo v **zákon o válečných pravomocech** z roku 1973, který omezil možnosti vlády rozhodovat o vojenských zásazích. Kongres stanovil, že takové akce nesmí po šedesáti dnech pokračovat bez přezkoumání

Kongresem. Pokud by Kongres akci vlády neschválil, musel by prezident vojska stáhnout. Tento zákon donutil vládu, aby žádala schválení významných vojenských operací Kongresem. Kongres také přijal zákon o kontrole rozpočtu a rekvizic (1974), kterým omezil moc prezidenta nakládat s finančními příděly. Tak jako v minulosti využíval Kongres svého práva kontrolovat příjmy k omezování těch vojenských akcí, které pokládal za nežádoucí. Stejně jako zákon o válečných pravomocích i tento zákon znamenal posílení zákonodárné složky vlády na úkor výkonné složky.

Otázka schválení Kongresem vyvstala znovu v souvislosti s válkou v Perském zálivu v roce 1991. Po vášnivé diskusi schválil Kongres usnesení podporující akci Spojených států a jejich spojenců při osvobození Kuvajtu z irácké okupace, známé jako operace Pouštní bouře.

Nejnovější vývoj

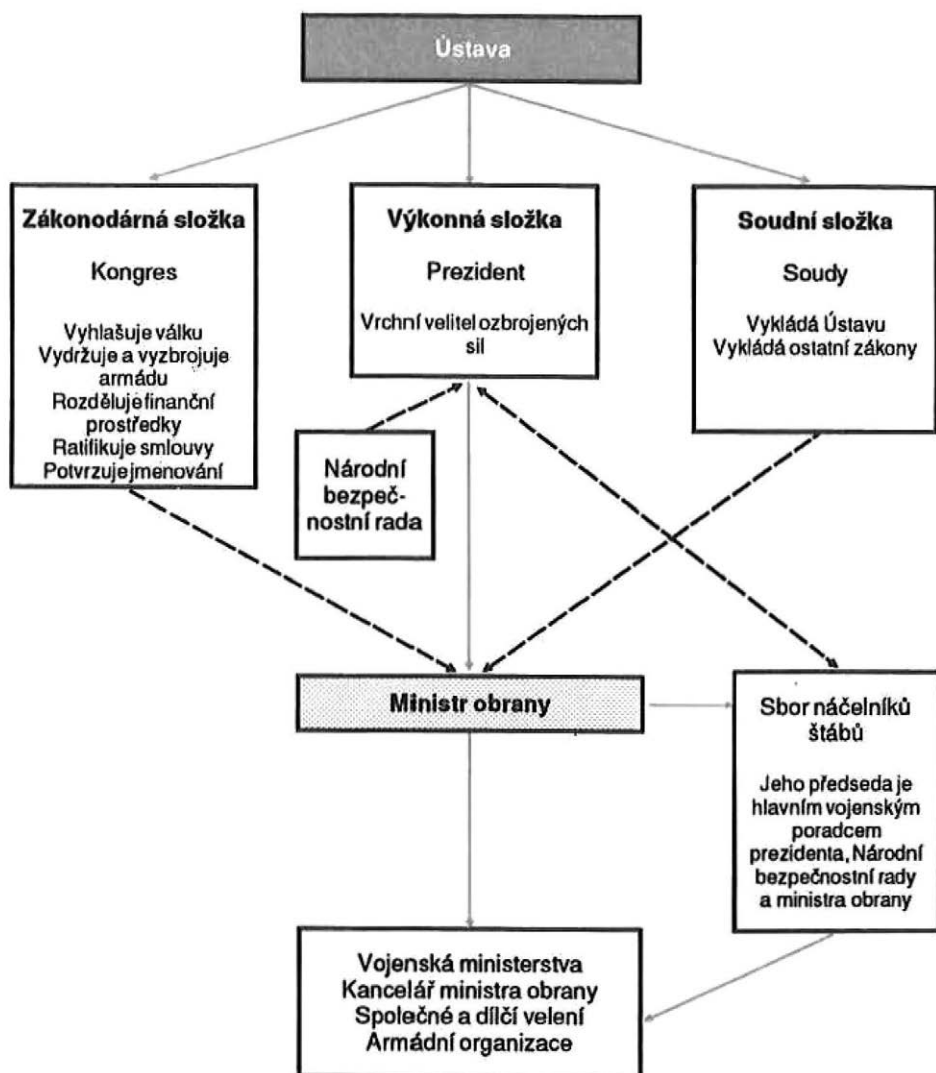
Po skončení vietnamské války civilní motivy často ovlivňovaly rozhodnutí týkající se ozbrojených sil.

V tomto období, během něhož došlo ke zmírnění napětí ve vztazích k Sovětskému svazu, podporovali prezidenti Nixon (1969-1974), Gerald R. Ford (1974-1977) a Jimmy Carter (1977-1981) snižování stavů ozbrojených sil a kladli důraz na rozhovory o omezení zbrojení, nejednou proti vůli svých vojenských poradců. Prosazovali také různé reformy, které se zpočátku setkávaly se značným odporem vojenských kruhů. Mezi ně patřilo zrušení povinné vojenské služby, vytvoření armády výlučně z dobrovolníků, důslednější integrace menšin v ozbrojených silách a širší uplatnění žen v armádě. I když tyto změny byly uskutečněny na přání civilistů, armáda se s nimi časem smířila. V tomto období se Spojené státy snažily vyhnout oběma nebezpečím, jak je vyjádřil ministr obrany v Carterově vládě Harold Brown: „Jednou je opuštění občanského řízení. Druhou je prohraná válka.“

Koncem sedmdesátých let vyvolalo nové mezinárodní napětí, které pramenilo ze sovětského horečného zbrojení za Leonida Brežněva a z krizí v Angole, Íránu a Afghánistánu, reakci vůči bezpečnostní politice, která vycházela ze zmírňování napětí. S narůstající konfrontací v sovětsko-amerických vztazích se zastavila jednání o omezení zbrojení a stoupaly výdaje na obranu. V osmdesátých letech usiloval prezident Reagan o zajištění dostatečné vojenské síly pro získání dobré jednací pozice s Moskvou. Energicky prosazoval bojovou připravenost a rozsáhlou a nákladnou modernizaci ozbrojených sil. Prosazoval také program strategické obrany (SDI), známý jako „hvězdné války“, jehož cílem bylo vytvořit účinný systém obrany před balistickými střelami. Tyto snahy však neznamenal menší důraz na občanské řízení. Civilisté byli při vytváření těchto koncepcí Reaganovy vlády přinejmenším stejně aktivní jako vojáci.

Když Sovětský svaz pod vedením Michaila Gorbačova začal měnit svou zahraniční i domácí politiku, Reaganova vláda a po ní také prezident George Bush, obnovili jednání o kontrole zbrojení a usilovali o spolupráci v dalších mezinárodních otázkách, např. konfliktu na Blízkém východě. Zmírňování napětí se stalo předehrou nevidaných událostí ve střední a východní Evropě v letech 1989-1991, které vedly k definitivnímu rozpadu Varšavské smlouvy a k ukončení studené války.

OBČANSKÉ ŘÍZENÍ OZBROJENÝCH SIL

Toto rozuzlení poskytlo civilním orgánům příležitost snížit vysoké vojenské výdaje, zrušit některé vojenské základny a výrobní zařízení. Je to složitý úkol, o to více však upevní občanské řízení ozbrojených sil.

* * *

Nevídané změny v politice národní bezpečnosti v obou světových válkách znovu oživily obavy, že dlouhodobé vnější ohrožení může oslabit občanské řízení, militarizovat společnost a ohrožit tak demokratické svobody. Tyto obavy se nepotvrdily. I když v obou válkách došlo, podobně jako během občanské války, k případům porušování občanských svobod, tyto omyly byly nakonec odhaleny a napraveny. V době světových válek byla přijata institucionální opatření ke zlepšení spolupráce mezi občanským a vojenským vedením, tyto změny však vliv armády spíše okleštily, neboť do rozhodování o otázkách národní bezpečnosti uvedly řadu dalších civilistů.

Během dlouhodobé konfrontace mezi Sovětským svazem a Spojenými státy, známé jako studená válka, byly Spojené státy nuceny udržovat stále vojenské síly v době míru, jakož i rozsáhlý systém záloh. To vedlo k novým obavám z vývoje represivního kasárenského státu, které se opět nepotvrdily. Občanské řízení nebylo oslabeno. Obtíže zmírnily institucionální reformy směřující k lepší koordinaci mezi občanským a vojenským vedením, neboť rozšířily účast civilistů i vojáků při řešení otázek národní bezpečnosti. Důležitý byl zájem vojáků z povolání na zachování občanského řízení, jenž byl přirozeným projevem jejich chápání války jako prostředku k dosažení politických cílů, nikoli cíle o sobě.

Předpovědi, že „vojensko-průmyslový komplex“ získá nežádoucí vliv na státní správu, se nesplnily: zabránily tomu opačné vlivy, především široká diskuse o veřejné politice, která pramenila z působení svobodného tisku a z existence nezávislých organizací zabývajících se rozбором otázek národní bezpečnosti. Nepřítomnost nežádoucího politického vlivu během studené války dala za pravdu americké praxi občanského řízení a ukázala, že lze sladit demokratické hodnoty s dostatečným obranným potenciálem.

Když studená válka konečně skončila po pozoruhodných politických změnách, které se v letech 1989-1991 přehrnuly Sovětským svazem a východní Evropou, začaly Spojené státy přizpůsobovat své diplomatické a vojenské postoje novým skutečnostem tak, aby převaha občanského řízení byla posílena.

Stručně řečeno, historická zkušenost Američanů ukazuje, že zachovali věrnost občanskému řízení - ať už byla země silná či oslabená, v dobrých i zlých časech, za války i v míru.

Tradice občana-vojáka, nikdy nezpochybňovaná, i přes změny ve způsobu doplňování stavů ozbrojených sil zaručuje, že hodnoty těch, kdo slouží uniformě, odrážejí hodnoty společnosti, které přísahali věrnost.

Shrnutí hlavních prvků občanského řízení a civilní kontroly ozbrojených sil:

- Funkční demokracie vyžaduje občanské řízení ozbrojených sil.

■ Občanské řízení ozbrojených sil ztělesňuje zásadu, že vojenská síla není sama o sobě cílem, nýbrž prostředkem, s jehož pomocí může občanská moc uskutečňovat jisté *politické* cíle.

■ Důstojníci a vojáci v amerických ozbrojených silách přijímají zásady občanského řízení jako požadavek vojenské profesionality.

■ Ústava Spojených států, která odráží převládající mínění koloniální éry, zajišťuje funkční občanské řízení ozbrojených sil.

■ Americká veřejnost akceptuje vojáky v politických funkcích teprve po odchodu z činné služby.

■ Vrchním velitelem ozbrojených sil je prezident a v čele ministerstva obrany, jakož i ministerstev jednotlivých složek, stojí civilisté.

■ V obou světových válkách rozhodovali civilisté o přidělování prostředků potřebných pro úspěšné vedení bojových operací.

■ V období studené války odpovídali civilisté za rozvoj a udržování sil nezbytných pro odvrácení sovětské hrozby.

■ V období po skončení studené války budou civilisté stát v čele programu přechodu armády na jiné úkoly.

■ Kongres přiděluje finanční prostředky k vydržování ozbrojených sil a využívá práva kontroly k zajištění plné odpovědnosti vojenských složek vůči veřejnosti.

■ Jednotný vojenský zákoník aplikuje civilní principy na vyšetřování vojáků a na vojenské soudy.

■ Civilní soudy - vojenský odvolací soud a Nejvyšší soud USA - mají právo revidovat výroky vojenského soudnictví.

■ Americká společnost odmítá omezení občanských práv za války a pokud k takovému porušení ústavních práv dojde, trvá na odškodnění.

■ Spojené státy nestojí o velkou armádu a jakmile pomine stav ohrožení, urychleně ozbrojené síly demobilizují nebo redukuje.

-RED-

MODERNÍ VOJENSKÁ TISKOVÁ SLUŽBA

(Zprůhlednění armády, informovanost, prestiž, popularita)

Jednou ze základních charakteristik moderních demokratických ozbrojených sil je skutečnost, že mají ve vztahu k civilní veřejnosti zavedený otevřený informační systém, který jednak veřejnost, tisk, parlament informuje o vojenských záležitostech, jednak (a to je charakteristické například pro armádu Spojených států) otevřenou, až agresivní informační politikou předchází šíření různých nepodložených pověstí a fám o armádě a její činnosti.

Předkládáme vám materiál zpracovaný podle časopisu „Polska zbrojna“ z července 1993 plk. Dr. Petrem Majerem, jenž zároveň informuje i o tiskové službě v naší armádě.

Tisková služba Polské armády

Polská armáda má v poměru k Armádě ČR tradičně jiné postavení ve společnosti. Její společenská prestiž byla a stále je velmi vysoká (byť byla armáda třeba v období stanného práva v r. 1981 použita proti polskému lidu), při výzkumu veřejného mínění získala vyšší ohodnocení než třeba policie a církve (viz obr.). S tím souvisí zřejmě jednak stále udržované vojenské tradice (například činnost polských letců na Západě nebyla zatajována, ale i za komunistického režimu se k ní polský stát oficiálně hlásil), a jedním z nezanedbatelných faktorů vysokého společenského renomé Polské armády je jistě i dobře organizovaná **tisková služba, která byla zavedena rozkazem ministra národní obrany Polské republiky č. 45/1993 23. 7. t.r.**

Tiskovou službu Polské armády tvoří následující instituce a osoby:

- ▲ Úřad pro tisk a informace MNO,
- ▲ tiskový mluvčí ministra národní obrany,
- ▲ jednotliví tiskoví mluvčí velitelů vojenských okruhů a vojsk,
- ▲ tiskoví důstojníci:
 - náčelníka Generálního štábu Polské armády,
 - náměstků ministra národní obrany,
 - ředitelů (šéfů) odborů a institucí MNO,

- velitelů operačně taktických svazků,
- velitelů (šéfů, ředitelů, náčelníků),
- samostatných jednotek (voj. škol, středisek, štábů).

Úlohou tiskové služby je informování společnosti o činnosti armády, získávání podpory a souhlasu společnosti pro její potřeby, vytváření pozitivních postojů k armádě a službě v ní.

Tisková služba plní především tyto úkoly:

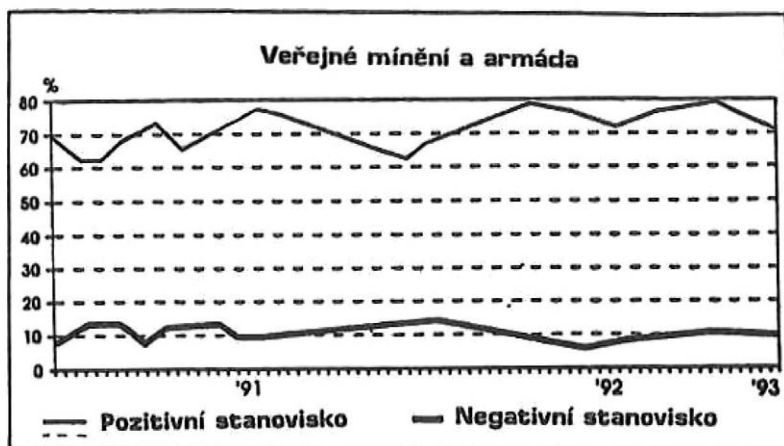
- spolupráce s civilními sdělovacími prostředky, státními tiskovými institucemi, tiskovými institucemi jiných armád,
- prezentace v masmédiích různých stránek činnosti ozbrojených sil,
- organizování tiskových konferencí, konzultací, školení (která budou přínosem pro polskou vojenskou vědu),
- spolupráce s novináři, zabývajícími se vojenskou problematikou,
- vydávání informačních bulletinů pro civilní hromadné sdělovací prostředky,
- analýza vydaných publikací s vojensko-obrannou a vojensko-politickou tematikou,
- organizace tiskové a rozhlasové služby, televizních, filmových akcí, oslav a voj. cvičení,
- zpracovávání odpovědí na kritiku a útoky tisku,
- iniciování a příprava sociologických průzkumů ukazujících na aktuální stav názorové hladiny v otázkách obrany země a funkce armády ve společnosti.

Z uvedeného je patrné, že **Úřad pro tisk a informace je výkonným orgánem MNO ve sféře informační politiky.**

V modifikovaném systému řízení tiskové a informační činnosti v armádě je značná pozornost věnována především tzv. již zmíněným public relations - propagaci ozbrojených sil v polské společnosti. Organizační jednotky (součástí) rezortu národní obrany v souladu s přijatými závěry ředitele Úřadu pro tisk a informace poskytují vysvětlovací či objasňující stanoviska k daným problémům. Jejich povinností je rovněž iniciativně poskytovat informace, o které se veřejnost zajímá.

V kolegiu **Úřadu pro tisk a informace** jsou zastoupeni šéfredaktoři vojenského tisku, rozhlasového a televizního vysílání, kteří s podporou Úřadu pro tisk a informace realizují zadané úlohy. U polského Ministerstva národní obrany, při velitelství voj. okruhů a druhů vojsk mohou být akreditováni i civilní novináři. Jejich činnost se potom řídí zásadami, které stanoví ředitel Úřadu pro tisk a informace.

Tiskový mluvčí ministra národní obrany reprezentuje ministra obrany v hromadných sdělovacích prostředcích. V rozsahu, který ministr určí, komentuje a předkládá masmédiím stanoviska rezortu obrany ve všech záležitostech týka-

v procentech								
Hodnocení institucí	Stanoviska	Termíny výzkumů						Rozdíl (VII-V)
		IX'92	XI	I'93	III	V	VII	
Armáda	pozitivní	79	76	72	77	80	70	-10
	negativní	6	8	8	9	8	8	0
Policie	pozitivní	71	68	67	72	72	68	-4
	negativní	19	20	19	20	20	20	0

Obr.

jících se ministerstva, všech jeho součástí, jednotek a institucí ozbrojených sil Polské republiky. Své úkoly plní ve spolupráci s Úřadem pro tisk a informace MNO.

Mluvčí vojenských okruhů a druhů vojsk, Generálního štábu Polské armády, své funkce vykonávají podle specifiky daného stupně a jsou podřízeni svému veliteli. Jsou oprávněni ve stanoveném rozsahu vysvětlovat situaci médiím ve vojenském okruhu (druhu vojsk) a organizují představitelům médií přístup k informačním zdrojům. Také na velitelstvích vojenských okruhů a druhů vojsk mohou být podle potřeby vytvořena tisková a informační oddělení.

Na nižších organizačních stupních až na úroveň pluků, pracují **tiskoví důstojníci**, kteří jsou do této funkce určeni veliteli (šéfy, náčelníky, řediteli). Jejich úlohou je organizování kontaktů s představiteli hromadných sdělovacích prostředků a poskytování jim informací jménem příslušného velitele.

Do funkcí mluvčích (tiskových důstojníků) jsou určováni lidé, kteří znají nejen problematiku novinářské práce, ale i úkoly, záměry, které armáda a její instituce plní.

Šíře informačního toku ve značné míře záleží na šéfech (náčelnících, ředitelích) zařízení a institucí rezortu obrany. Ti především mají za povinnost zajišťovat informovanost svých tiskových mluvčích (tiskových důstojníků) o všech důležitých problémech v oblasti své působnosti, samozřejmě v souladu s předpisy a nařízeními o zachovávaní vojenského tajemství.

Odbor pro tisk a informace Armády České republiky

Podobnou tiskovou službu má i naše armáda. Odbor pro tisk, informace a veřejné vztahy (OTIVV MO) spadá organizačně pod 1. náměstka ministra obrany. V jeho čele stojí ředitel - mluvčí ministra obrany. Odbor je tvořen oddělením tisku, oddělením informací, oddělením analýz a oddělením veřejných vztahů. Plní tyto hlavní úkoly:

- provádí monitoring sdělovacích prostředků ve vztahu k AČR a vede databázi elektronických, materiálních a referenčních informací,
- poskytuje informační servis prostřednictvím Linky AČR k objasňování nejfrekventovanějších otázek, autorsky připravuje zvláštní čísla A-reportu, čtvrtletní publikaci „Linka AČR odpovídá“ a uskutečňuje rozhlasové besedy,
- provádí statistické, obsahové a výrokové analýzy informačních zdrojů ve vztahu k AČR ve sdělovacích prostředcích, tiskových konferencí hlavních funkcionářů AČR a přímých kontaktů s veřejností včetně prognózy zájmu médií a tazatelské aktivity veřejnosti na nejbližší období; součástí analýzy jsou syntetické závěry a návrhy na opatření jako podklad pro optimalizaci řídicích procesů na úseku 1. náměstka ministra obrany,
- zabezpečuje vzájemné informační vazby s hromadnými sdělovacími prostředky,
- koordinuje vydavatelské aktivity resortu obrany a činnosti vojenských sdělovacích prostředků včetně tvorby a rozvoje jejich koncepcí,
- zabezpečuje cílevědomé působení armády na veřejnost a zpracovává jeho koncepci,
- rozvíjí a koordinuje komunikace s vnějším okolím resortu MO při tvorbě a realizaci vojenské politiky státu,
- zabezpečuje a rozvíjí vzájemné kontakty a vztahy s institucionalizovanou a individuální veřejností.

* * *

Ke „zprůhlednění“ armády je nutné využít všech forem a metod. Tento proces je poznamenán velkou netrpělivostí, vstřícným pohybem v postojích orgánů státní správy a místních samospráv, „hladem“ po informacích, ale i některými negativními vlivy, které jsou v současném období charakteristické pro vývoj uvnitř armády, například nízkou úroveň kázně a vojenského vystupování, důsledky nízké úrovně

práce některých velitelů. Poslední období se vyznačuje určitou nervozitou a obavami z budoucnosti. Právě proto jsou značně zvýrazněny požadavky na kvalitní vzájemné vztahy mezi armádou a společností.

Literatura:

- Polska zbrojna č. 7/1993 z 29. 7. 1993.
- Výsledky analýzy informačních zdrojů ve vztahu k AČR, září 1993.
- Rozbor stavu a úrovně vztahů mezi armádou a veřejností na teritoriu VVS, září 1993.

PhDr. Jan Gebhart

ZKLAMÁNÍ A NOVÉ NADĚJE (Vojáci a druhý čs. odboj - z dějin zpravodajství)

Dne 14. března 1939 zavládla v budově hlavního štábu čs. armády v Praze-Dejvicích již od ranních hodin napjatá a do značné míry stísněná atmosféra. Po poledni ji ještě zvýraznila zvěst z Bratislavy, že autonomní Slovenský sněm vyhlásil na svém slavnostním zasedání na základě německého přímého přání a tlaku samostatný Slovenský stát. Mnozí se ptali, co nyní nastane a co ještě bude následovat. A nebylo mnoho těch, kteří věděli, že zbývá již jen několik hodin, aby se naplnil osud zmenšené druhé republiky. Avšak v Berlíně se již rozhodlo. Na hranicích Česko-Slovenska stála německá vojska připravená k přímému úderu a diplomacie už měla jen za úkol uspokojivě předestřít znepokojené světové veřejnosti Hitlerovo nezvratné rozhodnutí.

Zejména horečně se pracovalo v místnostech, kde sídlila ofenzivní sekce 2. (zpravodajského) oddělení hlavního štábu. Dopoledne informoval jeho přednosta plk. František Moravec některé ze zpravodajců, že se mají připravit na cestu, bude prý směřovat do zahraničí, ale sám neví, jak dlouho bude trvat. Současně zavázal všechny, s nimiž hovořil, aby zachovali o svých přípravách naprostou mlčenlivost a nesměli informovat ani své rodiny. Oněm několika zasvěceným začínalo být zřejmé, co se chystá a že se jedná o budoucnost.

Již během února 1939 přicházely důstojníkům 2. oddělení, ale také politikům a novinářům z různých pramenů informace, jež se shodovaly v jednom: pro republiku nastávají kritické dny a týdny. Například defenzivní sekce 2. oddělení získala od pracovnice pražského Deutschesarbeitsamtu zprávu o definitivní změně „poměru mezi Čechy a Říší“, jiné neradostné informace pocházely z diplomatických a novinářských kruhů. Z prozatím mlhavých obrysů se stále zřetelněji ukazovalo, že osud republiky je zpečetěn. První jasnější, i když ještě značně nekonkrétní informace, potvrzující dosud jen všeobecné tušení a obavy, přišly 8. března 1939 od francouzských zpravodajců. Osobně je přinesl na schůzku s čs. zpravodajci francouzský exponent Deuxième Bureau mjr. H. Gouyou. Od konce září 1938 se s ním setkali pouze jednou. Zřejmě jim jinak spřátelený, ale také jeden ze signatářských států mnichovské dohody neměl co sdělit. Zpráva od Francouzů naznačovala, že se rozhodne o okupaci země nejpозději, spíše však dříve, do konce března 1939.

Již příští den dostal vedoucí ofenzivní sekce pátrací skupiny mjr. Emil Strankmüller na pražskou adresu jednoho z konspiračních bytů (Emil Schwarz, Praha XII, Belgická 18) dopis z Německa. Po téměř šestiměsíční odmlce se znovu ozval agent 2. oddělení, označený v kartotéce jednoduše A-54, který v předchozím období dodával zprávy z drážďanské Abwehrstelle, tedy z jedné pobočky protičeskoslovensky zaměřené zpravodajské německé ústředny. V krátkém sdělení se mjr. Strankmüller dočetl, že se s ním chce agent co nejdříve a bezpodmínečně setkat. Navrhoval také konkrétní místo - nádražní čekárnu v Turnově, kam přijede brzo ráno 11. března. Na dlouhé úvahy nezbývalo mnoho času, a proto v dohodnutý den odejel do Turnova škt. František Fryč, který dostal úkol neprodleně přivést A-54 do Prahy. Teprve po válce se ukázalo, že se jednalo o pracovníka německé zpravodajské služby - Abwehru - Paula Thümmela, jenž nabídl své služby čs. zpravodajcům již v roce 1936, ale jeho rozporuplná, dublerská role se naplno projevila až v průběhu války. Tentokrát chtěl informovat o německých přípravách proti Česko-Slovensku také ve vlastním zájmu, protože se obával možného prozrazení.

Za několik hodin se sešli hlavní aktéři - mjr. Strankmüller a A-54 za přítomnosti škt. Fryče v konspiračním bytě nedaleko budovy hlavního štábu. V průběhu zhruba dvouhodinového rozhovoru se zpravodajci dověděli, jak napsal po válce mjr. Strankmüller, že „jsme na prahu nejvážnějších událostí“. Ocituje alespoň nejpodstatnější části ze Strankmüllerova záznamu z této důležité schůzky 11. března 1939: „Německo usiluje již delší dobu o odtržení Slovenska od historických zemí republiky. Za tímto cílem usměrnilo již dříve svoji propagandu. Jest v intencích Německa podřídit si hospodářsky a přimknouti politicky rozdělené části Česko-Slovenska, aby v zárodku zamezilo možnosti vytvoření bloku, jímž by byla ztížena německá expanze na východ. Snaha o odtržení Slovenska byla Německem záměrně vyvolána a jest jím podporována. Aby bylo dodáno důrazu této snaze, bude provedena německá akce v historických zemích, již bude bezprostředně předcházet ostrá diplomatická nóta. **Akce je plánována na 15. března** (podtr. J. G.). Má být provedena zásahem jednotek SS a zvláštními policejními oddíly, jež mají být dirigovány z prostoru Svitavy a Znojmo přes zněmčené území na Moravě. Německá armáda se této akce sice nezúčastní, její jednotky budou však pohotově na hranicích za účelem demonstrativním a budou připraveny pro nepředpokládanou eventualitu našeho odporu proti policejní invazi na Moravě. Této akci musí podle programu předcházet žádost slovenské vlády a vůdce německé menšiny na Slovensku o podporu oprávněných slovenských snah po odtržení. Na Slovensku a na Moravě budou uměle vyvolány incidenty proti německé menšině.“ Bližší detaily A-54 nevěděl, jeho informace zřejmě pocházely jenom z okruhu drážďanské Abwehrstelle, a také je proto neřekl. Zdůraznil, že v době před jeho odjezdem z Německa ještě nebylo definitivně rozhodnuto, zda bude ozbrojená okupační akce proti druhé republice provedena zprvu jen policejními a polovojskými formacemi a teprve později se přidají vojenské jednotky, anebo dojde rovnou k ozbrojené okupaci. Podle jeho názoru o tom měly rozhodnout politické důvody. Jak víme dnes, ve svém odhadu se nemýlil. Po vyhlášení samostatného Slovenského státu a jednání dr. E. Háchy v Berlíně v noci ze 14. na 15. března 1939 již nestálo hitlevskému Německu z hlediska mezinárodně politického nic v cestě k použití

vojenské síly při okupaci Čech a Moravy. Protože však měli zpravodajci z pocho-pitelných důvodů eminentní zájem na zprávě o zvolené variantě, slíbil A-54, že svou informaci zpřesní po návratu do Německa. Následujícího dne vskutku přišla do Prahy zpráva z Lipska, která smluvným textem potvrzovala provedení vojenské ozbrojené varianty okupace.

Činorodost agenta A-54 nepochybně vyvolávala u zpravodajců nejednu otázku. Z jakých důvodů a pohnutek se ozval po dlouhém šestiměsíčním odmíčení? Vždyť musel vědět, že čs. zpravodajství chybějí v kritické době potřebné informace, a přesto žádné nezaslal. Neměl je k dispozici, nemohl či dokonce je nechtěl předat? Na tyto otázky asi tehdy nenašli zpravodajci jednoznačnou odpověď a ani dnes nelze nabídnout jasné vysvětlení. Přesto je však možné se o ně alespoň poku-sit. Zřejmě ani tentokrát nehrály se vši pravděpodobností určující roli důvody ideové povahy - protinacistický postoj či spříznění s republikou, vždyť A-54 inkasoval za své zprávy od zpravodajců nezanedbatelné sumy. Spíše nastal v jeho roli agenta - dubléra kritický okamžik. Uvědomil si, že v případě zabavení „živého agenturního materiálu“ a zatčení jeho partnerů okupanty, je vážně ohrožen jeho vlastní osud i život. Proto se také snažil v rozhovoru se zpravodajci zjistit, nakolik a jak jsou vůbec připraveni na nadcházející okupaci a jaké mají plány na příští dny a měsíce. Neznáme jejich přesnou odpověď, ale zřejmě byl A-54 uklidněn, a proto předal mjr. Strankmüllerovi novou kontaktní adresu, na kterou mu měli zpravodajci psát v budoucím období.

Po ukončení schůzky před polednem 11. března odešel mjr. Strankmüller s touto zprávou do budovy hlavního štábu za plk. Moravcem. O alarmující zprávě, o jejíž věrohodnosti celkem nepochybovali, bylo třeba uvědomit další zodpovědné vojenské a politické činitele. Proto jejich následující cesta vedla k úřadujícímu zástupci náčelníka hlavního štábu gen. Bohuslavu Fialovi (náčelník gen. Ludvík Krejčí byl totiž na nátlak Němců odsunut na „nucenou dovolenou“). Po krátké pora-dě rozhodl gen. Fiala, že musí být okamžitě informována vláda. V budově předsednictva ministerské rady v Kolovratském paláci zastihli gen. Fiala a plk. Moravec předsedu R. Berana, ministra národní obrany gen. J. Syrového, ministra zahraničních věcí F. Chvalkovského, ministra dopravy gen. A. Eliáše a ministra J. Havelku v průběhu jednání. Po úvodních slovech gen. Fialy jim plk. Moravec sdělil zprávu o chystané okupaci a zdůraznil, že pochází z věrohodného pramene. Jako první zareagoval ministr Chvalkovský a zpochybňoval přednesenou informaci. Právě na Moravcovu adresu si neodpustil poznámku, že obdobnou zprávu přinesli zpravodajci již v květnu 1938. Československo tehdy na jejím základě provedlo částečnou mobilizaci, málem rozpoutalo válku, a nakonec se ukázalo, že došlo k omylu. Generál Syrový k tomu dodal s jistou dávkou optimismu: „*Německá vláda nemá důvody pro okupaci, děláme vše, co si přeje*“. Ostatní přítomní prozatím mlče-li. Ministerský předseda Beran také zapochyboval. Navíc měla vláda velké starosti s vývojem na Slovensku. Den před tím sesadil prezident dr. E. Hácha autonomní vládu dr. J. Tisa a do čela nové jmenoval K. Sidora. Skeptický postoj vládních představitelů k předložené zprávě ještě podpořil ministr Havelka. Dozvěděl se od legačního rady čs. vyslanectví v Berlíně M. Schuberta, který před několika dny přijel nakrátko do Prahy, že referent pro Československo v berlínském úřadě G.

Altenburg důrazně popřel zprávy o stahování německých vojsk k čs. hranicím a o přípravách okupace.

Konkrétní burcující zprávě, a nebyla jediná, nikdo z vládních představitelů zcela neuvěřil. Rozhovor mezi vojáky a ministry skončil. Vojáci neuspěli ani se svými návrhy, aby byl povolen odlet všech vojenských letadel do zahraničí, došlo k odsunu nebo zničení těžkých zbraní, odvozu výrobních plánů zbrojních závodů, k případné destrukci budovy hlavního štábu či dokonce, aby vláda i s prezidentem odletěla do Francie nebo Velké Británie. Gen. Fiala a plk. Moravec tedy odešli bez jakýchkoli konkrétních příkazů či pokynů. Nezbyvalo než jednat v rámci daných možností samostatně, podle vlastní úvahy.

Oněm několika zasvěceným, ale také přímo ohroženým, kteří nebrali docházející zprávy na lehkou váhu, začal chybět čas. Již před několika dny se sešli plk. Moravec a mjr. Strankmüller s přednostou pasového oddělení britského vyslanectví mjr. Haroldem Gibsonem. Působil v Praze jako rezident britského zpravodajství, konkrétně jeho složky MI 6, a proto se nezabýval přednostně problémy s udělováním víz, jak by se mohlo a mělo na první pohled zdát. Byl to také on, kdo nabídl čs. zpravodajcům, aby urychleně ukončili svou práci ve druhé republice a přijali nabídku odletět do Velké Británie a pokračovat z jejího území v protinacistickém zpravodajství. Tuto nabídku mjr. Gibson znovu opakoval na schůzce 12. března, která se uskutečnila v konspirativní vile 2. oddělení v pražských Střešovicích. Navíc podal velmi konkrétní návrh: zajistí odlet vybrané skupiny kolem poledních hodin 14. března 1939. Plk. Moravec o tom později v Londýně napsal záznam: „Mjr. Gibson obdržel z Londýna instrukce, v nichž se praví, že ústředí anglické tajné služby má mimořádný zájem na tom, aby byly zachovány pracovní možnosti československého zpravodajství i po okupaci ČSR a že nám nabízí pohostinství a podmínky pro další práci proti Německu. Mjr. Gibson dostal příkaz, aby provedl potřebná opatření podle našich přání a dispozic.“

Je možné a současně potřebné položit si otázku, jaké důvody asi vedly Brity k vyslovení zmíněné nabídky. Zhruba již od poloviny třicátých let, tedy ještě před Mnichovem a okupací, se odvíjel na poli tajných služeb úporný zápas mezi československými a německými zpravodajci. Mnohé konkrétní zkušenosti a poznatky o plánech hitlerovského Německa, získané jak v řadě větších či menších střetů, tak na základě činnosti vlastních agenturních sítí v Německu a v dalších evropských státech (např. Holandsku, Švýcarsku) anebo prostřednictvím předsunutých agenturních ústředí na území Československa, které čs. zpravodajci předávali spojeneckým zpravodajským službám, vyvolávaly stále stoupající zájem o jejich práci a výsledky. Nelze si pochopitelně dělat iluze, že by ve vzájemném kontaktu zpravodajců, třebaže by se jednalo o potenciální spojence, nepřevažoval v první řadě vlastní pragmatický a utilitární chápání interese. Přestože vztahy měly podobu profesionální korektnosti, nakonec rozhodovala kvalita partnerovy nabídky. A čs. zpravodajci měli mnohé co předkládat. V této souvislosti je třeba také zmínit, že nečekali pasivně na případnou nabídku ze strany spojenců. Zdá se být pravděpodobné, že se zprvu uvažovalo o individuálním přesunu vybraných zpravodajců na Západ bez cizí pomoci. Nasvědčuje tomu

kromě jiného zmínka plk. Františka Hájka, který až do 2. ledna 1939 zastával funkci přednosty 2. oddělení hlavního štábu, že už 1. února 1939 zařídil plk. Moravcovi a také škpt. Fryčovi azyl v Anglii, jestliže budou muset opustit republiku. Přibližně ve stejné době zajistil plk. Jaroslav Ostřížek, styčný důstojník MNO u ministerstva zahraničí, vystavení či prodloužení diplomatických pasů i dalším příslušníkům 2. oddělení. Počátkem března 1939 tyto pasy jako pracovníci ministerstva zahraničí s tituly vrchních komisařů nebo komisařů měli plk. Moravec, majori Frank, Paleček a Strankmüller a škpt. Fryč. Takovéto zajištění dokládá domněnku, že se skupina zpravodajců rozhodla odejít do emigrace v každém případě, a to bez ohledu na možné nabídky.

Vyvstává ale ještě jedna otázka, proč nedošlo obdobné pozvání od Francouzů, když po celou dobu existence republiky existovala nejtěsnější zahraniční politická i vojenská vazba právě na Francii. Vždyť základem pro budování čs. armády byla francouzská vojenská doktrína a je známo, že představitelé francouzské vojenské mise v Československu považovali čs. armádu za nejbližšího spojence ve střední Evropě. Důvody je možné hledat nejspíše v proměnách postojů Francie v roce 1938, kdy se zprvu přiklonila a posléze aktivně prováděla „usmiřovací“ politiku vůči Německu, a protože nestála v pozici britské ostrovní říše, zřejmě se více obávala možného válečného konfliktu, jehož by byla jedním z prvních objektů. V kritickém období léta 1938, kdy se ohrožení Československa stávalo nanejvýš akutním, přece jenom projevil francouzský generální štáb zájem, jak je spojenecká čs. armáda připravena k válce. Na přelomu srpna a září 1938 odejel do Paříže náčelník francouzské vojenské mise v Praze gen. L. E. Faucher v doprovodu tehdejšího podnáčelníka čs. hlavního štábu gen. Fialy. Jeden z dobře informovaných, plk. František Havel, šéf studijní skupiny 2. oddělení, však uvádí ve svých memoárech, jaký byl skutečný stav věcí. Gen. M. Gamelin, náčelník francouzského generálního štábu, opět nemohl přislíbit faktickou a účinnou pomoc. Omezil se na pouhé rady. Podle jeho názoru měla čs. armáda v případě válečného konfliktu s Německem manévrovat a co nejdéle si udržet bojeschopnost.

V roce 1938 nebyl o mnoho intenzivnější ani vztah mezi oběma zpravodajskými službami. Koncem května 1938 sice přijel do Prahy jeden z představitelů francouzského Deuxième Bureau, doprovázený kolegy z německé sekce, aby konfrontovali své poznatky o vojenské situaci v Německu. Podle zmíněných vzpomínek F. Havla však nedisponovali ničím závažným a novým, čím by mohli doplnit obraz o německé armádě v zájmových prostorech čs. zpravodajské služby. Nepříliš plodný vzájemný vztah se ještě vyhroutil po mnichovských událostech, kdy se stal poměr k francouzské zpravodajské službě až napjatým a podle memoárů F. Moravce po stránce osobní přímo chladným.

Britská nabídka tedy zůstala jako jediná a konkrétní. Návrh mjr. Gibsona umožnil plk. Moravcovi, aby původně plánovanou sestavu emigrujících zpravodajců rozšířil. V dosavadní literatuře se většinou traduje, že klíčem k jejich výběru se stal přímý osobní kontakt s agentem A-54. Podle Moravcova požadavku prý neměl v Praze zůstat nikdo ze zpravodajců, kteří ho znali ze služebního styku. Co kdyby někdo z nich náhodou či pod fyzickým nebo psychickým nátlakem prozradil něco o jeho

existenci. Vždyť se přece počítalo s jeho další spoluprací. Nepochybně se jednalo o jedno z kritérií, ale nikoli hlavní. Osobně znali A-54 také například škpt. Longa i škpt. Rybář, a přesto se nedostali ani do rozšířeného výběru. Bezpochyby rozhodovaly především odborná schopnost a zkušenost, zejména s ohledem na ofenzivní zpravodajství proti Německu, ale také, a to nikoli na posledním místě, osobní sympatie.

Dne 14. března 1939 netrpělivě čekal mjr. Strankmüller již od dopoledne na telefonát z britského zastupitelského úřadu. Podle domluvy ze schůzky s mjr. Gibsonem, se měl ozvat kolem dvanácté. Protože telefon zůstal němý, rozhodl se iniciativně jednat a odejel sám přímo za mjr. Gibsonem. Ani nemusel obšírně vysvětlovat důvod svého znepokojení. Gibson se omlouval a vysvětloval, že vzhledem ke krajně nepříznivému počasí nebude moci dnes letadlo přistát, a proto se bude muset odlet odložit až na příští den. To ovšem nemohl Strankmüller přijmout, k čemu by byla dohoda, jejíž nejpodstatnější smysl a význam spočíval ve skutečnosti, že k odletu dojde ještě před příchodem německých okupantů. Mjr. Gibson přemýšlel, zvažoval možnosti a potom požádal Strankmüllera, aby na něho počkal, že ještě zkusí celou záležitost zařídit. Asi po dvou hodinách se Gibson vrátil a bylo zřejmé, že přináší dobrou zprávu: letoun je na cestě. Ještě domluvili heslo pro pilota holandské letecké společnosti KLM na lince Bukurešť-Rotterdam-Londýn, který měl mimořádně přistát na žádost Angličanů v Praze.

Zatímco mjr. Strankmüller dojednával možnosti a podmínky odletu, uzavírala se v budově hlavního štábu několikaletá plodná činnost čs. vojenských zpravodajců. Nejdůležitější dokumenty ofenzivní sekce pátrací skupiny: došlé zprávy, kartotéky spolupracovníků a agentů z různých míst Německa i dalších evropských států, nalezly své místo v přichystaných cestovních zavazadlech, aby mohly znovu sloužit na počátku nové éry. Studijní a některý další méně důležitý materiál byl odvezen do úkrytu v garáži konspirativní vily v pražské Šárce, jiné dokumenty přislíbil přivést za zpravodajci do Londýna mjr. Gibson. Ještě z britského vyslanectví požádal Strankmüller telefonicky plk. Moravce, aby vyslal na ruzyňské letiště mjr. Aloise Franka, který měl očekávat a avizovat přilet letadla. V odpoledních hodinách pak zašel plk. Moravec v doprovodu mjr. Strankmüllera k zastupujícímu náčelníku hlavního štábu gen. Fialovi, aby ohlásil „odjezd na služební cestu s neurčitou dobou trvání“.

Po návštěvě u gen. Fialy odejel na letiště také mjr. Strankmüller. Kolem 16. hodiny bylo ohlášeno přistání a zanedlouho se objevil pilot v uniformě společnosti KLM. Čekající zpravodajci mu sdělili smluvené heslo a on jim odvětil, že je třeba letadlo natankovat, a proto odlet bude asi za hodinu. Mjr. Frank okamžitě telefonoval do budovy hlavního štábu, odkud v krátké době vyjely tři automobily, každý jiným směrem, ale za společným cílem. Toto bezpečnostní opatření bylo nutné, protože hlavní štáb již byl observován Němci ve službách Abwehru. Všichni se pak sešli v letištní hale. Kromě plk. Moravce dalších deset vojenských zpravodajců. Z původně určených však chyběl mjr. Bohumil Dítě, který se nestačil včas vrátit ze Slovenska, kde v předešlých dnech plnil zpravodajské úkoly. Po 17. hodině se roztočily vrtule letounu Douglas a na jeho palubě odlétalo jedenáct zpravodajců

- plk. František Moravec, pplk. Oldřich Tichý, majori Josef Bartík, Alois Frank, Karel Paleček a Emil Strankmüller, štábní kapitáni Vladimír Cigna, Josef Fořt, František Fryč, Václav Sláma a Jaroslav Tauer.

Na první kroky do nejisté budoucnosti a loučení s vlastí vzpomínal po válce E. Strankmüller: *„Odstartovali jsme. Počasí bylo krajně nepříznivé, deštivé a pochmurné. Zářící ohně kladenských pecí byly pro nás posledním rozloučením s domovem. Pak nás již pohltila neproniknutelná mračna. Emigrovali jsme jako první, abychom v zahraničí pokračovali v boji proti nacistickému nepříteli.“* Ještě nad Německem proletělo letadlo silnou sněhovou bouří, a přestože nebylo osvětleno, pátraly po něm světlomety německé protiletecké obrany. Když se jeden ze dvou pilotů dozvěděl, že pasažéři jsou Češi, překvapivě jim řekl, že je potomek českých pobělohorských exulantů. Snad i to pomohlo překonat stísněnou náladu na palubě letadla.

Po mezipřistání v Rotterdamu doletělo jedenáct zpravodajců pozdě večer na londýnské letiště Croydon. Je zajímavé, že ačkoli byl v Praze jejich odlet pečlivě utajován a vědělo o něm jen několik zainteresovaných lidí, v Londýně na přilet letadla čekali novináři. Zřejmě indiskrecí na britských místech se totiž rozšířila v novinářských kruzích pověst, že prý z Prahy přilétá vláda, anebo jiní zase očekávali emigrující odborníky ze Škodových závodů. Zpravodajci se jen s obtížemi dostali od letadla, obléhaného novináři, a situaci zachránil menší autobus, který je převezl do úředních prostor letištní budovy. Tam je očekával britský vojenský a letecký atašé z pražského vyslanectví plk. Beamont. Po přivítání odejeli do hotelu Grosvenor u Victoria Station, kde měli rezervováno ubytování na první noc na britské půdě. Ještě cestou z letiště do hotelu pronásledovali autobus se zpravodajci a jejich doprovodem novináři a fotografové. Na druhý den se psalo v britském tisku nejen o jednání prezidenta dr. E. Háchy v budově říšského kancléřství s berlínskými politickými představiteli a o německé okupaci Čech a Moravy, ale i o tom, že v předvečer okupace přiletělo do Croydonu jedenáct Čechoslováků. Jejich jména jsou „přísně tajná“ - hlásal titulok Daily Expressu, a článek přinesl také informace o dojednávání odletu z Prahy. Tedy nepříliš příjemná reklama pro zpravodajce, ale nové a překotně se valící události, zaznamenávané na stránkách britského tisku, odsunuly tuto epizodu mimo hlavní pozornost.

První dny čs. zpravodajců na britském území vyplňovala řada běžných starostí. Za pomoci čs. vojenského atašé pplk. Josefa Kally se přestěhovali do hotelových bytů v kensingtonském okrese, poblíž domu kde bydlel pplk. Kalla. Mnohem závažnější však byla jednání, která měla umožnit opětovné zahájení zpravodajské práce. Přestože političtí představitelé, vždyť ministerským předsedou byl stále jeden z iniciátorů a signatářů mnichovské dohody N. Chamberlain, nejevili příliš vstřícnosti, postupně se podařilo získat vyhovující podmínky i prostředky. Plk. Moravec navštívil tehdy ještě brigádiera, později genmjr. sira Stuarta Menziese, přednostu MI 6, tedy ústředního britského úřadu pro ofenzivní vojenské a politické zpravodajství. Ten mu oficiálně opakoval nabídku ke spolupráci a uvedl, že technické podrobnosti má Moravec projednat s mjr. Gibsonem, jehož příjezd

z Prahy je očekáván každým dnem. Postavení čs. zpravodajců také posilovala skutečnost, že disponovali finančními prostředky, které měla čs. zpravodajská služba uloženy v bankách některých zemí. Telefonicky byli povoláni do Londýna plk. F. Hájek z Holandska a mjr. Karel Sedláček ze Švýcarska. Přijížděli si nejen pro nové instrukce, ale současně s sebou přiváželi také deponované valuty. Také pplk. Kalla vyzvedl z jedné banky uložený obnos. A tak již za několik týdnů po 15. březnu 1939 disponovali zpravodajci dosti značnou sumou v britské měně. Uložili ji v londýnské Midland Bank, a to část na tříměsíční vázaný vklad (3,5 %) a další část na běžný šekový účet (2 %). Neměla však sloužit a také nesloužila jen pro zpravodajské účely, ale byla dána k dispozici pro celou československou zahraniční akci, která se pozvolna začala rozvíjet v řadě států.

O příjezdu zpravodajců také informoval plk. Moravec dopisem do Chicaga dr. E. Beneše, který byl v té době profesorem sociologie na tamní univerzitě a po německé okupaci oficiálně ohlásil svůj návrat do aktivní politiky. Sděloval mu, že se zapojuje do zahraniční akce, jejímž cílem je osvobození a obnova Československé republiky. Jaký význam této skutečnosti přikládal právě E. Beneš, je patrné z jeho Pamětí, vydaných po válce. Napsal v nich: *„Bylo pro nás neobyčejně důležité, že celá skupina důstojníků československé zpravodajské služby v ministerstvu národní obrany unikla s hlavní částí svého pracovního materiálu v předvečer nacistické okupace z Prahy do Londýna ... dali se mi dopisem, zasláním do Chicaga, k dispozici pro společnou akci krátce po mém příjezdu do Londýna. Jejich práce pro společnou věc se začala ve shodě s britskou a později s francouzskou armádou bez prodlení.“*

V průběhu dalších rozhovorů s představiteli MI 6 byly vypracovány zásady spolupráce, jejíž podstatou byla v první řadě výměna informací. Zpravodajci sami připravili ve druhé polovině března program obnovení činnosti. Výrazným přínosem pro jejich práci se stal příjezd mjr. Gibsona. Přivezl materiály, které měl v úschově a obstaral vhodnější ubytování, takže bylo možné nerušeně, systematictěji a organizovaněji pracovat. Nejprve se soustředili na roztřídění dovezených dokumentů z hlediska okamžitého využití pro výzvědné i obranné zpravodajství, protože bylo třeba aktivizovat stávající agenturní síť a usilovat o jejich další rozšiřování. Právě s mjr. Gibsonem, jenž se stal spojovacím článkem mezi MI 6 a čs. zpravodajci, měli plk. Moravec a mjr. Strankmüller od přelomu března a dubna 1939 řadu porad, na nichž řešili jak konkrétní problémy denního života (legalizace pobytu, možnosti udělování víz pro cesty mimo britské území apod.), tak plány rozvoje vlastní zpravodajské činnosti a vzájemné spolupráce.

Kromě toho, že se úsilí zpravodajců v prvních týdnech jejich exilu koncentrovalo na aktivování již existujících zahraničních zpravodajských expozitur ve Švýcarsku, Holandsku, Polsku, Rumunsku a připravovalo se otevření další v Paříži, upínal se zcela logicky zájem na situaci doma - v protektorátě. Prozatím totiž neměli, mimo několika Gibsonových postřehů a informací, žádné zevrubnější zprávy o průběhu okupace a postojích svých bývalých spolupracovníků. Téměř všechny pracovníky 2. oddělení hlavního štábu náhlý odchod „jedenáctky“ překvapil. Například škpt. František Fárek, který se vrátil ze služební cesty na Slovensko až po polední 14.

března, zaznamenal svůj pohled a náladu ve svých vzpomínkách takto: „Z oddělení se vytratili jako duchové. A zbyl po nich jen závoj cigaretového kouře, rozházené psací stoly a pancéřové skříně s materiálem, který nestačili zničit. Vcelku - byl to pohled neradostný a tísnivý. Oknem jsme se my „pozůstali“ dívali, jak nasedají do aut a odjíždějí. Těžko bych dnes mohl vyličit pocity, které jsem prožíval ...“ Právě faktor nedostatku času a malá informovanost všech ve 2. oddělení způsobily nemalé potíže. „Pozůstali“, jak je Fárek výstižně nazval, vytýkali Moravcovi, že řádně nepředal agendu svému nástupci plk. Havlovi (do funkce byl jmenován gen. Fialou odpoledne 14. března), nevydal důsledné pokyny k likvidaci oddělení a také pátracích středisek a předsunutých agenturních ústředí. Skutečnost, že nikoho mimo vybranou „jedenáctku“ nechtěl informovat o chystaném odletu, a snaha vše co nejvíce utajit způsobily, že konkrétně nedohodl spolupráci se zbylými zpravodajci doma ani způsob vzájemného spojení. O těchto problémech byl alespoň zčásti informován plk. Moravec počátkem května 1939, kdy se již podařilo navázat kurýrní spojení mezi domovem a Londýnem. Jeden z pracovníků ofenzivní sekce pátrací skupiny škpt. Antonín Longa sděloval do Londýna: „Po vašem odjezdu nastalo u oddělení určité interregnum. Místnosti naší skupiny zaplavila skupina A (studijní složka 2. odd. - pozn. J. G.) a ujala se řízení dalšího osudu celého oddělení ... My jsme zůstali na svých místech a zařídili všechno, co bylo třeba v zájmu vyjasnění situace i tradice naší skupiny. Ještě téhož večera bylo na poště zajištěno permanentní zapojení na linku Praha - Berlín. Tak bylo možno zachytit asi o 00.03 hod. osobní rozhovor prezidenta Háchy s ministerským předsedou Beranem, v němž bylo sděleno, že německé vojsko vtrhne v časných ranních hodinách do Čech a na Moravu, že se nikdo nesmí postavit na odpor, armáda bude odzbrojena a každý pokus o odpor bude zlomen mocí.“

Uvedený časový údaj zmíněný v Longově zprávě a vůbec průběh telefonátů mezi Berlínem a Prahou je možné zpřesnit na základě dalších dokumentů. Během jednání prezidenta Háchy s Hitlerem v budově Říšského kancléřství v noci ze 14. na 15. března došlo celkem ke čtyřem telefonickým kontaktům. Poprvé sděloval do Prahy asi po 01. hodině ranní dr. Mastný, čs. vyslanec, dosavadní průběh Háchovy návštěvy a počátek jeho schůzky s německými představiteli. V druhém telefonickém rozhovoru - 02.10 hod. - hovořil ministr Chvalkovský s předsedou Beranem a informoval ho o okupaci, jak obsahově zachytil ve své zprávě Longa, a totéž zopakoval Beranovi také sám prezident Hácha. Ve třetím telefonátu po 05. hodině již oznámil ministr Chvalkovský do Prahy text společného prohlášení, signovaného Háchou a Hitlerem, a o chvíli později znovu volal Chvalkovský a informoval o skončení schůzky v Berlíně.

Jak popsal Longa, zpráva o okupaci ještě urychlila likvidační práce. „V tom okamžiku vystaly před námi jasně i naše povinnosti. Započali jsme ihned s ničtím veškerého zbylého závažného materiálu, který jsme všichni spálili.“ Atmosféru oněch hodin zachytil ve svých memoárech škpt. Fárek: „V malé spalovací místnosti suterénu budovy to vypadalo jako v kotelně transatlantického parníku. V nesnesitelném vedru se tu pletl jeden umouněnec druhému, ale jinak to nešlo. Posedla nás zvláštní radost z ničení, sportovní zápal nenechat Němcům ani cár papíru.“ Poslední zbytky dokumentů dohořívaly ještě v dopoledních hodinách

15.března. Současně byla dokončena také demontáž technických zařízení, především odposlechové techniky, likvidovala se laboratoř a v plamenech také skončil cenný filmový archiv. Uzavřela se jedna etapa práce zpravodajců naplněná úspěchy i nadšením, ale na konci roztrpčením a hlubokým zklamáním. Prozatím se však neuzavíral ani život zpravodajců ani jejich práce, naopak svítila velká naděje, že v nastávajícím boji bude znovu osvobozena a obnovena republika.

Nové podmínky a situace po 15. březnu předurčovala proměny obsahového zaměření zpravodajské práce a její charakter na domácí půdě. Na rozdíl od předchozího období pronikal do zpravodajství laický či amatérský živel a nezbytně docházelo k jeho zcivilnění. Profesionalitu zpravodajství muselo nahrazovat rychle rostoucí množství informačních zdrojů a spolupracovníků z řad všech, kteří se postavili na odpor proti nacistické okupaci. Postupně se vymezoval okruh otázek a problémů, jež připadaly v úvahu jako předmět zpravodajského zájmu.

Také nyní měly prvořadou důležitost zprávy vojenského rázu. Specifický význam a užitečnost zpravodajské práce byly dány také konkrétní strategickou úlohou, kterou přisuzovali Čechům a Moravě sami okupanté. Nesporná byla jejich klíčová geografická poloha ve středu Evropy, odkud se otevírala cesta k výbojům zejména jihovýchodním, případně i jižním směrem. Proto rostl v zahraničí zájem o zprávy zachycující dislokaci německých vojenských útvarů a posádek v protektorátě a její průběžné změny. V souvislosti s tím bylo mimořádně důležité také sledování vojenské dopravy přes protektorátní území. Údaje o dopravovaných materiálních prostředcích, zbraních a vůbec vojenské technice, cílových stanicích, případně zjištění čísel přepravovaných vojenských útvarů dovovalo zkušeným vojenským zpravodajcům odhadnout směr a nasazení sil i jednotlivých druhů zbraní.

Dalším objektem zpravodajského zájmu se stal pochopitelně průmysl, zejména zbrojní. Vždyť průmyslový potenciál českých zemí, který po okupaci připadl Hitlerovi, představoval vzhledem ke své struktuře a značné výrobní tradici důležitou součást celého soukolí německé válečné ekonomiky. Výstižně to vyjádřil německý publicista a historik Gert Buchheit, když napsal:

„Pro německou veřejnost šlo tehdy (v roce 1938) údajně o tři miliony sudetských Němců. Ve skutečnosti to nebyla národnostní stránka komplexu, která zajímala Hitlera. To byla druhořadá záležitost. Co ho především fascinovalo, byl hlavně hospodářský potenciál Čech a Moravy a strategický význam tohoto prostoru... Obojí, hospodářský potenciál a strategickou pozici chtěl diktátor bezpodmínečně využít.“

Mimořádný vojenskohospodářský význam českomoravského prostoru považovali okupanté za evidentní a vzhledem k výhodné zeměpisné poloze jeho cena v průběhu války pro ně ještě vzrostla. Právě jeho poměrně značná vzdálenost - zprvu od západní a později i od východní fronty - zaručovala minimální zranitelnost leteckým bombardováním.

Úměrně tomu tedy nabývalo na významu, a to i bezprostředně vojenském, zpravodajství z hospodářské oblasti. Bylo třeba sledovat celkové hospodářské, zvláště průmyslové a zemědělské výrobní poměry i situaci v dopravě a energetice. Přirozeně se též zájem zpravodajského zájmu přesunulo na zbrojní výrobu. Zajišťovaly se stav a vývoj zásob, zejména strategických surovin, jež muselo Německo dovážet. Významný úsek představovalo shromažďování nejrůznějších údajů o druzích, kapacitách, množstvích, programech a výsledcích zbrojní výroby. Zvláštní zájem se soustřeďoval na vývoj technických novinek v oblasti zbrojní výroby.

Zpravodajství však sledovalo také vývoj sociálních poměrů, shromažďovalo informace o celkové politické situaci a vývoji společenských a kulturních poměrů v protektorátě. Navíc zprávy o stupňujícím se politickém, hospodářském, sociálním, národnostním a kulturním útlaku českého obyvatelstva významně přispívaly k rozvoji propagandistického boje proti německým okupantům, a to jak doma, tak v zahraničí.

Aby zpravodajská činnost mohla úspěšně plnit své poslání, muselo dojít k navázání a nepřetržitému udržování vzájemného kontaktu mezi domovem - protektorátem - a zahraničními centry čs. odboje. Domov spatřoval svůj hlavní úkol v soustavném zásobování zahraničí co možná největším množstvím důležitých informací všeho druhu. Tyto zprávy mohly být efektivně využity jen zahraničními silami a mocnostmi, které na rozdíl od domácího odboje disponovaly potřebnými, zejména válečnými prostředky v protifašistickém boji. Na rozdíl od toho se obracela čs. centra v zahraničí na domov s instrukcemi, pokyny a požadavky na jeho činnost. A přirozeně jen v omezené míře předávala vlastní zpravodajské informace. Pokud přicházely, tak se týkaly konkrétních úkolů, ale většinou prognóz a úvah o vývoji mezinárodní situace nebo obsahovaly sdělení o průběhu či výsledcích politických a diplomatických jednání v zahraničí ve prospěch „československé věci“.

Zásadní změny celkové situace a podmínky tedy položily před čs. zpravodajství zcela nové úkoly. Zhodnotit jeho výsledky, úspěchy, ale také nezdary je ovšem již další kapitola.

Použití prameny a literatura:

- Materiály z fondů Vojenského historického ústavu Praha, Státního ústředního archivu Praha a Archivu Ministerstva vnitra ČR.
- Buchheit, G.: Der deutsche Geheimdienst. München 1966.
- Fárek, F.: Stopy mizí v archivu. Praha 1975.
- Groscurth, H.: Tagesbücher eines Abwehroffiziers 1938-1940. Stuttgart 1970.
- Havel, F.: Zpravodajská činnost 2. oddělení hlavního štábu čs. armády v letech 1936-1939. Vojenský historický ústav, sbírka vzpomínek.
- Kokoška, J. - Malíř, J.: Organizace československého vojenského ofenzivního zpravodajství v letech 1934-1939. Historie a vojenství, 1990, č. 1, s. 34-48.
- týž: Spor o agenta A-54. Svět v obrazech. 1988, č. 40 až 1989, č. 4.
- Moravec, F.: Špión, jemuž nevěřili. Praha 1990.
- Strankmüller, E.: Československé ofenzivní zpravodajství v letech 1937 do 15. března 1939. Odboj a revoluce, zprávy. 1968, č. 2.

JAN SYROVÝ

* 24. ledna 1888 Třebíč

† 17. října 1970 Praha

Velká odpovědnost a hektická doba poznamenaly rysy Jana Sirového, že velmi brzy působil na veřejnosti trochu přestárle. Tento odstup od jeho vrstevníků zvyšovaly ještě dvě věci: klipec na oku a povaha. „Bratr Jan“, jak ho všichni za světové války i potom v první republice nazývali, byl vždy uzavřený. To však nijak neubíralo na jeho popularitě, i když ho každé veřejné vystoupení přivádělo do rozpaků. Proto byl v době krize v září 1938 jmenován československým premiérem a ministrem národní obrany. Po mnichovské konferenci splnil rozkaz ke kapitulaci, což po druhé světové válce vedlo ke skandalizování jeho jména i následnému odsouzení na 20 let těžkého žaláře a odnětí vo-

jenské hodnosti armádního generála ...

Než se stal důstojníkem, vystudoval brněnskou vyšší průmyslovou školu - obor stavitelství. Po maturitě nastoupil jako jednoroční dobrovolník vojenskou prezenční službu v rakousko-uherské armádě, a to u pěšího pluku 10 v Jihlavě. Když odešel v hodnosti kadeta do zálohy, odjel do Varšavy, aby pokračoval ve studiu svého oboru.

Zde ho také zastihla první světová válka. Podobně jako většina tamních krajanů, byl i Sirový oddaným stoupencem Tyršova sokolského hnutí, a proto se přihlásil jako jeden z prvních dobrovolníků do boje proti vídeňskému císaři. Když potom ruská vláda povolila zřízení samostatného útvaru - České družiny - odjel s prvním

transportem varšavských dobrovolníků do Kyjeva, kde se začala Družina organizovat.

Začátkem září 1914 byl jako prostý voják sice zařazen do první roty, ale už po několika dnech ho přemístili ke 4. rotě, která se začala právě organizovat. S ní také po památné přísaze na Sofijském náměstí odešel 9. října na frontu, na úsek III. armády. Mezi legionáři brzy získal pověst „chrabrého, pohotového a přitom rozvážného vůdce rozvědčků, který svojí znamenitou tělesnou kondici dovede překonávat i nejobtížnější fyzické překážky a osobní statečností byl vzorem celému okoli...“

S jeho jménem je pak spojena první úřední zpráva ruského hlavního stanu z 2. února 1916 o úspěšné činnosti československých dobrovolníků, která se prostřednictvím tisku rozšířila do celého světa. Generál Brusilov tehdy poslal veliteli 48. armády telegram: „Vrchní velitel mi přikázal, abych vyřídil od něho srdečné díky Čechům a rozvědčům - largokalužům s praporčíkem Syrovým v čele za jejich znamenitý boj a zvláště poslednímu, s jeho vynikajícími hrdiny, za zdařilou výplatu Švábů a Maďarů. Prosí je vyznamenati důstojně a o vyznamenání praporčíka Syrového učiniti návrh přímo jemu. Udílím Čechům ještě po kříži sv. Jiří a 10 rublů každému...“

Když se Česká družina rozšířila na Československý střelecký pluk, byl praporčík Syrový jmenován dnem 20. srpna 1916 velitelem 7. rot, se kterou prodělal úspěšné boje, a rozvědky u 83. pěší divize na Stochodě a u Velkého Moročna. Krátce po sjezdovém zasedání Svazu čs. spolků na Rusi vedl Syrový svoji rotu do zákopů na jih od městečka Zborova. V bezprostředních okamžicích před útokem byl - 2. července 1917 - za dělostřelecké přípravy těžce raněn střežinou granátu. Přes veškerou péči lékařů kyrilovské nemocnice v Kyjevě nedalo se pravé oko zachránit a nezbylo než se podrobit osudu. Již 28. července se však hlásil u velitele pluku k nástupu do služby. Po třech měsících byl ustanoven velitelem II. praporu a současně ho pověřili dozorem nad budováním kulometných rot. Pro svoji rozhodnost byl také ustanoven velitelem rekvizičního oddílu pluku.

Před odjezdem legionářů ze Žitomírské oblasti dále na východ převzal poručík Syrový funkci velitele 2. střeleckého pluku. S pomocí rot 6. střeleckého pluku, které vedl tehdy podkapitán, později náčelník hlavního štábu čs. branné moci a armádní generál Ludvík Krejčí, dorazil Syrový do Omska. V uznání zásluh a vítězný průběh bojů na omském a tumenském úseku byl Syrový při prvním výročí zborovské bitvy povýšen na plukovníka a usnesením Odbočky České národní rady na Rusi ze dne 27. srpna 1918 mu byl svěřen odpovědný a zároveň i nejvyšší čestný úkol velitele Československého armádního sboru. S tímto jmenováním souviselo i jeho povýšení do hodnosti generálmajora. Měl tehdy „bezmeznou důvěru všech československých dobrovolníků, kteří pevně věřili, že nedovolí, aby jejich krve a obětí bylo zneužito pro cizí dobrodružné zájmy a že bude rozhodným a moudrým velitelem, který má na zřeteli jedině vlastní cíl československé revoluce, povede vojsko k vítězství a šťastně je dovede do osvobozené vlasti.“

Nové funkce se generál Syrový ujal 1. září 1918 a o měsíc později, 2. října, byl ustanoven se souhlasem všeruské ústřední vlády vrchním velitelem všech ruských, československých, polských, rumunských a jihoslovanských vojsk operujících

proti bolševikům. V této velitelské funkci zůstal až do ledna 1919, kdy se velení nad všemi dohodovými a spojeneckými vojsky ujal francouzský generál M. Janin.

Syrový zůstal velitelem Československého armádního sboru, který se v důsledku vzniku Československé republiky nyní reorganizoval na Československé vojsko na Rusi, složené ze tří střeleckých divizí a speciálních jednotek podřízených přímo štábu vojska (jako úderný prapor, jezdecko atd.).

Během jarních měsíců roku 1919 se legionáři přemístili z přifrontového pásma (na Urale) na sibiřskou magistrálu v úseku od Omska až po Bajkal. Pacifikovali toto území a opravili celou železniční trať. Velitel vojska pak využil času, aby z revolučních (legionářských) útvarů vytvořil řádnou, ukázněnou, dobře vycvičenou a vyzbrojenou armádu, která byla pevným základem pro vybudování československé branné moci ve vlasti.

Přes všechny překážky a obtíže, kterých osud generálu Syrovému připravil do cesty, odjel nakonec 27. dubna 1920 s XXIII. lodním transportem Prezident Grant z Vladivostoku do Československa.

Po příjezdu do Prahy (20. června), kde se mu dostalo zvláště nadšeného uvítání, odjel Syrový do Francie, aby tam absolvoval takzvaný generálský kurz. V srpnu byl pak ustanoven Zemským vojenským velitelem v Praze a v prosinci 1922 povýšen do hodnosti divizního generála. Od ledna 1924 zastával už funkci podnáčelníka hlavního štábu a po odchodu francouzského generála Mittelhausera byl dnem 1. ledna 1926 **ustanoven náčelníkem hlavního štábu československé branné moci**. V čele toho úřadu setrval až do 31. prosince 1933 (novým náčelníkem se stal armádní generál Ludvík Krejčí) s výjimkou období od 18. března do 12. října 1926, kdy ve vládě dr. Černého zastával funkci ministra národní obrany. Po rekonstrukci vlády se opět ujal úřadu náčelníka hlavního štábu a v prosinci 1927 byl povýšen na armádního generála. **Dekretem prezidenta republiky byl potom ustanoven generálním inspektorem československé branné moci.**

K zásadní změně na vedoucích místech dal podnět sám prezident republiky T. G. Masaryk po úvaze, *„že je nutné, aby byl v armádě zabezpečen odborný pokrok a možnosti intenzivní práce na základě odbornosti a pracovní výkonnosti. Byl toho názoru, že hlavní štáb jako mozek armády a výkonný orgán má být veden odborníkem, kterého armáda má, jenž by osobně vzal do rukou školení generality, osobně řídil práci štábu a sám byl středem pracovního úsilí a tvůrcem myšlenek ve štábu. Dosavadní řízení hlavního štábu generálem Syrovým nepotvrzovalo, že by požadavky mohl splnit.“*

Změny na vysokých armádních místech vyvolaly určitý neklid. Generál Syrový spoléhal na svůj značný mocenský vliv, na své legionářské zásluhy i na francouzskou podporu. Snažil se, aby jeho nová funkce odpovídala postavení nejvyššího vojenského činitele v míru, odpovědného jedině ministru národní obrany za veškeré přípravy k branné pohotovosti a současně se domáhal předurčení za hlavního velitele operujících armád za války. T. G. Masaryk návrh kategoricky odmítl. Úpravu kompetencí nejvyššího odborného vedení přinesl až rozkaz prezidenta Dr. E. Beneše s platností od 1. ledna 1937 o kompetenci generálního inspektora a náčelníka hlavního štábu a o zřízení inspektorů zbraní.

Zdá se, že generál Syrový se přece jen později dočkal splnění své dlouholeté tužby být nejvyšším vojenským činitelem armády. Po demisi prezidenta republiky 5. října 1938 přešla podle ústavní listiny jeho pravomoc na vládu. Usnesením vlády ze 7. října byl pak Syrový **pověřen výkonem funkce vrchního velitele ...** Po reorganizaci česko-slovenské vlády 1. prosince 1938 zastával až do německé okupace funkci ministra národní obrany.

Vláda druhé republiky byla snad nejméně populární a nejproklínanější vládou v dějinách československého státu. Jiné postavení však nebylo než zoufalé. Profesor Václav Černý ve svých pamětech *Pláč koruny české* připomenul: *„Vláda nás vyzývala, zapřísahala, prosila, žadonila o naši slepotu, hluchotu, klid a práci. Byla to vláda nešťastníků, vláda pohromy a hanby, ale nikdy zaprodanců. Kdo ji viní z národní a státní zrady, mstí se ze stranických důvodů na žalostné památce bédných a lže...“*

Když pak v březnu 1939 přijel na Pražský hrad Adolf Hitler, objevil se ihned v protektorátních časopisech a novinách snímek pověstného stisku rukou „Zwei alte Front Kämpfer“. Nacisté toto setkání pečlivě připravili a hlavně využili jako dokonalý prostředek a důkaz klidné okupace Československa. Generál Syrový přitom neměl nejmenší ponětí, komu bude tehdy představen. Později se mu také vytýkalo položení věnce k hrobu Neznámého bojovníka ve Staroměstské radnici společně s německým generálem Blaskowitschem. I když mu tato povinnost za spoluúčasti příslušníků říšské branné moci byla proti mysli, byl přesvědčen, že se *„jednalo o pietní poctu vzdávanou říšskou armádou československému neznámému vojínu, čímž byla současně uznána i vojenská branná moc Československé republiky“*.

Ze stejného důvodu nosil až do zákazu uniformy československého generála, *„aby tím i v době okupace prokazoval demonstrativně i dále existenci československé branné moci“*. Česká veřejnost ale toto jeho počínání odsoudila a tento názor v podstatě přetrvává až do dnešních dnů, i když generál Alois Eliáš, později popravený nacisty, už v roce 1939 v úzkém kruhu přátel varoval: *„Nesmíme Syrového odsuzovat, nemohl jinak jinak. To se jednou vysvětlí ...“*

Právě za pomoci Eliáše se Syrovému jako předsedovi **Sociálního ústavu legionářského** podařilo za německé okupace uchovat jeho ne zrovna malý majetek. O tom svědčí i skutečnost, že **hmotně podporoval rodiny vojáků druhého zahraničního odboje, stejně jako rodiny perzekvovaných příslušníků domácího odboje, a to bez ohledu na jejich politickou příslušnost**. Pro tyto účely vydal ústav 8,5 miliónu korun, kromě dalších 15 miliónů, které pro podobné účely „půjčil“ Siroťčinu fondu legionářskému.

Generál Syrový se musel na nátlak Němců vystěhovat z Prahy. Bydlel potom u své neteře v Dobřichovicích. Pravidelně každý týden dojížděl odtud do hlavního města, aby zůstal v kontaktu s vedením Spolku pro sociální péči, s bratrem a řadou dalších osob. Generál Kutlvašr po válce dosvědčil, že *„Syrový zůstal vždy věren Masarykovi a Benešovi a měl v tomto ohledu zcela pevný a nekompromisní postoj. Vyhození redaktora z Poledního listu s požadovaným interview proti Benešovi bylo odvážným činem“*.

Syrový byl pochopitelně po celou dobu okupace pečlivě sledován gestapem a pro svoji příliš nápadnou tvář, známou v celé veřejnosti, musel dodržovat krajní

opatrnost. Při vypuknutí povstání v Praze dal se ihned k dispozici velitelství Bartoš a zúčastnil se operativní schůzky u předsedy České národní rady profesora Alberta Pražáka.

Krátce po osvobození byl zatčen a zajištěn „*pro podezření z trestních činů dle dekretu prezidenta republiky z 19. 6. 1945*“. Následující rok byl obžalován společně s R. Beranem, Dr. J. Havelkou, Dr. J. Fischerem a Dr. J. Černým, že „*za války opatřovali nepříteli prospěch a způsobili škodu branné moci a vojenským podnikům..., propagovali a podporovali fašistické a nacistické hnutí tiskem, rozhlasem a filmem, schvalovali obhajoval nepřátelskou vládu na území republiky a jednotlivé činy okupačních velitelství a orgánů jim podřízených... v úmyslu, aby rozvrátili mravní, národní a státní vědomí československého lidu...*“ Národní soud v Praze pak Jana Syrového odsoudil na dvacet let odnětí svobody a k degradaci. Následovalo putování po věznicích jako Mírov, Leopoldov, a to až do roku 1960, kdy byl na základě vyhlášené amnestie propuštěn na svobodu. Aby se vůbec uživil, začal pracovat jako hlídač a také on, podobně jaké celá jeho generace „brášků“, zemřel v naprostém zapomenutí ...

PhDr. Zdeněk Vališ

OBSAH ROČNÍKU 1993

	VR číslo	strana
Vojenské rozhledy v roce 1993	1	3
SLOVO VYDAVATELE	2	3
Úvodní slovo ke koncepci	7	3
Koncepce výstavby AČR do roku 1996	7	5
Generálmajor Ing. Emil Antušák Další kolo reorganizace armády před námi	3	3
Generálmajor Ing. Emil Antušák, podplukovník Ing. Josef Janošec, CSc. Vznikl Institut pro výzkum operačního umění	10	38
Plukovník gšt. Václav Báča Odzbrojovací proces v Evropě a jeho kontrola	2	31
Major Dr. Štefan Danics, CSc. Cíle zahraniční politiky a bezpečnost	8	28
Podplukovník PhDr. Jan Eichler, CSc. NATO a státy střední a východní Evropy	1	6
Podplukovník PhDr. Jan Eichler, CSc. NATO a evropská bezpečnost	2	4
Podplukovník PhDr. Jan Eichler, CSc. Pascal Boniface: „Ať žije bomba“	5	11
Podplukovník PhDr. Jan Eichler, CSc. Mezinárodní determinanty bezpečnostní politiky České republiky	7	27
Plukovník v zál. Ing. Josef Fučík Soumrak tankového věku	4	14
Plukovník v zál. Ing. Josef Fučík Výpověď generálního inspektora	7	49
JUDr. Vladimír Handl, CSc. Rozšířit NATO, nebo nikoli?	3	6
Ing. Josef Hrdlička Evropské pásmo rizikových faktorů	7	43

	VR číslo	strana
Ing. Josef Hrdlička Teorie a praxe moderních armád	9	19
Plukovník gšt. Ing. Pavel Jandáček Koncepce výstavby Armády ČR do roku 1996	5	3
Ing. Pavel Jégl Parlamentní kontrola ozbrojených sil v ČSFR a ČR	10	3
Plukovník PhDr. Karel Jicha Překoná AČR zátěže a pozůstatky minulosti?	8	17
Plukovník Ing. Stanislav Jurnečka Konflikty nízké a střední úrovně	4	4
Plukovník Ing. Ladislav Klíma, CSc. Náměty k tvorbě politiky v oblasti vědecké činnosti a vývoje technologií	4	25
Plukovník Ing. Ladislav Klíma, CSc. Poznámky k využívání vědecké a výzkumné základny státu pro obranu	3	20
Plukovník Ing. Ladislav Klíma, CSc. plukovník Ing. Petr Svozil Logistika v Armádě České republiky	3	23
Plukovník v zál. Ing. Stanislav Kočif, CSc. Současná strategie národní bezpečnosti USA a SDI	2	25
Plukovník Ing. Egon Kratochvíl Organizační struktura jako systém	8	32
PhDr. Antonín Leška Bezpečnostní aspekty českých národních zájmů	10	28
Podplukovník doc. RSDr. Oldřich Mašek, CSc. K brannému vědomí společnosti a armády	8	3
Plukovník RNDr. Jaroslav Mirovský, CSc. K informačním službám na Ministerstvu obrany ČR	8	7
Ing. Jaroslav Němec Bezpečnostní politika České republiky	3	11
Generálporučík Ing. Karel Pezl Armádo České republiky - Dobrý den	1	4

	VR číslo	strana
PhDr. Antonín Rašek Rozhodující je lidský potenciál	9	3
PhDr. Antonín Rašek Demokratizace, humanizace, armáda: zkušenosti čtyř let	10	17
Podplukovník doc. Ing. Josef Šiller, CSc. Krizový management	10	10
Plukovník doc. PhDr. Zdeněk Rozum, CSc. Osobnost vojenského profesionála: možnosti, předpoklady a požadavky	9	9
Plukovník Ing. Stanislav Stach, CSc. Trojí úloha armády	7	36
Plukovník Ing. Stanislav Stach, CSc., plukovník Ing. Karel Kulhánek, doc. RNDr. Ladislav Halberštát, CSc. Spolupráce armád - příspěvek k bezpečnosti v Evropě	1	11
Podplukovník Dr. Antonín Svěrák Aktuální otázky transformace Severoatlantické aliance	2	11
Podplukovník Dr. Antonín Svěrák Základy mezinárodní a obranné politiky evropských neutrálních států	9	13
Plukovník doc. Ing. Stanislav Schorm, CSc. Vzájemné styky AČR a Bundeswehru ve školství	6	6
Plukovník MUDr. Vladimír Šilha, CSc., plukovník MUDr. Josef Štorek Vojenskopolitická situace ve světě z pohledu velení Bundeswehru	5	17
Podplukovník doc. Ing. Josef Šiller, CSc. Armáda a myšlení	6	3
Ing. Milan Štembera, CSc. Nový pohled na zbrojní výrobu a konverzi	4	29
Ing. Milan Štembera, CSc. Vojenskopolitické aspekty sil rychlého zásahu NATO a Západo- evropské unie	2	19
Plukovník Ing. František Valach, CSc. Alianční politika	2	34

	VR číslo	strana
Dr. Theodor Winkler Švýcarská bezpečnostní politika v měnící se Evropě	6	17
Evropská bezpečnostní politika	1	18
NATO v Praze	4	3
Vojenské doktríny a vojenské transformace v postko- munistické Evropě	5	25

STRATEGIE

Ing. Josef Fučík Hledání zbrojní výroby	1	41
Plukovník doc. Ing. Václav Maryška, CSc. K některým otázkám bezpečnostní politiky českého státu	1	34
Podplukovník Ing. Vojtěch Němeček K využití československého stálého opevnění	8	88
Plukovník Ing. František Valach, CSc. Odezvy na novou éru konfliktů	3	56
Plukovník Ing. František Valach, CSc. Strategická válečná hra „s volným průběhem“	8	76
Ing. Otakar Vlach, CSc. Možnosti a účinnost obrany České republiky po rozdělení ČSFR	1	27

OPERAČNÍ UMĚNÍ

Generálmajor Ing. Emil Antušák Zásady výstavby a použití vojsk územní obrany	4	52
Plukovník Ing. Oldřich Horák Možnosti průzkumu	3	71
Plukovník Ing. Oldřich Horák Průzkum v obraně	4	58
Plukovník Ing. Karel Janíček, CSc., plukovník Ing. Vladimír Karaffa Týlové a technické zabezpečení územních vojsk	5	64

	VR číslo	strana
Plukovník gšt. Ing. Milan Kubeša K systematizaci klamání	10	42
Plukovník Ing. Karel Kozák podplukovník Ing. Miroslav Martiňák Některé problémy zpravodajského zabezpečení a možné tendence vývoje	6	81
Plukovník v zál. Ing. Stanislav Kočíř, CSc. Bojová síla vojsk	6	63
Plukovník gšt. Ing. Milan Kubeša K plánování a řízení palebného ničení	3	69
Podplukovník Ing. Miroslav Martiňák plukovník Ing. Karel Kozák Co dál s informacemi v armádě?	4	64
Plukovník doc. Ing. Václav Maryška, CSc., plukovník doc. Ing. Petr Tobíášek, CSc., podplukovník Ing. Vladimír Kmec, CSc., Ing. Evžen Holas, CSc. K technologii „třírozměrného boje“	3	62
Podplukovník Zdeněk Mejta, CSc. Konflikty a operační návaznost v americkém vojenském umění	6	67
Plukovník v zál. Ing. Josef Nastoupil Krizové situace a jejich řešení armádou	9	55
Plukovník doc. Ing. Petr Němec, CSc. Klamná činnost v nových podmínkách	5	50
Plukovník doc. Ing. Petr Němec, CSc. Klamná činnost - její vymezení	6	74
Plukovník prof. Ing. Karel Novotný, CSc. Teritoriální vojsko v systému obrany státu	7	101
Plukovník Ing. Pavel Roubín, CSc. K některým aspektům použití dýmu v klamně činnosti	5	57
Podplukovník doc. Ing. Josef Šiller, CSc. Quo vadis PVO?	4	54
Plukovník Ing. Miroslav Zabadal, CSc. K chemickému zabezpečení operace	10	49

TEORIE VOJENSTVÍ

STRATEGIKON - zapomenuté klasické dílo o vojenství	7	110
Liddel Hardt: Proč se nepoučíme z dějin?	6	90
Julian Lider: Teorie vojenství (4. pokračování)	1	64
Julian Lider: Teorie vojenství (5. pokračování)	3	93
Julian Lider: Teorie vojenství (pokračování)	4	97
Julian Lider: Teorie vojenství (pokračování)	5	72
Julian Lider: Vybrané problémy vojenské politiky (pokračování)	6	85
Plk. John A. Warden: Plánování leteckých operací	1	75
Plk. John A. Warden: Pojem letecké převahy	2	114
Plk. John A. Warden: Plánování leteckých operací - Útok nebo obrana	3	104
Plk. John A. Warden: Plánování leteckých operací (pokračování)	5	82
Plk. John A. Warden: Rozvrácení zápolí letectvem	6	98

EKONOMIKA

Francois Melese: Poměr naturálních doplňkových výhod a finančního příjmu ve vojenských kompenzacích	4	77
--	---	----

EKOLOGIE

Ekologie a ozbrojené síly	2	151
----------------------------------	---	-----

LOGISTIKA

Plukovník gšt. Ing. Jan Duda Logistika Armády České republiky	6	24
--	---	----

	VR číslo	strana
Plukovník Ing. Ladislav Klíma, CSc., plukovník Ing. Petr Svozil Evidence materiálu v logistice	4	71
Podplukovník Ing. Jaroslav Paleček Ekonomické zabezpečení v Armádě České republiky	6	35
Podplukovník Ing. Jiří Šindýlek, plukovník Ing. Josef Hozák, CSc. Logistika - informatizovaný způsob zabezpečení	6	40

K VÝSTAVBĚ ARMÁDY

Podplukovník Ing. Emil Dračka, CSc., plukovník doc. Ing. Jaroslav Sigmund, CSc. Vztah chemického a technického zabezpečení v podmínkách nové organizační struktury orgánů velení	2	109
Plukovník v zál. Ing. Evžen Holas, CSc. Kvantifikace pojmu obranná dostatečnost	2	82
Plukovník doc. Ing. Jaroslav Komárek, CSc. Válečné hry a některé problémy jejich využití	2	98
Plukovník doc. Ing. Václav Maryška, CSc. Na cestu nové české armády	2	76
Ing. Jaroslav Němec Přístupy využitelné při tvorbě a realizaci bezpečnostní politiky České republiky	2	40
Plukovník prof. Ing. Karel Novotný, CSc. Výchozí podmínky pro bezpečnost našeho státu	2	51
Plukovník Ing. Václav Svoboda K některým problémům informatizace v resortu obrany a Armádě ČR	2	102
Plukovník Ing. Jiří Vlasák Proč vojsko územní obrany?	2	66

PERSONALISTIKA

Major RSDr. Jaroslav Vítavský, CSc. Služba poddůstojníků - problémy na pokračování?	10	55
---	----	----

VĚDA, ŠKOLSTVÍ

Plukovník doc. Ing. Jaroslav Komárek, CSc. Transformace vojenského školství vyžaduje systémové změny	9	40
Plukovník doc. Ing. Zdeněk Navrátil, CSc., plukovník Ing. Svatopluk Veselý, CSc. Koncepce dalšího vzdělávání důstojníků logistiky Armády České republiky	9	45
Plukovník prof. Ing. Karel Novotný, CSc. Vědecká činnost v podmínkách naší armády	8	43
Plukovník doc. Ing. Karel Pichl, CSc. Příprava vojenských odborníků českého státu	1	50
Plukovník doc. Ing. Karel Pichl, CSc. Jaká je všeobecná vzdělanost uchazečů o studium na Vojenské akademii v Brně	8	60
PhDr. Zdena Rosická, CSc. Motivace a výuka dospělých	8	55
Plukovník doc. Ing. Stanislav Schorm Vysoká vševojsková škola obrany (Francie)	8	6
Plukovník doc. Ing. Stanislav Schorm, CSc. Možné uspořádání soustavy výcviku a vzdělání v Armádě České republiky	2	88
Podplukovník doc. Ing. Josef Šiller, CSc. Současnost a budoucnost vojenských věd	8	39
Plukovník Ing. Svatopluk Veselý, CSc. Program mezinárodního vojenského vzdělávání IMET pro Armádu ČR	8	58
Plukovník doc. Ing. Arnošt Vraný, CSc. Systém dalšího vzdělávání důstojníků v Armádě ČR	8	49

Z KONFERENCE

Armáda České republiky a hlavní směry její výstavby (úvodní vystoupení ke 2. části konference)	3	40
Plukovník Ing. Jan English Systém obrany státu a železniční doprava	4	50

	VR číslo	strana
Plukovník Ing. Jan Hynšt Národní hospodářství v systému obrany ČR při zabezpečování potřeb Armády ČR a obyvatelstva za branné pohotovosti státu	4	38
Plukovník gšt. Richard Janderka Hlavní téze vojenské doktríny České republiky vztahující se k výstavbě, přípravě a možnému použití armády	4	45
Plukovník Ing. Bohuslav Kastl, plukovník Pavel Dittrich Státní podpora speciálního vědeckotechnického rozvoje	5	41
Plukovník doc. Ing. Jaroslav Komárek, CSc. Současné možnosti vědy při tvorbě systému obrany státu	5	33
Plukovník JUDr. Ladislav Kozler Hlavní funkce resortu obrany	4	43
RNDr. Aleš Macela, CSc. a kolektiv K problematice vědy na vojenských vysokých školách	5	37
Podplukovník Ing. Miroslav Martiňák Teritoriální síly	4	47
Ing. Ladislav Němec Přezbrojení vojenského letectva České republiky a možnosti účasti leteckého průmyslu	5	43
Ing. Jaromír Novotný Orientace České republiky na evropské státy v procesu tvorby systému obrany	4	40
Ing. Michal Pešan Možnosti resortu v systému obrany státu	5	47
Systém obrany České republiky a jeho tvorba (úvodní vystoupení ředitele Institutu pro strategická studia PhDr. Antonína Raška)	3	27
Plukovník gšt. Ing. Miroslav Škrabal Požadavky na systém obrany státu vyplývající z rizik a ohrožení	4	33
Ing. Dušan Štrauch, CSc. Systém obrany a model armády ČR	5	45
Ing. Pavel Vacek Význam evropských mnohostranných bezpečnostních institucí pro zajištění bezpečnosti ČR	4	36

Z KONFERENCE CATE '93

Slovo organizátora	7	65
Slovo odborných garantů	7	67
Podplukovník PhDr. Luděk Adamovský Vztah společnosti a armády z hlediska specifických motivací aspirantů Školy důstojníků v záloze k armádě	7	81
Plukovník doc. Ing. Jaroslav Blaha, CSc. Využití zahraničních zkušeností při přípravě profesionála Armády ČR	7	83
Doc. Ing. Ladislav Halberštát, CSc. Vojenské vzdělávání jako součást vzdělávací soustavy státu v podmínkách profesionalizace armády	7	78
Plukovník prof. Ing. Vladimír Kláiban, CSc. Armáda při ovlivňování výzkumu v oblasti výzbroje	7	99
Podplukovník Ing. Karel Kotek, CSc. Možnosti modelování následků radiačních a chemických havárií	7	96
Podplukovník Ing. Otakar Mika, CSc. Komplexní záchranný systém České republiky	7	93
Doc. PhDr. Jiří Sedlák, CSc. Kořeny soudobé ekologické situace lidstva a filozoficko - etické předpoklady jejího řešení	7	76
Podplukovník doc. Ing. Miroslav Siska, CSc. Počítačové modely v komunikačních systémech	8	98
Plukovník Ing. Václav Svoboda, CSc. Konstruktivní role armád v současném světě	7	72
Doc. PhDr. Josef Šmajš, CSc. Filozofický rozměr ekologické krize	7	86
Doc. Ing. Václav Talhofer, CSc. Možnosti využití vojenských geoinformačních systémů v civilních institucích	8	102
Plukovník Ing. Miroslav Zabadal, CSc. Podíl chemického vojska na ekologické výchově a vzdělávání vojenských specialistů	7	89

	VR číslo	strana
Plukovník MUDr. Jozef Zákopčan, CSc. Zdravotnická služba k profesionalizaci AČR	8	95

Z VÝZKUMU

Major Dr. Jaroslav Vltavský, CSc., plukovník PhDr. František Knobloch, CSc., podplukovník Dr. Jaromír Řezáč, CSc. Některé sociální problémy v AČR	3	77
---	---	----

Z HISTORIE

Vzestup a pád maršála Tuchačevského	7	144
Plukovník Ing. Jiří Beran, CSc. Vědecký ústav vojenský - historie?	4	134
PhDr. Jan Gebhart Tři králové: Balabán - Mašín - Morávek (Vojáci a druhý čs. odboj)	9	100
PhDr. Jan Gebhart Zklamání a nové naděje (Vojáci a druhý čs. odboj - z dějin zpravodajství)	10	102
Kapitán Dr. Pavel Minařík, CSc. Názory na úkoly a strukturu teritoriálního vojska ve druhé polovině 60. let	5	133
Kapitán Dr. Pavel Minařík, CSc. Konstituování struktury motostřeleckých divizí v letech 1957 až 1958	9	93
Podplukovník Dr. Jaroslav Poliščuk Vliv velmocí na ČSR ve 20. letech	3	129
Major RSDr. Jaroslav Vltavský, CSc., kapitán PhDr. Miloš Tengler Průběh služby poddůstojníků čs. armády v letech 1918 až 1960 (ve služebním poměru dělesloužících)	9	112

NÁZORY ČTENÁŘŮ

PhDr. Danuta Beranová Potřebujeme v armádě pracovníky sociálních věcí?	3	86
Podplukovník Ing. Jaroslav Krbec, CSc. Tendence vývoje spojovacích prostředků	10	75
Podplukovník Ing. Miroslav Martiňák, plukovník gšt. Ing. Milan Kubeša Jakou mít Armádu České republiky?	1	83
Podplukovník doc. PhDr. František Ochrana, DrSc. Některé zkušenosti z personálního managementu	8	107
Plukovník v zál. Ing. Milan Sládeček, CSc., plukovník v zál. Ing. Karel Štěpánek Jaká by měla být armáda České Republiky	2	122
Plukovník Ing. František Valach, CSc. Bez nových poznatků o ozbrojeném konfliktu nízké intenzity se už neobejdeme!	1	88
Plukovník Ing. Jiří Vlasák Možné použití vojska územní obrany	9	64
Ještě jednou k problému divize, nebo brigáda	2	130
K článku Quo vadis PVO? (VR č. 4/1993)	7	118
K článkům Quo vadis PVO? (VR č. 4/1993 a 7/1993)	10	70
K článku Co dál s informacemi v armádě? (VR č. 4/1993)	7	120
Konflikt nízké intenzity	5	70

INFORMACE

Plukovník Ing. Oldřich Janata, CSc., podplukovník Ing. Jaroslav Stojan Nová koncepce kontroly vzdušného prostoru systémem ACCS	6	106
---	---	-----

	VR číslo	strana
Podplukovník Ing. Petr Janský, CSc., Jaroslava Štěrbová, prom. fil., Mgr. Richard Papík Odbor bázi dat Ústavu vědeckých informací	1	104
Plukovník Ing. Stanislav Jurnečka, plukovník Ing. Petr Zadina, CSc. Strategické koncepce vyzbrojování armád malých států I.	4	116
Plukovník Ing. Stanislav Jurnečka, plukovník Ing. Petr Zadina, CSc. Strategické koncepce vyzbrojování armád malých států II.	5	102
Plukovník Ing. Stanislav Jurnečka, plukovník Ing. Petr Zadina, CSc. Strategické koncepce vyzbrojování armád malých států III.	6	114
Plukovník Ing. Egon Kratochvíl AFCEA (nyní již v České republice)	9	87
Major Ing. Oskar Kraváček Ještě k Perskému zálivu	1	99
Plukovník doc. Ing. Stanislav Schorm, CSc. IHDN (Institut vysokých studií národní obrany Francouzské republiky)	9	69
Plukovník Dr. Antonín Svěrák Základy nové vojenské doktríny Ruska	6	125
PhDr. Vladimír Svítek, CSc. Bezpečnostní politika a ozbrojené síly Maďarské republiky	4	129
Demokracie a obrana	10	80
Duplikace ve vojenském výzkumu, vývoji a oboustranně využitelné technologie	3	111
Francouzská koncepce dostatečnosti konvenčních ozbrojených síly	5	113
Historie donedávna utajovaná: Vojenská účast ČR na zrodu státu Izrael	9	73
Instituce pro výzkum bezpečnosti a obrany	6	118
Jaderné síly NATO po roce 1990	5	121

	VR číslo	strana
Logistika v ozbrojených silách některých států	5	126
Logistika v ozbrojených silách některých států (pokračování)	6	53
Logistika v ozbrojených silách některých států (závěr)	7	122
Možnosti vzdělávání příslušníků ozbrojených sil USA	8	117
Moderní vojenská tisková služba	10	97
Obranyschopnost v programech a názorech polských politiků	3	120
Ozbrojené síly Maďarské republiky	8	127
Reorganizace ozbrojených sil Rakouska	4	128
Reorganizace ozbrojených sil Španělska a Nizozemí	2	147
Směry vývoje a výzbrojní programy některých států	4	111
Softwarové vývojové prostředí vyvíjených informačních systémů	9	79
Spolupráce států NATO ve vojenském výzkumu a vývoji	2	134
Systémy C ³ I - zvýšení bezpečnosti státu	7	132
Terorismus	5	91
U. S. Army War College	1	94
Vojenské doktríny a vojenské transformace v postkomunistické Evropě	5	25
Změny francouzské obranné strategie - sázka na vesmír	8	121

ANOTACE

Novinky zahraniční vojenskoodborné literatury	1	109
Novinky zahraniční vojenskoodborné literatury	5	139

PERSONÁLIE

Divizní generál Ing. Jaroslav Fajfr	8	135
-------------------------------------	---	-----

	VR číslo	strana
Armádní generál Antonín Hasal - Nižborský	1	112
Armádní generál Ludvík Krejčí	9	123
Armádní generál in memoriam Karel Janoušek	5	137
Sborový generál Jan Kratochvíl	7	147
Armádní generál in memoriam Karel Kutlvašr	4	140
Ondřej Mézl - Andrej Gak	2	156
Lev Prchala	6	140
Vladimír Přikryl	3	138
Jan Syrový	10	113
OBSAH ROČNÍKU 1993	10	119

OBSAH

Ing. Pavel Jégl Parlamentní kontrola ozbrojených sil v ČSFR a ČR	3
Podplukovník doc. Ing. Josef Šiller, CSc. Krizový management	10
PhDr. Antonín Rašek Demokratizace, humanizace, armáda: zkušenosti čtyř let	17
PhDr. Antonín Leška Bezpečnostní aspekty českých národních zájmů	28
Generálmajor Ing. Emil Antušák, podplukovník Ing. Josef Janošec, CSc. Vznikl Institut pro výzkum operačního umění	38

OPERAČNÍ UMĚNÍ

Plukovník gšt. Ing. Milan Kubeša K systematizaci klamání	42
Plukovník Ing. Miroslav Zabada, CSc. K chemickému zabezpečení operace	49

PERSONALISTIKA

Major RSDr. Jaroslav Vltavský, CSc. Služba poddůstojníků - problémy na pokračování?	55
---	----

NÁZORY ČTENÁŘŮ

Quo vadis PVO? (K článkům ve VR č. 4/1993 a 7/1993)	70
--	----

INFORMACE

Demokracie a obrana	80
Moderní vojenská tisková služba	97

Z HISTORIE

PhDr. Jan Gebhart Zklamání a nové naděje (Vojáci a druhý čs. odboj - z dějin zpravodajství)	102
--	-----

PERSONÁLIE

Jan Syrový	113
-------------------	-----

OBSAH ROČNÍKU

119

Vydává Ministerstvo obrany České republiky - GŠ AČR

Adresa (pro poštovní styk):
Redakce časopisu VOJENSKÉ ROZHLEDY
MO - 64
160 01 Praha 6 - Dejvice

Umístění redakce: Tychonova 1, Praha 6.

Je rozeslán podle rozdělovníku.

Tiskne Vojenský zeměpisný ústav, Praha.

pplk. Ing. Richard Hašek (šéfredaktor), telefon (330) 45 311,
Jaroslav Furmánek (redaktor), telefon (330) 45 315,
Jaroslava Matušková (tisková redaktorka), telefon (330) 45 318.

Redakční rada: genmjr. Ing. Pavel Jandáček - předseda redakční rady, genmjr. Ing. Emil Antušák, genmjr. Ing. Oldřich Bárta, plk. Ing. Miloslav Fikar, Ing. Josef Fučík, genmjr. PhDr. Tibor Hochsteiger, CSc., genmjr. Ing. Karel Hrubý, plk. Ing. Ladislav Klíma, CSc., genmjr. Ing. Miroslav Kostelka, plk. gšt. Ing. František Kozák, genmjr. Ing. Karel Kuba, plk. Ing. Petr Lužný, plk. Ing. Zdeněk Mrázek, plk. doc. Ing. Petr Němec, CSc., plk. prof. Ing. Karel Novotný, CSc., pplk. Ing. Jaroslav Paleček, genmjr. Ing. Miroslav Petr, PhDr. Antonín Rašek, Ing. Milan Štembera, CSc., plk. gšt. Ing. Miloslav Šustr, genmjr. Ing. Jan Vintr.

Ročník II. (XXXIV). Toto číslo bylo dáno do tisku 14. 10. 1993. MKČR 6059, MIČ 47751.